БЕЗКРОВНИЙ ОЛЕКСАНДР,
ЛЕГА ОЛЬГА

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА

2026

О. В. БЕЗКРОВНИЙ, О. В. ЛЕГА

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

2026

УДК 378:37.091.2

Безкровний О.В., Лега О.В. Університетська освіта: навч. посіб. Полтава, ПДАУ, 2026. 243 с.

Затверджено до друку Вченою радою Полтавського державного аграрного університету (протокол № 3 від 04.11.2025 р.)

Рецензенти:

ЮРКІВ ЯРОСЛАВА, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава

МОКЛЯК ВОЛОДИМИР, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

КОНЧАКОВСЬКИЙ ЄВГЕН, кандидат економічних наук, доцент, директор Департаменту освіти і науки Полтавської обласної військової адмінітрації, м. Полтава

Авторський колектив:
к.е.н., доцент Безкровний О. (5,27 друк. арк.), к.е.н., доцент Лега О. В. (5,27 друк. арк.)

ISBN

Навчальний посібник підготовлений відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Університетська освіта» і спрямований на формування у здобувачів загальних, фахових та програмних результатів навчання. Він охоплює питання сутності та призначення університетської освіти, організації освітнього процесу, ролі самостійної роботи та студентської науки, принципів академічної доброчесності й цінностей університетської культури, розвитку студентського самоврядування, а також значення університетів у досягненні Цілей сталого розвитку.

Посібник містить конспекти лекцій, практичні завдання, завдання для самостійного опрацювання, тести та питання для самоконтролю. Така структура забезпечує не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвиток практичних умінь, критичного мислення, навичок дослідницької роботи та лідерських компетентностей, що є важливими для підготовки конкурентоспроможних фахівців та активних учасників академічної спільноти.

© Безкровний О. В., 2026
© Лега О. В., 2026

ЗМІСТ

ЗМІСТ 4

ПЕРЕДМОВА 7

ТЕМА 1. УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 9

Конспект лекції за темою 1 9

1. Сутність та призначення університетської освіти 9

2. Європейський простір вищої освіти: стандарти, напрями розвитку 16

3. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні 23

4. Глобальні виклики розвитку університетської освіти. 25

5. Автономія закладів вищої освіти як інструмент оновлення освітнього середовища 29

Практичні завдання за темою 1 33

Завдання для самостійної роботи за темою 1 35

Тестовий контроль за темою 1 37

Питання для самоконтролю за темою 1 40

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРИНЦИПИ, МОДЕЛІ, СУЧАСНІ ФОРМАТИ 41

Конспект лекції за темою 2 41

1. Освітній процес: сутність, принципи, учасники, нормативно-правове забезпечення 41

2. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти 51

3. Формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти 62

4. Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти 65

Практичні завдання за темою 2 70

Завдання для самостійної роботи за темою 2 79

Тестовий контроль за темою 2 82

Питання для самоконтролю за темою 2 85

ТЕМА 3. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ 86

Конспект лекції за темою 3 86

1. Самостійна робота як основа особистісного розвитку 86

2. Форми організації самостійної роботи студентів **93**

3. Організація та контроль самостійної роботи здобувачів вищої освіти **100**

4. Студентська наукова діяльність: тематика, напрями, організаційні форми **105**

Практичні завдання за темою 3 **112**

Завдання для самостійної роботи за темою 3 **117**

Тестовий контроль за темою 3 **121**

Питання для самоконтролю за темою 3 **124**

ТЕМА 4. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ЦІННОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ КУЛЬТУРИ **126**

Конспект лекції за темою 4 **126**

1. Поняття академічної доброчесності та її правове регулювання **126**

2. Види академічних порушень та відповідальність **130**

3. Формування етичної культури у закладах вищої освіти **134**

4. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі **138**

Практичні завдання за темою 4 **142**

Завдання для самостійної роботи за темою 4 **148**

Тестовий контроль за темою 4 **150**

Питання для самоконтролю за темою 4 **153**

ТЕМА 5. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ: ПРАВА, МОЖЛИВОСТІ, ЛІДЕРСТВО **155**

Конспект лекції за темою 5 **155**

1. Сутність студентського самоврядування, його зародження та розвиток **155**

2. Діяльність органів студентського самоврядування та його роль в розбудові сучасної вищої школи **159**

3. Студентські ініціативи, лідерство, волонтерство **163**

4. Міжнародні практики розвитку студентського самоврядування **167**

Практичні завдання за темою 5 **170**

Завдання для самостійної роботи за темою 5 **174**

Тестовий контроль за темою 5 **176**

Питання для самоконтролю за темою 5 **179**

ТЕМА 6. РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ **181**

Конспект лекції за темою 6 **181**

1. Концепція сталого розвитку: значення для освітньої політики **181**

2. Інтеграція Цілей сталого розвитку в освітню політику закладів вищої освіти **189**

3. Освітні, наукові та соціальні ініціативи університетів для сталого розвитку **195**

4. Соціальна відповідальність університетської спільноти **199**

Практичні завдання за темою 6 **202**

Завдання для самостійної роботи за темою 6 **206**

Тестовий контроль за темою 6 **208**

Питання для самоконтролю за темою 6 **211**

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА **212**

Термінологічний словник (відповідно до нормативно-правових актів) **216**

Картка правильних відповідей **242**

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкими глобалізаційними процесами, цифровою трансформацією та зростанням ролі знань як стратегічного ресурсу. У цих умовах університетська освіта постає не лише як система підготовки висококваліфікованих фахівців, а й як ключовий інструмент формування інтелектуального потенціалу нації, розвитку інноваційної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави на світовій арені. Саме університети покликані не тільки передавати знання, а й виховувати нове покоління громадян, здатних приймати відповідальні рішення, мислити критично, діяти креативно та орієнтуватися у складному багатовимірному світі.

Актуальність тематики навчального посібника «Університетська освіта» зумовлена необхідністю осмислення трансформаційних процесів, які відбуваються у сфері вищої освіти. Європейська інтеграція, Болонський процес, поширення цифрових технологій, нові підходи до академічної доброчесності та університетської культури – усе це визначає нові орієнтири для вітчизняної освітньої системи. Тому в центрі уваги посібника – питання сутності та призначення університетської освіти, її місце у сучасному світі, проблеми організації освітнього процесу, роль самостійної роботи та студентської науки, формування етичних цінностей та академічної доброчесності, розвиток студентського самоврядування, а також значення університетів у реалізації Цілей сталого розвитку.

Матеріали, подані у посібнику, структуровані відповідно до тематичних модулів, кожен з яких охоплює лекційний матеріал, практичні завдання, тести для перевірки знань, завдання для самостійної роботи та питання для самоконтролю. Така побудова дозволяє поєднати теоретичне засвоєння основних понять і категорій із формуванням практичних навичок, розвитком дослідницьких умінь та здатності застосовувати знання у професійній діяльності.

Особлива увага приділяється формуванню університетської культури, що ґрунтується на принципах академічної доброчесності, відповідальності, соціальної активності та відкритості до інновацій. В умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення саме університети мають відігравати провідну роль у консолідації суспільства, підготовці фахівців нової генерації та формуванні лідерів, здатних працювати на благо держави та світової спільноти.

Посібник буде корисним для здобувачів вищої освіти, науково-педпгогічних працівників, науковців, управлінців у сфері освіти, а також для всіх, хто цікавиться питаннями розвитку університетської освіти, її сучасними тенденціями та перспективами. Він може слугувати базою для вивчення дисциплін педагогічного та управлінського спрямування, використання у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів, а також у практичній діяльності освітніх закладів.

Таким чином, представлений навчальний посібник поєднує у собі науково-теоретичний та практичний матеріал, спрямований на поглиблене розуміння сутності та ролі університетської освіти, а також формування у здобувачів вищої освіти сучасних компетентностей, необхідних для особистісного та професійного становлення.

ТЕМА 1. УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Конспект лекції за темою 1

1. Сутність та призначення університетської освіти
2. Європейський простір вищої освіти: стандарти, напрями розвитку.
3. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні
4. Глобальні виклики: цифровізація, війна, еміграція, трансформація попиту на професії
5. Автономія закладу вищої освіти як інструмент оновлення освітнього середовища

1. Сутність та призначення університетської освіти

Розкриття сутності та значення університетської освіти є ключовим для розуміння ролі закладів вищої освіти у суспільстві. Воно охоплює не лише функціональні аспекти, а й глибинні філософські та соціальні виміри. Фактично поняття сутності університетської освіти виходить за межі простої передачі знань, оскільки полягає у:

- формуванні цілісної особистості – університетська освіта має на меті не лише підготувати фахівця, а й розвинути людину як індивіда – критично мислячого, відповідального, здатного до саморозвитку та адаптації в сучасному світі. Це включає розвиток когнітивних, емоційних та соціальних навичок;

- глибокому і системному пізнанні, адже на відміну від поверхневого засвоєння інформації, університетська освіта передбачає занурення у фундаментальні основи наук, розуміння взаємозв’язків між різними дисциплінами та формування системного світогляду. Це дозволяє випускникам не просто виконувати завдання, а й розуміти їхній контекст та наслідки.

- розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей – університетська освіта спонукає студента до самостійного пошуку істини, аналізу інформації, формулювання власних висновків та обґрунтування своєї позиції. Це означає не просто запам’ятовування, а постійне «ставлення під сумнів» та пошук глибинних причин;

- синтезі знань, досліджень та інновацій – університет є не тільки місцем викладання, а й центром наукових досліджень. Сутність полягає в тому, що викладання ґрунтується на найновіших наукових

досягненнях, а студенти залучаються до дослідницької діяльності, сприяючи розвитку інновацій та прогресу;

- формуванні наукової культури – прищеплення здобувачам вищої освіти цінностей наукового пізнання: об'єктивності, доказовості, відкритості до нових ідей та здатності до самокорекції.

При цьому, призначення університетської освіти можна розглядати на кількох рівнях – табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Призначення університетської освіти на різних рівнях

Рівень	Призначення	Зміст
1. Підготовка кваліфікованих фахівців	Для ринку праці	Забезпечення економіки та суспільства висококваліфікованими кадрами, підготовка не лише виконавців, а й лідерів, новаторів, підприємців.
	Формування професійних компетенцій	Надання знань, умінь та навичок («hard» і «soft» skills), необхідних для успішної професійної діяльності.
2. Генерація та поширення знань	Науково-дослідна діяльність	Університети як центри наукових досліджень, інновацій, розв'язання глобальних проблем.
	Культурна та соціальна місія	Поширення знань, збереження культурної спадщини, формування інтелектуальної еліти.
3. Виховання свідомих громадян	Соціалізація	Підготовка до участі в демократичному суспільстві, розвиток етичних цінностей і громадянської відповідальності.
	Розвиток особистості	Сприяння самореалізації, формування здатності приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність.
4. Забезпечення соціальної мобільності	Освітній «соціальний ліфт»	Надання можливості здобути вищу кваліфікацію людям із різним соціальним походженням для підвищення статусу.
5. Інтернаціоналізація та глобалізація	Глобальна інтеграція	Підготовка до роботи у світовому просторі, участь у міжнародних програмах, обмінах, академічній мобільності.

В цілому можна зазначити, що на сьогоднішній день, університетська освіта – це комплексний феномен, що об'єднує

глибоке пізнання, формування професійних компетенцій, розвиток критичного мислення, генерацію нових знань, виховання цілісної особистості та свідомого громадянина. Вона є рушійною силою прогресу суспільства, запорукою його стабільного розвитку та конкурентоспроможності на світовій арені.

З часів заснування і до сьогодні університет відіграє провідну роль у процесі набуття і передачі досвіду від старшого покоління до молодшого, забезпечує майбуття професіоналами нового покоління, виробляє високоякісний людський та соціальний капітал, а вдосконалення його діяльності на сучасному етапі реформування вищої освіти перебуває у прямій залежності від використання традицій університетської освіти, накопичених протягом її історичного розвитку. Зосередившись на внеску Європейських університетів у розвиток громадського життя, управління і організацію суспільства, можна прослідкувати їх історію розвитку.

На сьогодні, загальновідомим є історичний факт, що в основі формування системи накопичення знань та розвитку науки є навчальні заклади вищої школи. Водночас їх науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти є тою рушійною силою, що розвиває науку і нагромаджує знання і вміння.

В існуючих вимірах сучасного розвитку суспільства наука і освіта перебувають в органічній єдності, як цілісний комплекс, що виник та існує з давніх часів. Саме ця обставина вимагає окремого вивчення історії виникнення та розвитку вищої школи.

Перші університети в Європі зародилися ще за доби Середньовіччя, на тлі суцільного панування релігійної догматики в духовному житті окремих країн та їх народів. Якраз на перетині двох епох – Середньовіччя та Відродження тогочасні європейські країни відчули велику потребу в організації, де б зароджувалися нові думки, удосконалювалися існуючі знання про світ, навчалися наукові кадри з метою подальшої передачі наукових знань. І такою організацією, яка б в повній мірі задовільнила цю потребу стали заклади вищої освіти або вищої школи.

У Книзі рекордів Гінесса університет Аль-Каруїн, що розташовувався в місті Фес (Марокко) визнається «найстаршим у світі постійно діючим вищим навчальним закладом». Він був заснований у 859 р. і став одним із духовних і освітніх центрів ісламського світу.

У Європі перший навчальний заклад такого рівня був заснований лише у XI-XII ст. Саме в Італії – було утворено особливу форму вищих

навчальних закладів – університет.

Університетами (від лат. universitas, тобто сукупність, об'єднання, корпорація, об'єднання людей, які навчаються) називали об'єднання викладачів між собою та викладачів зі студентами з метою здобуття нових знань, оскільки на думку тогочасних науковців та вчителів церковні школи ігнорували нові знання через їх невідповідність догматам віри, не сприяючи розвитку суспільних ідей, науки, культури, думки.

Після заснування першого університету у Болоньї, у XII ст. створюються наступні університети (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Хронологія заснування провідних університетів Європи

Країна	Назва університету або місто в якому засновано	Роки заснування
Італія	Болонья	1088-1119
Англія	Оксфорд	1117-1120
Франція	Монпельє	1180-1289
Англія	Кембридж	1209
Франція (Париж)	Сорбонна	1257
Іспанія	Сієна	1240
Італія	Вінченція	1205
Італія	Ареццо	1215
Італія	Падуя	1222
Італія	Неаполь	1224
Італія	Рим	1303
Чехія	Празький	1348
Польща (Краків)	Ягеллонський	1364
Австрія	Віденський	1365
Німеччина	Гейдельберзький	1386
Німеччина (Лейпціг)	Лейпцизький	1409
Німеччина	Вюртемберзький	1502
Німеччина	Кенігсберзький	1544
Франція	Страсбурзький	1621

Загалом від XIII до XVIII ст. в окремих країнах Європі було засновано понад 50 університетів. Хоча всі вони й намагалися наслідувати права й структуру першого Болоньського університету, однак кожен з них мав свої особливості. Фактор необхідності відображення різних соціально-політичних та ідейних позиції організаторів і керівників нових закладів у різних країнах вилився в розвиток окремих типів університетів: республіканського та монархічного.

Перший тип університетів отримав назву республіканський і був характерний для навчальних закладів Італії, в першу чергу, для Болонського, де притаманним була увага до світських наук, виборне управління, в якому важливу роль відігравало студентство (60 % якого належало до світських верств) зі складу якого міг бути обраним навіть ректор, вільність думок, незалежність у сприйнятті церквою.

В свою чергу другий тип вищої школи – монархічний був започаткований в Сорбоні. В даному університеті, що розташовувався в столиці Франції Парижі, найбільше уваги приділяли богослов'ю. Студенти університетів даного типу були значно обмежені у своїх правах, проживаючи у бурсах під опікою начальства, повсякчас виявляючи повагу перед його авторитетом. Ректор обирався радою професійної колегії.

Загалом, перші університети, незалежно від свого типу, являли собою спілку людей для здобуття певних знань, тобто об'єднувалися не тільки ті, хто навчався, студіював, а й наставники, ті, хто навчав вчителів-магістрів (викладачів) та учнів-школярів (студентів). Навчаючи вчитися – це формула середньовічної освіти. Сьогоднішній учень – завтра вчитель, сам був не проти повчитися на вченого майстра.

Одночасно лід зауважити, що перші університети мали своє самоврядування і користувались певною автономією стосовно церкви, феодалів і міських магістратів. Термін «студент», що почали застосовували до учнів означав – «старанно вчитися». В свою чергу викладачі гуртувалися в особливі організації за здібностями – так звані «факультети», члени яких характеризувалися здатністю викладати той чи інший навчальний предмет. Між собою викладачі вибирали голову факультету – декана. Тільки значно пізніше термін «факультет» отримав інше трактування – відділення університету, на якому викладалась та чи інша галузь знань.

Основними видами занять в перших університетах були лекції, коли професор читав по книзі текст і коментував його, і диспути. Лекція являла собою читання тексту, який вивчали, та пояснення цього тексту у вигляді коментарів до нього або до його окремих частин.

Другою формою навчання був диспут, або прилюдні дискусії, які періодично влаштовувались на богословсько-філософські теми та основою яких була теза для обговорення. Тезу обирав викладач. Заперечення висував або він сам, або його студенти (в тому числі й ті, що випадково потрапили на диспут). Диспути проходили гаряче і

тривали інколи по 10-12 годин, крім того, учні виконували ще й письмові вправи – писали трактати. Перемагав той, хто міг навести більше цитат, витягів з творів визнаних авторів, підкріплюючи ними свою думку. В одному з диспутів оксфордський магістр Дунс Скотт (1266-1309) вислухав і запам'ятав 200 тез і тут же послідовно їх заперечив.

Більшість середньовічних університетів мали чотири факультети: початковий, що мав назву артистичний (підготовчий) та три «старших» – медичний, юридичний, богословський.

Обов'язковим для кожного вступника був артистичний (підготовчий) факультет, зазвичай найбільш численний. Це був загальноосвітній факультет зі строком навчання 5-7 років, протягом яких вивчали «сім вільних мистецтв» – граматику, риторику, основи діалектики (опанувавши ці три науки, студент одержував ступінь бакалавра мистецтва), філософію, арифметику та геометрію, астрономію, музику, після засвоєння яких студент діставав ступінь магістра мистецтва і міг вступити на богословський, медичний та юридичний факультети, де навчання тривало ще 5-6 років. Після закінчення повного курсу навчання в університеті (11–13 років) студенти діставали звання «доктора наук». Надзвичайна складність навчання призводила до того, що титул бакалавра одержувала лише третина студентів, магістра – кожний шістнадцятий.

Зважаючи на вищесказане та узагальнюючи напрацювання ряду дослідників можна виділити п'ять етапів історичного розвитку університетів – табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Етапи історичного розвитку університетів

№	Етап	Хронологічні межі	Ключові характеристики
1	Народження університетів	кінець XI – початок XVI ст.	Формування перших університетів у Болоньї, Парижі, Оксфорді; домінування схоластики; освіта як привілейована сфера духовенства.
2	Період занепаду	друга половина XVI – кінець XVIII ст.	Послаблення наукового значення університетів; зростання впливу монархій та церкви; обмеження академічної свободи.
3	Відродження і німецька трансформація	перша половина XIX ст. – початок Другої	Формування ідеї дослідницького університету (модель В. фон Гумбольдта); поєднання навчання

№	Етап	Хронологічні межі	Ключові характеристики
		світової війни	і науки; автономія університетів.
4	Поширення та диверсифікація	після 1945 р. – до 1970-х років	Масовізація вищої освіти; зростання державного фінансування; виникнення нових типів університетів; доступність освіти для різних верств населення.
5	Університет у добу глобалізації	від 1970-х рр. – до сьогодення	Інтернаціоналізація, цифровізація, розвиток третьої місії університету (взаємодія з суспільством); конкуренція за студентів і ресурси; зростання ролі університетських рейтингів.

На сьогодні, більшість науковців сходяться на думці стосовно того, що зараз триває п’ятий етап розвитку університетів – етапі зміни ролі університетів.

В Україні необхідність удосконалення і здобуття знань з наук, що опановували у вищій школі утверджується вже у епоху Відродження. За «Литовським статутом» 1529 р., молодь з українських земель, що входили до складу Великого князівства Литовського, могла вільно виїздити на навчання за кордон без обмежень.

Однак, тогочасна українська спільнота по-різному ставилася до наміру навчатися в європейських університетах. Перешкоди чинила церква, боячись, щоб разом з освітою майбутні бакалаври і магістри не «завезли» додому католицизму. Одночасно здобуттю освіти суттєво перешкоджав той факт, що польські єзуїтські колегіуми, деякі середні й вищі школи на Заході не приймали православних, і дехто заради науки приймав католицьке віросповідання або уніатство, а повернувшись додому – вихрещувався знову у православну віру.

Тому логічним є той факт, що лише більше ніж через 200 років, а саме в 1805 році в Україні було відкрито перший університет – це був університет в місті Харків, який заснували за ініціативи відомого громадського діяча В. М. Каразіна.

Після проголошення незалежності України реформи системи освіти набули значного розвитку та інтенсивності. Головною метою цих змін була адаптація до європейських стандартів, підвищення якості освіти, забезпечення її доступності та відповідності потребам ринку праці.

Узагальнюючі здійснювані реформи за часом і основними напрямками можна виділити наступні етапи та їх ключові характеристики – табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Етапи реформування системи вищої освіти України

Етап	Хронологія	Ключові характеристики реформ
1. Перші кроки до суверенітету та ринку	1990-ті – поч. 2000-х	- прийняття законів «Про освіту» та «Про вищу освіту»; - перехід до багаторівневої системи (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр); - розширення мережі ЗВО, зокрема приватних; - обмежене впровадження автономії ЗВО
2. Інтеграція до європейського простору освіти	2005–2013	- приєднання до Болонського процесу (2005); - впровадження ЄКТС, академічної мобільності; - запровадження ЗНО як інструменту прозорості та рівного доступу; - збереження аспірантури, перехід до PhD; - прийняття Національної доктрини розвитку освіти
3. Автономія та якість	2014 – дотепер	- Закон «Про вищу освіту»: автономія ЗВО, академічна свобода, нове управління; - створення НАЗЯВО для акредитації та якості; - перехід до формульного фінансування; - модель грантів для фінансування; - адаптація вступу до воєнних умов: НМТ, ЄВІ, ЄФВВ; - активна інтернаціоналізація: Erasmus+, Horizon Europe

Узагальнюючи вищесказане зауважимо, що реформи в системі вищої освіти України за часів незалежності – це постійний процес адаптації, пошуку оптимальних моделей та прагнення до європейських стандартів. Хоча шлях був непростим, були зроблені значні кроки для модернізації та підвищення конкурентоспроможності української вищої школи.

2. Європейський простір вищої освіти: стандарти, напрями розвитку

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО, European Higher Education Area – EHEA) – це набір спільних стандартів, інструментів та домовленостей, спрямованих на створення єдиної, прозорої,

порівнянної та динамічної системи вищої освіти в Європі. Він є результатом Болонського процесу, який розпочався у 1999 році з Болонської декларації.

Передумовами започаткування Болонського процесу стали:

- посилення інтеграційних процесів у Європі. Створення Європейського Союзу зумовило необхідність гармонізації систем освіти різних країн для забезпечення мобільності студентів і випускників, а також для підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти у світі;

- зростання мобільності студентів і випускників. У зв'язку з розвитком міжнародних відносин і розширенням можливостей для навчання за кордоном, виникла потреба у створенні єдиних стандартів якості освіти та визнання кваліфікацій для полегшення академічної мобільності;

- посилення конкуренції на ринку праці. Глобалізація економіки та розвиток технологій призвели до посилення конкуренції на ринку праці. У цих умовах вища освіта повинна була відповідати сучасним вимогам і забезпечувати випускникам необхідні компетенції для успішної кар'єри.

- необхідність підвищення якості вищої освіти. У багатьох європейських країнах існували проблеми з якістю вищої освіти, що викликало занепокоєння у суспільства і держави. Болонський процес був покликаний сприяти підвищенню якості вищої освіти шляхом створення єдиних стандартів і критеріїв оцінки;

- демографічні зміни. Старіння населення та зниження народжуваності в багатьох європейських країнах призвели до зменшення кількості потенційних студентів. У цих умовах було важливо залучити до вищої освіти більше людей, зокрема з-за кордону, для забезпечення сталого розвитку економіки.

Офіційному старту Болонського процесу передувало прийняття ряду фундаментальних документів:

1. *Велика хартія університетів* (Magna Charta Universitetum, м. Болонья, 18 вересня 1988 р.).

2. *Лісабонська конвенція* (Lisbon Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, м. Лісабон, 11 квітня 1997 р.).

3. *Сорбонська декларація* (Sorbonne Joint Declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system by the four Ministers in charge for France, м. Париж – Сорбонна, 25

травня 1998 р.).

Перший з цих документів окреслював фундаментальні принципи, якими повинні керуватись університети, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється. Він мав універсальну спрямованість, тобто його могли підписувати університети з різних, не обов'язково європейського, регіонів світу. Також даний документ задекларував чотири базові принципи діяльності європейських вищих навчальних закладів:

– університет – це автономний інститут, що має особливу організацію внаслідок свого положення й історичного надбання;

– процес навчання і досліджень в університетах повинні бути нероздільні, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що змінюються, і прогресу наукових знань;

– свобода досліджень і навчання є основним принципом існування університету;

– університет є довіреною особою європейських гуманістичних традицій; його постійною турботою є примноження знань.

Лісабонська конвенція розроблена і прийнята під егідою Ради Європи та UNESCO містить положення про визначення кваліфікацій, що стосуються вищої освіти в європейському регіоні. Цей міждержавний документ набув чинності на території України в 2000 р.

Сорбонська декларація спрямована на гармонізацію національних систем вищої освіти і стала основою для вирішення міжнаціональних проблем вищої освіти, серед яких: адаптація програми національного законодавства у сфері освіти до норм, що напрацьовані в Європі; розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів та їх мобільності на ринку праці; створення систем навчання протягом усього життя і багатовимірні завдання зближення освітянських програм.

Нарешті 19 червня 1999 року в місті Болонья 29 міністрами освіти, від імені своїх урядів, був підписаний документ, який назвали «Болонська декларація», яка, стала основним документом, що використовується для встановлення загальної рамки з модернізації і реформування європейської вищої освіти.

У декларації було визначено такі основні цілі із розвитку європейського простору вищої освіти:

– прийняти систему зрозумілих і порівнянних ступенів;

– запровадити систему вищої освіти, яка ґрунтується на двох циклах;

– запровадити систему кредитів ЄКТС;

– сприяти мобільності студентів, викладачів і науковців;

– сприяти європейській співпраці із забезпечення якості;

– сприяти європейському виміру у вищій освіті.

Фактично Болонський процес – це сукупність заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних та громадських організацій, що стосуються вищої освіти, спрямованих на досягнення цілей, сформульованих у Болонській декларації.

Ініціативи започатковані в м. Болонья знайшли свою продовження шляхом розвитку Болонського процесу ,результатом якого було підписання нових документів та прийняття важливих рішень в сфері інтеграції вищої освіти в Європі (рис. 1.1).

На сьогодні існують три рівні застосування Болонського процесу: міжнародний, національний, інституційний.

На міжнародному рівні існує декілька видів співпраці й декілька структур, що його розвивають, зокрема: група з перевірки виконання Болонського процесу, складається із усіх країн-учасниць Європейської комісії, а також Ради Європи; європейський центр вищої освіти UNESCO; європейська асоціація закладів вищої освіти; асоціація європейських університетів; національні спілки студентів Європи; європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти.

Національний рівень Болонського процесу уособлюють уряд, міністерство освіти, ректори конференцій та університетських організацій, студентські спілки, а також роботодавці. Реалізація Болонського процесу на національному рівні передбачає насамперед адаптацію та зміну вітчизняного законодавства відповідно до цілей Болонського процесу.

В інституційному рівні задіяні заклади вищої освіти, факультети та відділення, студенти, викладацький склад та суспільні діячі. Причому, пріоритети різняться залежно від країни та закладу.

ЄПВО – це динамічний процес, що постійно еволюціонує у відповідь на нові виклики та потреби. Сучасні та майбутні напрями розвитку включають:

1. Подальше посилення якості та релевантності:

- навчання, орієнтоване на результати – акцент на тому, що студенти повинні знати, розуміти та вміти робити після завершення освітньої програми, а не лише на змісті навчання;

- залучення стейкхолдерів – активне включення роботодавців, про

Сорбонська декларація, 1998
Ключові цілі:
- мобільність студентів і викладачів
- загальна двоциклова система ступенів
- використання кредитів
- Європа знань

узгоджено спільне бачення **Європейського простору вищої освіти (ЄПВО)**

Болонська декларація, 1999
Ключові зобов'язання:
- порівнювані системи освітніх ступенів
- два ключові навчальні цикли (додипломний та післядипломний)
- створення системи кредитів ЄКТС
- сприяння академічній мобільності
- співробітництво в забезпеченні якості освіти

Утворено **Європейську мережу забезпечення якості (ENQA)**

Празьке комюніке, 2001
Ключові зобов'язання:
- навчання впродовж життя
- залучення студентів як активних партнерів
- підвищення привабливості та конкурентоспроможності ЄПВО
- зобов'язання сприяти подальшому розвитку забезпечення якості та розвитку національних рамок кваліфікацій

Берлінське комюніке, 2003
Ключові зобов'язання:
- сприяння зв'язку ЄПВО з Європейським дослідницьким простором
- сприяння забезпеченню якості
- погодження подальших заходів задля впровадження на європейському та національному рівнях

ENQA трансформовано в **Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти**

Бергеньське комюніке, 2005
Ключові зобов'язання:
- удосконалення якості та системного впровадження механізмів внутрішнього забезпечення якості, безпосередньо пов'язаних із системами зовнішнього забезпечення якості
- загальна трирівнева рамка кваліфікацій в ЄПВО

Прийнято **Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в ЄПВО (ESG 2005)**

Лондонське комюніке, 2007
Ключові зобов'язання:
- оцінювання прогресу щодо мобільності, структури ступенів, визнання, рамок кваліфікацій
- навчання впродовж життя, забезпечення якості
- соціальний вимір (визначений вперше)
- збір даних
- працевлаштування випускників
- ЄПВО в глобальному контексті

Засновано **Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (EQAR)**

Львівське комюніке, 2009
Ключові зобов'язання:
- 20% мобільності випускників до 2020 р.
- національні рамки кваліфікацій до 2012 р.
- національні цілі щодо соціального виміру освіти до 2020 р.
- навчання впродовж життя як суспільна відповідальність
- працевлаштування випускників
- упровадження Болонського інструментарію
- якість як основний фокус ЄПВО
- розширення глобального політичного діалогу через форуми Болонської політики

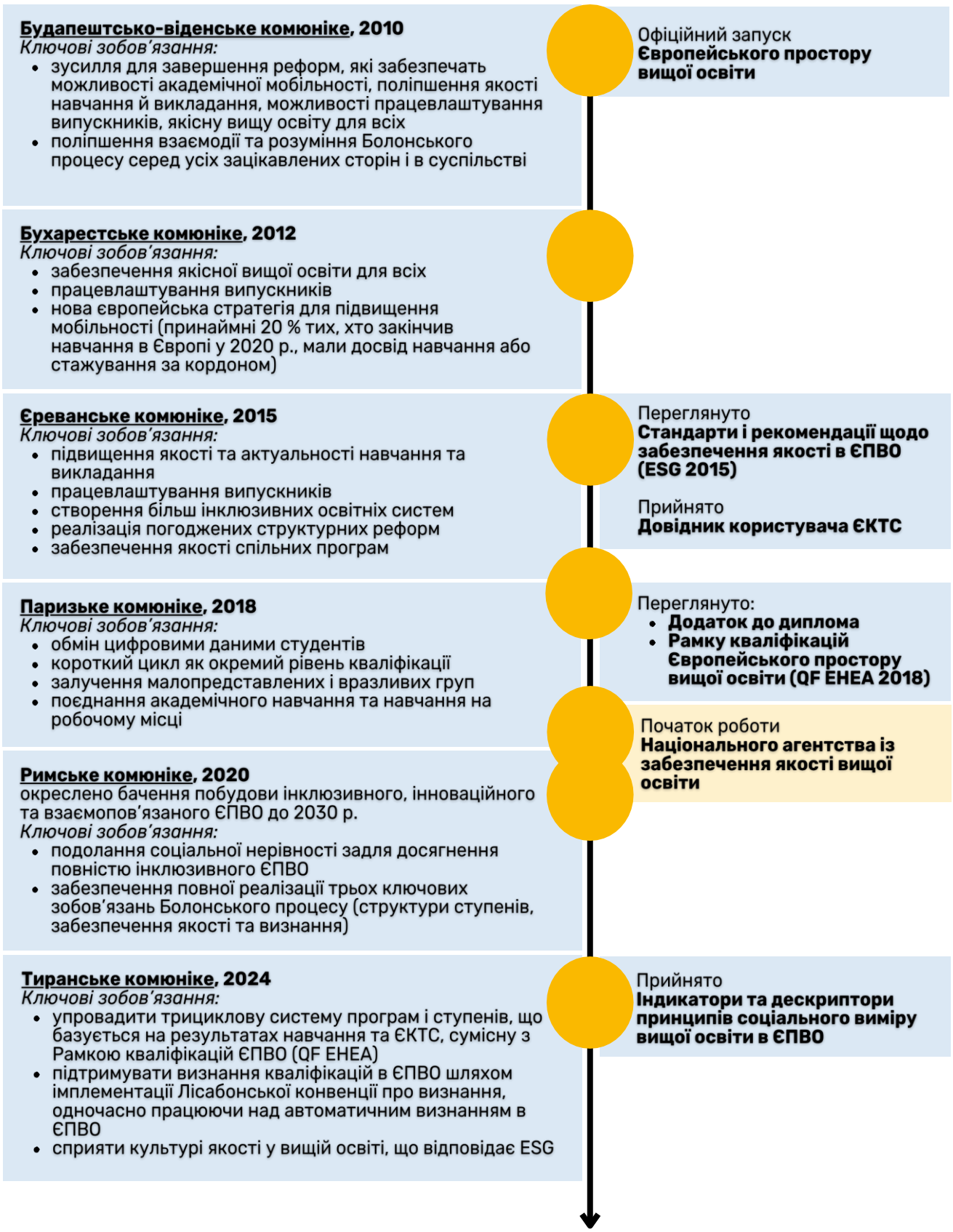

Рис. 1.1. Основні етапи і тенденції розвитку Болонського процесу

Комюніке́ (фр.*communiqué*, від лат.*communico* повідомляю) – офіційне повідомлення про хід і наслідки переговорів між державними і громадськими діячами, делегаціями у міжнародних відносинах, а також про досягнуті угоди, рішення тощо. Деякі комюніке можуть передавати інформацію про прийняті під час перемовин рішення, і відповідно можуть мати правові наслідки.

фесійних асоціацій, студентів у розробку та оцінку освітніх програм;

- інновації у викладанні та навчанні – впровадження нових педагогічних підходів, інтерактивних методів, цифрових інструментів.

2. Цифрова трансформація:

- цифрова компетентність – розвиток цифрових навичок у студентів та викладачів;

- онлайн-освіта та гібридні формати – розвиток та інтеграція онлайн-курсів, віртуальних навчальних середовищ;

- використання даних – застосування аналітики даних для покращення освітнього процесу та управління ЗВО

3. Зміцнення європейської ідентичності та цінностей:

- європейські університетські альянси – створення транснаціональних університетських мереж, що пропонують спільні програми, посилюють мобільність та співпрацю в дослідженнях;

- спільні європейські ступені – розробка єдиних стандартів та моделей для європейських дипломів;

- популяризація демократичних цінностей – виховання активної громадянської позиції, критичного мислення, толерантності.

4. Зелений перехід та сталий розвиток:

- інтеграція принципів сталого розвитку – включення питань екології, соціальної відповідальності та сталого розвитку в навчальні програми та дослідження;

- роль ЗВО у вирішенні глобальних викликів – залучення університетів до розробки рішень для зміни клімату, енергетичної безпеки, охорони здоров’я.

5. Розширення доступу та інклюзія:

- рівні можливості – подолання бар’єрів для вступу та навчання для різних груп населення;

- мікрокваліфікації та гнучкі навчальні шляхи – розробка коротких, цільових програм навчання, що відповідають потребам ринку праці та дозволяють швидко здобувати нові навички.

5. Підвищення міжнародної привабливості та конкурентоспроможності:

- глобальна співпраця – посилення взаємодії з університетами за межами ЄПВО;

- привабливість для іноземних студентів та викладачів – створення сприятливих умов для навчання та роботи в європейських ЗВО.

Загалом слід сказати, що ЄПВО – це об’єднання національних систем вищої освіти, це фактично постійний діалог та співпраця між

49 країнами-учасницями, спрямована на створення гнучкої, інноваційної та соціально відповідальної системи вищої освіти, здатної відповідати викликам XXI століття. Для України, як країни-учасниці Болонського процесу, розуміння та імплементація цих стандартів та напрямів розвитку є ключовим для інтеграції в європейське та світове освітнє співтовариство.

3. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні

Якісна освіта формує компетентну, відповідальну особистість, готову до сучасних викликів і здатну активно впливати на розвиток суспільства. Така освіта заслуговує на довіру студентів, батьків, роботодавців, держави та суспільства загалом.

Якість освіти залежить від багатьох чинників - змісту освіти, організації освітнього процесу, професійного рівня викладачів, матеріальної бази та освітнього середовища. Водночас, вона не є сталою : зміни в технологіях, соціальних запитах і цінностях змушують постійно переосмислювати, що є якісною освітою, та адаптуватися до нових викликів.

Спільне бачення принципів і підходів до якості освіти у Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) сформульоване у документі «Європейські стандарти і рекомендації із забезпечення якості вищої освіти (ESG 2015)».

ESG 2015 є основою для формування національних систем забезпечення якості, зокрема і в Україні. Відповідність цим стандартам є умовою для визнання на європейському рівні. Саме тому положення ESG 2015 відображені в українському законодавстві і лежать в основі діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про вищу освіту» складовими системи забезпечення якості вищої освіти в Україні є:

І. Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості освіти) – політики і процедури, у межах яких заклади вищої освіти мають забезпечувати якість освітньої діяльності та освітніх програм, і є частиною їх стратегічного менеджменту.

Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої

освіти; 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково- педагогічних працівників; 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; 8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату; 9) інших процедур і заходів.

ІІ. Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти- система оцінювання освітньої діяльності та освітніх програм, яка підтверджує ефективність внутрішнього забезпечення якості закладу, діє як каталізатор для вдосконалення і пропонує нові перспективи закладу*. Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів: 1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; 2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості; 3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; 4) налагодження доступного і зрозумілого звітування; 5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями; 6) інших процедур і заходів.

ІІІ. Система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та

забезпечення якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів: 1) забезпечення наявності та ефективності процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; 2) забезпечення наявності достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; 3) забезпечення незалежності у діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти; 4) підзвітність; 5) інших процедур і заходів.

4. Глобальні виклики розвитку університетської освіти.

Сучасні університети знаходяться на перехресті колосальних трансформацій. Вони повинні одночасно залишатися хранителями знань, центрами інновацій та рушіями соціального прогресу в умовах безпрецедентної швидкості змін. Глобальні виклики, з якими вони стикаються, вимагають не просто адаптації, а радикального переосмислення їхньої ролі та функціонування. Зосередимося на найбільш актуальних.

По-перше, це швидкість змін та потреба у «навичках майбутнього» – мабуть, найфундаментальніший виклик. Раніше знання були відносно статичними, і диплом гарантував актуальність на довгі роки. Сьогодні ж картина докорінно змінилась, про що свідчать наступні чинники:

- технологічна революція. Штучний інтелект (ШІ), машинне навчання, квантові обчислення, біотехнології, віртуальна та доповнена реальність – ці технології не просто змінюють індустрії, вони трансформують саму природу роботи та життя. Університети мають готувати фахівців, які можуть не лише використовувати ці технології, а й створювати їх, розуміти їхні етичні та соціальні наслідки, а також постійно адаптуватися до нових змін.

- динамічність ринку праці. Багато професій, які існують сьогодні, зникнуть або суттєво зміняться через 10-15 років, водночас виникатимуть нові, непередбачувані ролі. Це вимагає від університетів зосереджуватися не лише на спеціалізованих знаннях, а й на мета-навичках (meta-skills);

- критичне та аналітичне мислення. Здатність не просто запам’ятовувати інформацію, а й оцінювати її достовірність, аналізувати проблеми та знаходити ефективні рішення.

- креативність та інноваційність. Спроможність генерувати нові

ідеї, виходити за межі звичних шаблонів, що є ключовим для створення доданої вартості в будь-якій сфері.

- комунікація та співпраця. Уміння ефективно взаємодіяти в різноманітних командах, доносити складні ідеї зрозумілою мовою.

- адаптивність та гнучкість. Готовність до постійних змін, швидке освоєння нових інструментів та методів.

- емоційний інтелект. Розуміння та управління власними емоціями та емоціями інших, що є важливим для лідерства та ефективної командної роботи.

- навчання протягом життя (Lifelong Learning). Концепція, що людина отримує освіту раз і назавжди, застаріла. Університети повинні стати центрами безперервної освіти, пропонуючи:

- гнучкі освітні шляхи. Короткі курси, мікрокваліфікації, онлайн-модулі, що дозволяють людям швидко набувати нових навичок без необхідності повертатися до повноцінної багаторічної програми.

- визнання попереднього навчання. Розробка механізмів для валідації знань та навичок, отриманих через неформальну та інформальну освіту (наприклад, професійний досвід, онлайн-курси).

По-друге, це цифрова трансформація та нові моделі навчання. В сучасному освітньому середовищі цифровізація – це не просто інструмент, це зміна парадигми навчання та функціонування університету, що виражається в наступних аспектах:

- інтеграція цифрових технологій в освітній процес. Це виходить за рамки простого використання PowerPoint. Йдеться про використання: 1) ШІ для персоналізації навчання (адаптивні навчальні системи), автоматизації рутинних завдань (оцінювання, зворотний зв’язок), генерації навчальних матеріалів, 2) віртуальних та доповнених реальностей для імерсивного навчання, моделювання складних ситуацій (наприклад, у медицині, інженерії), віртуальних лабораторних робіт, 3) аналітики даних для моніторингу прогресу студентів, виявлення зон ризику, оптимізації навчальних програм;

- гібридні та дистанційні формати навчання;

- якість взаємодії. Вирішення питання забезпечення глибокої взаємодії між студентами та викладачами, а також між самими студентами в онлайн-середовищі, щоб уникнути ізоляції;

- цифровий розрив. Не всі здобувачі освіти та викладачі мають рівний доступ до якісного інтернету, обладнання чи необхідних цифрових навичок;

- психологічний аспект. Проблеми самодисципліни, вигорання,

необхідність розвитку нових навичок самоорганізації;

- академічна доброчесність в цифрову еру. З розвитком ШІ-інструментів, питання плагіату та самостійності виконання робіт стає надзвичайно гострим. Університети повинні розробляти нові підходи до оцінювання, зосереджуючись на критичному мисленні, оригінальності ідей та здатності застосовувати знання, а не лише на їх відтворенні.

По-третє, це фінансові виклики та моделі фінансування. Фінансова стабільність та інвестиції є критично важливими для розвитку освіти, однак нинішнє суспільство стикається з наступними викликами в даній сфері:

- скорочення державного фінансування. Уряди багатьох країн зіштовхуються з бюджетними обмеженнями, що призводить до зменшення підтримки вищої освіти. Це змушує університети або шукати альтернативні джерела доходу (гранти на дослідження, комерціалізація інтелектуальної власності (стартапи, патенти), співпраця з бізнесом (дослідження на замовлення, корпоративні програми), залучення благодійних внесків) або підвищувати ефективність управління ресурсами, шляхом оптимізації витрат, покращення енергоефективності, раціонального використання інфраструктури;

- зростання вартості навчання. У країнах, де переважає платна освіта, це може обмежувати доступ для студентів з низьким рівнем доходу, посилюючи соціальну нерівність та створюючи боргове навантаження.

- глобальна конкуренція. Університети конкурують за талановитих студентів (особливо іноземних), викладачів та дослідницькі гранти на міжнародному рівні. Це вимагає значних інвестицій у маркетинг, стипендіальні програми та покращення репутації.

По четверте, це соціальні, культурні та етичні виклики. Університети мають відігравати роль соціальних інститутів, забезпечуючи:

- рівний доступ до освіти та інклюзивність шляхом, як подолання фінансових, географічних, культурних та психологічних бар’єрів (підтримка здобувачів освіти з низьким доходом, адаптацію програм для людей з особливими потребами, створення інклюзивного середовища), так і сприяння різноманіттю серед студентів та викладачів (за походженням, статтю, віком, етнічною приналежністю),

що збагачує освітній досвід;

- соціальну відповідальність університетів через активну участь у дослідженні та розробці рішень для зміни клімату, бідності, нерівності, охорони здоров'я та виховання свідомих, відповідальних громадян, які розуміють свою роль у демократичному суспільстві, поважають різноманіття та здатні до активної участі;

- психічне здоров'я та добробут студентів розробляючи та впроваджуючи комплексні програми підтримки, психологічної допомоги та профілактики вигорання.

По-п'яте, глобалізація та інтернаціоналізація. Основними аспектами в даному напрямі є:

- міжнародна конкуренція (українські університети конкурують не лише всередині країни, а й з провідними ЗВО світу за студентів, викладачів, дослідницькі проекти та репутацію, що вимагає постійного підвищення якості освітніх послуг та підвищення рівня привабливості);

- академічна мобільність, забезпечення безперешкодного обміну студентами та викладачами, яке вимагає спрощення адміністративних процедур, фінансової підтримки та культурної адаптації;

- міжкультурна компетентність, підготовка випускників роботи в міжнародному середовищі, розуміти різні культурні контексти, вивчати іноземні мови. Університети мають інтегрувати ці аспекти у навчальні програми;

- уніфікація та збереження ідентичності, необхідність оптимального поєднання прагнення до уніфікації з міжнародними стандартами та збереження національних освітніх традицій та унікальності.

По-шосте, вплив геополітичних змін та конфліктів. Це особливо актуально для України в сучасних умовах і проявляється через:

- війни та конфлікти **(**фізичні пошкодження будівель, лабораторій, переміщення студентів та викладачів, що створює виклики для безперервності освітнього процесу та утримання кадрів, вплив війни на психічний стан учасників освітнього процесу, необхідність проведення занять в укриттях, онлайн-форматі, адаптація програм до реалій війни та повоєнної відбудови);

- політичний тиск на академічну свободу (у деяких країнах спостерігається посилення державного контролю над університетами, обмеження свободи викладання та досліджень, що підриває фундаментальні принципи академічної автономії);

- санкції та ізоляція (геополітичні конфлікти можуть призводити до розриву наукових зв'язків та обмеження міжнародної співпраці для університетів певних країн).

Загалом, всі, зазначені виклики, підкреслюють, що університетська освіта є не просто функцією, а живим, дихаючим організмом, який постійно взаємодіє із зовнішнім світом. Їхнє подолання вимагає співпраці між університетами, урядами, бізнесом та суспільством, а також постійних інвестицій в інновації, дослідження та розвиток людського капіталу.

5. Автономія закладів вищої освіти як інструмент оновлення освітнього середовища

Автономія закладів вищої освіти являє собою надання університетам та іншим вишам значної свободи та самостійності у прийнятті рішень щодо їхньої академічної, фінансової, організаційної та кадрової діяльності. Це не просто відсутність зовнішнього контролю, а скоріше делегування повноважень на рівень, де найкраще розуміють потреби та можливості конкретного закладу. У контексті оновлення освітнього середовища автономія стає потужним інструментом, що дозволяє університетам швидко та ефективно реагувати на виклики сучасності.

Закон України «Про вищу освіту» визначає автономію закладу вищої освіти як самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень щодо розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, внутрішнього управління, розпорядження майном і коштами, кадрової політики.

Мета автономії ЗВО, як інструменту оновлення освітнього середовища полягає у підвищенні якості вищої освіти, її інтеграції у європейський та світовий освітній простір, розвитку науки та інновацій, а також у забезпеченні конкурентоспроможності випускників на ринку праці.

Створюючи умови для формування гнучкої та інноваційної системи вищої освіти, здатної швидко реагувати на суспільні та економічні зміни автономія закладів вищої освіти, на сьогоднішній день, охоплює такі сфери, як академічна, фінансова, кадрова та організаційна автономія.

Академічна автономія – одна з найважливіших складових, що дозволяє оновлювати зміст та форми освітнього процесу і включає

наступні складові – табл. 1.5.

Фінансова автономія визначається як право самостійно розпоряджатися власними коштами, залучати додаткові джерела фінансування. Фінансова автономія надає ЗВО можливість для інвестицій в оновлення матеріально-технічної бази та розвиток і характеризується наступними складовими – табл. 1.6.

Таблиця 1.5

Основні складові академічної автономії закладів вищої освіти

Складова автономії	Суть	Значення для освітнього процесу
Розробка освітніх програм	ЗВО самостійно розробляє й затверджує програми відповідно до Національної рамки кваліфікацій	Можливість швидкого оновлення змісту, врахування потреб ринку праці, інтеграція нових дисциплін і міждисциплінарних підходів
Форми навчання та методи викладання	Свобода вибору форм (денна, заочна, дистанційна, дуальна) та методів (інтерактивне, проєктне, змішане тощо)	Підвищення ефективності навчання, індивідуалізація освітнього процесу, впровадження сучасних освітніх технологій
Система оцінювання	Можливість самостійно визначати підходи до оцінювання результатів навчання	Сприяє об’єктивності, розвитку мотивації, оцінці реальних компетентностей студентів
Організація освітнього процесу	ЗВО визначає структуру навчального року, розклад, формат занять і груп	Гнучкість, адаптація до потреб здобувачів і викладачів, оптимізація навантаження

Кадрова автономія дозволяє формувати якісний кадровий потенціал, здатний впроваджувати інновації і реалізується шляхом використання наступних елементів:

- формування штатного розпису та кадрової політики – заклади вищої освіти самостійно формують штатний розпис, визначають кваліфікаційні вимоги до працівників, проводять конкурсний відбір, що дозволяє залучати висококваліфікованих викладачів та науковців, які є носіями сучасних знань та методик;

- порядок обрання та призначення керівників – керівники закладів вищої освіти (ректор) обираються за конкурсом таємним голосуванням, що забезпечує демократичність та прозорість цього процесу;

- умови оплати праці – ЗВО можуть встановлювати розміри

доплат, надбавок, премій та інших заохочувальних виплат працівникам, що стимулює їх до ефективної роботи та професійного розвитку.

Таблиця 1.6

Складові фінансової автономії закладів вищої освіти

Складова фінансової автономії	Суть	Значення для розвитку ЗВО
Самостійне розпорядження коштами та майном	ЗВО мають право самостійно використовувати власні надходження (контрактне навчання, гранти, наукова діяльність, пожертви тощо)	Забезпечує інвестиції в інфраструктуру, обладнання, цифровізацію, покращення умов навчання
Встановлення вартості навчання	У межах законодавства ЗВО визначають розмір плати за навчання	Дозволяє формувати стабільні джерела доходу, планувати бюджет, утримувати якість
Господарська діяльність	Можливість вести господарську діяльність, яка не суперечить статуту	Створення додаткових джерел фінансування, посилення фінансової незалежності

Організаційна автономія сприяє гнучкості управління та створенню оптимальної структури закладу вищої освіти і базується на:

- визначенні структури – заклади вищої освіти самостійно визначають свою структуру (факультети, кафедри, інститути, наукові підрозділи тощо), створюють нові та ліквідують існуючі підрозділи. Це дозволяє оптимізувати управління, створювати міждисциплінарні центри, які краще відповідають сучасним викликам.

- прийнятті власних нормативних актів – ЗВО мають право розробляти та затверджувати власні статути, положення, порядки, що регламентують їхню внутрішню діяльність. Це забезпечує гнучкість та можливість адаптуватись до власних потреб.

Автономія як інструмент оновлення освітнього середовища в ЗВО сприяє швидкій адаптації до потреб ринку праці, стимулюванню інновацій та наукових досліджень, підвищенню якості освіти, розвитку власної унікальності та конкурентоспроможності та підвищенню відповідальності.

Водночас, впровадження автономії несе і певні виклики для закладів вищої освіти. Зокрема для успішної реалізації автономії університети потребують висококваліфікованого управлінського

персоналу, здатного приймати стратегічні рішення та ефективно розпоряджатися ресурсами. Також, залежно від стартових умов та можливостей залучення додаткових ресурсів, деякі ЗВО можуть отримати значно більше переваг від автономії, ніж інші, що може посилити нерівність.

Загалом, автономія закладів вищої освіти є ключовим інструментом для оновлення освітнього середовища, оскільки вона надає вишам необхідну гнучкість для швидкої адаптації до змін, стимулює інновації, підвищує якість освіти та сприяє розвитку унікальності кожного закладу. Проте, для успішної реалізації цього потенціалу необхідне зважене законодавство, ефективні механізми контролю якості та відповідальне управління з боку самих університетів.

Практичні завдання за темою 1

Навчальна мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про сучасну університетську освіту в контексті глобальних та європейських тенденцій, проаналізувати виклики, що постають перед системою вищої освіти в умовах цифровізації, воєнних загроз і змін на ринку праці, а також розвинути здатність оцінювати роль автономії закладу вищої освіти у формуванні конкурентоспроможного та інноваційного освітнього середовища.

Завдання 1.1. У табл. 1.7 наведені ключові терміни, співвіднесіть поняття з відповідними визначеннями.

Таблиця 1.7

Вихідні дані

Термін	Визначення (розставити відповідні літери)
Європейський простір вищої освіти	А. Можливість закладу вищої освіти самостійно ухвалювати управлінські, фінансові та академічні рішення.
Автономія ЗВО	Б. Явище, пов’язане з переміщенням населення через соціальні, економічні або безпекові причини.
Цифровізація	В. Інтеграційна ініціатива, що передбачає уніфікацію систем вищої освіти країн Європи.
Еміграція	Г. Переорієнтація економіки та освітнього ринку на професії, пов’язані з аналітикою, ІТ, біоекономікою тощо.
Трансформація попиту на професії	Д. Процес упровадження цифрових технологій у всі сфери освітньої діяльності.

Завдання 1.2. Прочитайте текст і вставте пропущені слова з наведеного списку.

Університетська освіта відіграє ключову роль у формуванні ____ (1), що здатне адаптуватися до нових викликів. Одним з основоположних принципів функціонування сучасних ЗВО є ____ (2), яка забезпечує гнучкість і здатність оперативно реагувати на виклики ____ (3) доби.

В умовах глобалізації та активної ____ (4) вищі навчальні заклади мають переосмислити напрями підготовки фахівців, орієнтуючись на потреби ____ (5) та тенденції розвитку знань у європейському просторі. Водночас такі чинники, як ____ (6), призводять до зменшення студентських потоків та потребують переосмислення політики інтернаціоналізації.

Слова для вставки: автономія; цифровізації; суспільство знань;

еміграція; ринку праці; сучасної.

Завдання 1.3. Нижче – табл. 1.8 - наведено 12 фрагментів, які потрібно згрупувати відповідно до чотирьох видів автономії: академічна, фінансова, кадрова, організаційна.

Таблиця 1.8

Вихідні дані

Опис елемента	Вид автономії
Визначення форм навчання та методів викладання	
Право вести господарську діяльність	
Установлення надбавок, премій, доплат	
Визначення структури навчального року	
Проведення конкурсу на посаду ректора	
Встановлення вартості навчання	
Створення нових факультетів і центрів	
Самостійна розробка освітніх програм	
Затвердження внутрішніх положень	
Формування штатного розпису	
Використання грантів і пожертв на власний розсуд	
Визначення підходів до оцінювання знань студентів	

Завдання 1.4. Прочитайте текст і вставте пропущені слова з наведеного списку.

Академічна автономія є ключовим чинником модернізації освітнього процесу, адже вона дозволяє ЗВО самостійно розробляти ____ (1), визначати методи викладання, адаптувати ____ (2) до змін ринку праці.
Фінансова автономія забезпечує ЗВО здатність самостійно _____ (3), використовувати надходження від контрактів, грантів, наукової діяльності.
Завдяки кадровій автономії, заклади можуть самі формувати штат, проводити ____ (4) та створювати систему стимулювання.
Організаційна автономія дає змогу змінювати ____ (5), відкривати інститути, міждисциплінарні центри, а також затверджувати власні ____ (6).

Варіанти для вставки: освітні програми; внутрішні нормативні акти; конкурсні відбори; розпоряджатися коштами; структуру; навчальні плани.

Завдання 1.5. У табл. 1.9. представлено 10 термінів, пов’язаних із університетською освітою. Дайте чітке і зрозуміле визначення до

кожного терміна (можна 1–2 речення). Формулюйте своїми словами**,** так, щоб ви легко запам’ятали зміст.

Таблиця 1.9

Глосарій «термін – ваше визначення»

Термін	Ваше визначення
Університетська освіта	
Компетентність	
Болонський процес	
Академічна свобода	
Академічна мобільність	
Цифровізація освіти	
Індивідуальна освітня траєкторія	
Еміграція інтелектуального капіталу	
Автономія закладу вищої освіти	
Європейський простір вищої освіти (ЕНЕА)	

Завдання 1.6. Прочитайте визначення. Упишіть відповідний термін. Усі вони стосуються сучасної університетської освіти.

Таблиця 1.10

Глосарій навпаки: визначення – вкажіть термін

Визначення	Термін
Можливість студентів та викладачів навчатися або викладати в іншому закладі освіти, зокрема за кордоном	
Процес впровадження цифрових технологій в освітнє середовище	
Свобода викладача самостійно обирати форми, методи та засоби викладання	
Розширення можливостей здобувача освіти впливати на зміст і логіку навчання	
Система, яка дозволяє об’єднати вищу освіту країн Європи у спільний простір	
Явище, за якого фахівці залишають країну через війну або відсутність перспектив	
Результат інтеграції університету з бізнесом або іншими організаціями	
Перехід від знанняцентричного підходу до компетентнісного в освіті	
Стратегія забезпечення внутрішньої якості навчального процесу	
Концепція, що передбачає активну участь студента у формуванні власної освітньої програми	

Завдання для самостійної роботи за темою 1

Завдання 1.7. Прочитайте ситуацію та дайте відповіді на

запитання. Університет «Європейська перспектива» отримав право на повну академічну автономію. Адміністрація запровадила нові міждисциплінарні програми, дозволила факультетам самостійно обирати партнерів для дуальної освіти, а також запустила власну електронну платформу для відкритих курсів.

Запитання до обговорення:

1. Які можливості відкриває академічна автономія для розвитку ЗВО?

2. Які ризики може нести надмірна автономність?

3. Як автономія сприяє адаптації до глобальних викликів, зокрема цифровізації?

Завдання 1.8. Проаналізуйте вплив глобальних викликів на вищу освіту. Заповніть табл. 1.11 прикладами.

Таблиця 1.11

Вплив глобальних викликів на вищу освіту

Виклик	Як він впливає на ЗВО?	Приклад адаптації або рішення
Цифровізація		
Еміграція молоді		
Війна (збройний конфлікт)		
Зміна структури економіки		

Завдання 1.9. Проаналізуйте вплив глобальних викликів на вищу освіту. Заповніть табл. 1.12 прикладами.

Таблиця 1.11

Вплив глобальних викликів на вищу освіту

Виклик	Як він впливає на ЗВО?	Приклад адаптації або рішення
Масова відкритість знань		
Демографічні зміни		
Автоматизація/AI у професіях		
Розрив між освітою і ринком праці		

Завдання 1.9. Університет «Академія XXI» вирішив повністю оновити освітньо-професійної програми за спеціальністю (оберіть будь-яку ОПП). Викладачі запропонували додати нові дисципліни, запросити викладачів-практиків, перейти на дуальну форму навчання. Для реалізації цих змін університет планує перерозподілити бюджет, створити нову кафедру, а також впровадити систему мотивації персоналу.

Питання до аналізу:

1. Які види автономії були задіяні в цій ситуації?

2. Які ризики можуть виникнути під час реалізації цих змін?

3. Як університет може забезпечити баланс між автономією та дотриманням національних вимог?

Тестовий контроль за темою 1

1. Що з наведеного свідчить про академічну автономію університету?

а) створення нової кафедри;
б) перехід на дуальну форму навчання;
в) запровадження системи премій;
г) розширення фінансування за рахунок грантів.

2. Що в описаній ситуації є прикладом фінансової автономії?

а) затвердження нових дисциплін;
б) проведення конкурсного набору студентів;
в) перерозподіл бюджету на оновлення програми;
г) організація нового наукового центру.

3. Що відповідає прояву організаційної автономії?

а) перехід на змішане навчання;
б) створення нової кафедри;
в) встановлення нової ціни на навчання;
г) формування нового рейтингу студентів.

4. Яке з рішень ілюструє кадрову автономію?

а) встановлення стипендії для студентів;
б) зміна навчального плану;
в) призначення керівника проєкту без погодження з МОН;
г) затвердження розкладу занять.

5. Який із ризиків найімовірніший при надмірній академічній автономії?

а) втручання з боку спонсорів;
б) порушення державних стандартів освіти;
в) плинність студентів;
г) недостатнє технічне забезпечення.

6. Що може бути ризиком при реалізації фінансової автономії?

а) втрата студентів через нецікаві програми;
б) недостатня кваліфікація викладачів;
в) нецільове або неефективне використання коштів;

г) відсутність регіональної підтримки.

7. Яке твердження найкраще пояснює перевагу академічної автономії?
а) ЗВО можуть самостійно обирати студентів;
б) ЗВО можуть оперативно оновлювати програми відповідно до потреб ринку;
в) ЗВО мають право призначати керівників;
г) ЗВО можуть формувати навчальний рік.

8. Як фінансова автономія допомагає долати виклики?
а) створює можливість залучати іноземних студентів;
б) дає змогу впроваджувати нові освітні методики;
в) дозволяє спрямовувати кошти на розвиток за власним баченням;
г) забезпечує незалежність у кадровій політиці.

9. Що з наведеного сприяє збереженню балансу між автономією та стандартами освіти?
а) повне ігнорування державних вимог;
б) узгодження внутрішніх рішень із Національною рамкою кваліфікацій;
в) встановлення довільних вимог до вступу;
г) використання автономії лише для фінансових рішень.

10. Що є інструментом забезпечення якості при автономії?
а) виключно внутрішній аудит;
б) акредитація освітніх програм відповідно до стандартів;
в) встановлення вартості навчання;
г) призначення власного міністерства освіти.

11. Коли було започатковано Болонський процес?
а) 1989 р.;
б) 1995 р.;
в) 1999 р.;
г) 2001 р.

12. Який основний документ поклав початок Болонському процесу?
а) Паризьке комюніке;
б) Лісабонська конвенція;
в) Болонська декларація;
г) Лувенська резолюція.

13. Яка мета Болонського процесу?
а) запровадити безкоштовну освіту в Європі;
б) уніфікувати державні мови викладання;
в) створити спільний Європейський простір вищої освіти;
г) гармонізувати шкільну освіту в ЄС.

14. Який принцип НЕ належить до основ Болонського процесу?
а) двоциклічна структура навчання;
б) забезпечення якості освіти;
в) автономія шкіл;
г) визнання дипломів.

15. Яка структура вищої освіти впроваджена в межах Болонського процесу?
а) двоетапна: бакалавр – аспірант;
б) триетапна: бакалавр – магістр – доктор філософії;
в) чотириетапна;
г) безперервна 6-річна.

16. Який з наведених документів регулярно ухвалюється в межах Болонського процесу?
а) Конвенція про освіту;
б) Комюніке міністрів;
в) Кодекс автономії;
г) Регламент ЄКТС.

17. Що таке ЄКТС у межах Болонського процесу?
а) Європейська система гарантії якості;
б) Європейський стандарт диплома;
в) система трансферу та накопичення кредитів;
г) сертифікат типового студента.

18. Яке з комюніке було прийняте у 2020 році?
а) Єреванське;
б) Паризьке;
в) Римське;
г) Берлінське.

19. Що стало важливою темою комюніке міністрів освіти у 2020 році (Рим)?
а) глобалізація інженерної освіти;
б) освіта в умовах пандемії та цифрова трансформація;

в) скасування бакалаврату;
г) стандарти онлайн-освіти в США.

20. Яка з наведених країн не є учасницею Європейського простору вищої освіти?
а) Україна;
б) Норвегія;
в) Туреччина;
г) Канада.

Питання для самоконтролю за темою 1

1. У чому полягає сутність університетської освіти в контексті сучасного суспільства знань?
2. Які основні цілі та принципи покладено в основу Болонського процесу?
3. Що таке Європейський простір вищої освіти (ЕНЕА) і які країни можуть до нього приєднатися?
4. Які складові включає академічна автономія закладу вищої освіти та яке їх значення?
5. Як фінансова автономія впливає на розвиток освітнього середовища ЗВО?
6. У чому полягає роль кадрової та організаційної автономії у забезпеченні інноваційності університету?
7. Які виклики стоять перед університетською освітою в умовах війни, еміграції та нестабільності?
8. Яким чином цифровізація змінює форми, методи і зміст освітнього процесу?
9. У чому полягає значення комюніке міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу?
10. Як автономія закладу вищої освіти пов’язана з його здатністю реагувати на глобальні виклики та забезпечувати якість освіти?

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРИНЦИПИ, МОДЕЛІ, СУЧАСНІ ФОРМАТИ

Конспект лекції за темою 2

1. Освітній процес: сутність, принципи, учасники, нормативно-правове забезпечення.
2. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти.
3. Формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти.
4. Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

1. Освітній процес: сутність, принципи, учасники, нормативно-правове забезпечення

Освітній процес являє собою систему педагогічних і науково-методичних заходів, які спрямовані на розвиток особистості через формування та застосування її компетентностей.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Метою освітнього процесу в Університеті є підготовка конкурентоспроможних фахівців, забезпеченні розвитку та набутті ними необхідних загальних та фахових компетентностей відповідно до рівнів Національної рамки кваліфікацій, а також створення можливостей для особистісного розвитку. Основні засади та принципи організації освітнього процесу представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні засади та принципи організації освітнього процесу

Принцип / засада	Суть	Значення для учасників освітнього процесу
Студенто-орієнтований підхід	У центрі – потреби, інтереси й розвиток здобувача освіти	Створення індивідуальних освітніх траєкторій, підтримка розвитку особистості
Взаємна повага і партнерство	Співпраця між викладачами та студентами	Підвищення мотивації, формування культури академічного діалогу
Автономність та	Свобода у виборі форм,	Гнучкість і адаптивність

Принцип / засада	Суть	Значення для учасників освітнього процесу
самоврядування	методів і змісту навчання	освітнього процесу
Якість освіти та освітньої діяльності	Орієнтація на результат і відповідність стандартам	Гарантія конкурентоспроможності випускників
Раціональне використання ресурсів	Ефективне управління людськими, матеріальними й фінансовими ресурсами	Підвищення ефективності та сталості ЗВО
Академічна мобільність	Обміни студентами та викладачами, участь у міжнародних програмах	Інтернаціоналізація, нові можливості для розвитку
Внутрішня система забезпечення якості	Постійний моніторинг та вдосконалення освітнього процесу	Підвищення довіри з боку стейкґолдерів
Академічна доброчесність	Дотримання етичних норм у навчанні та дослідженнях	Формування культури відповідальності та чесності
Академічна свобода	Свобода викладання, навчання, досліджень	Розвиток критичного мислення, інноваційність
Інтеграція з ринком праці	Врахування потреб роботодавців у формуванні ОП	Підвищення працевлаштування випускників
Політична й релігійна нейтральність	Незалежність освітнього процесу від впливу партій, релігій тощо	Гарантія безпечного і неупередженого середовища

Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти ґрунтується на принципах студентоцентрованого підходу, який трансформує класичну модель навчання на користь індивідуалізації, гнучкості та активної участі здобувачів у формуванні власної освітньої траєкторії. Його реалізація передбачає розроблення освітніх програм, орієнтованих на досягнення чітко сформульованих програмних результатів навчання, які відповідають як державним стандартам, так і запитам ринку праці. Особливу увагу приділено узгодженню змісту, структури й тривалості програм з реальними можливостями студента, включно з навчальним навантаженням, формами контролю та видами діяльності.

Студентоцентроване навчання забезпечує створення сприятливого освітнього середовища, у якому здобувачі мають змогу розвивати не лише професійні компетентності, а й критичне мислення, креативність, соціальну відповідальність та здатність до міждисциплінарної взаємодії. Головна мета такого підходу полягає не

лише в передачі знань, а в формуванні самостійного, мотивованого та конкурентоспроможного фахівця.

Водночас студентоцентрованість передбачає збереження академічних свобод та особистих освітніх цілей здобувача, а також його активну залученість до процесів внутрішнього забезпечення якості освіти. Такий підхід інтегрує принципи академічної доброчесності, партнерства та поваги між усіма учасниками освітнього процесу.

Основні інструменти студентоцентрованого навчання в ЗВО представлено в табл. 2.2. Вони охоплюють широкий спектр організаційних, дидактичних і цифрових рішень, що сприяють персоналізації навчання та розвитку внутрішньої мотивації студентів.

Таблиця 2.2

Інструменти студентоцентрованого навчання в ЗВО

Інструмент студенто-центрованого навчання	Сутність / приклад реалізації
Формування індивідуальних освітніх траєкторій	Можливість студентів обирати вибіркові дисципліни, формувати індивідуальний навчальний план.
Участь студентів у формуванні змісту навчання	Залучення до обговорення ОПП, анкетування, представництво в робочих групах.
Ресурсна підтримка освітнього середовища	Електронні бібліотеки, доступ до ліцензованого ПЗ, сучасні аудиторії та лабораторії.
Використання інтерактивних методик	Проєктне навчання, тренінги, симуляції, кейс-методи, навчання через практику.
Академічна мобільність	Програми обміну, семестрове навчання в інших ЗВО, участь у міжнародних проєктах.
Стимулювання соціальної активності студентів	Підтримка волонтерських ініціатив, участь у студентському самоврядуванні, реалізація соціальних проєктів.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, які гарантовані державою, що базується на принципі недискримінації, урахування багатоманітностей людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне навчання в ЗВО здійснюється з метою включення здобувача вищої освіти в освітній, культурний і соціальний процеси. Організація освітнього процесу (теоретичне навчання, поточний та семестровий контроль, практична підготовка, атестація здобувачів вищої освіти тощо), реалізація академічних прав здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами здійснюється та

супроводжується відповідно до чинного законодавства в сфері вищої освіти, та локальних нормативних документів ЗВО, що регламентують навчання здобувачів вищої освіти. Напрями реалізації освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ЗВО представлено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Інклюзивне навчання у ЗВО: ключові аспекти та механізми реалізації

Напрям реалізації	Конкретні дії / приклади
Створення інклюзивного освітнього середовища	Визначення координаторів з інклюзії, підготовка викладачів до роботи з особами з ООП, формування толерантного середовища.
Фізична доступність інфраструктури	Пандуси, ліфти, адаптовані санвузли, зони навігації для осіб з порушенням зору або слуху.
Інформаційна доступність	Наявність навчальних матеріалів шрифтом Брайля, відео з сурдоперекладом, доступ до електронного середовища через адаптивні технології.
Методична підтримка	Індивідуальні освітні плани, адаптація навчальних програм, розробка інструктивних матеріалів із урахуванням потреб студента.
Технічне забезпечення	Використання програм для синтезу мовлення, збільшення шрифтів, програм екранного доступу (наприклад, NVDA, JAWS).
Супровід та консультування	Робота з тьюторами, соціальними педагогами, психологами, залучення волонтерів, інклюзивних рад.
Нормативне регулювання	Дотримання вимог Закону України «Про освіту», «Про вищу освіту», внутрішніх положень ЗВО щодо інклюзії.

Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти базується на Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», нормативних актах Верховної ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, стандартах вищої освіти спеціальностей, професійних стандартах, Статутах ЗВО та інших внутрішніх нормативних документів ЗВО.

Стандарти вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і

використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти, результатів навчання за відповідними спеціальностями.

Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти здійснюється відповідно до Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС.

Кредит ЄКТС – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Обсяг навчальних занять в одному кредиті ЄКТС навчальної дисципліни становить не менше 10 годин для першого (бакалаврського) рівня, не менше 8 годин для другого (магістерського) рівня та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за денною формою здобуття вищої освіти. Розрахункове навчальне навантаження здобувача вищої освіти протягом одного навчального року за денною формою здобуття вищої освіти становить 60 кредитів ЄКТС. Основні форми здобуття вищої освіти представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Форми здобуття вищої освіти: характеристика, особливості, переваги та виклики

Характеристика	Ключові ознаки	Переваги	Можливі виклики
Очна (денна/вечірня)			
найпоширеніша форма навчання, що передбачає постійну участь у навчальному процесі в аудиторіях	- безпосередня присутність на заняттях; - тривалість навчального року: не менше 30 тижнів	- постійний контакт із викладачами; - жива взаємодія, командна робота; - глибоке занурення у навчання	- високі часові витрати; - менше можливостей для поєднання з роботою
Заочна			
поєднання самостійного	- самостійне опрацювання	- можливість поєднувати	- високий рівень самоорганізації;

Характеристика	Ключові ознаки	Переваги	Можливі виклики
навчання із періодичними сесіями у ЗВО	матеріалу між сесіями; - контрольні заходи проводяться під час сесій	навчання з роботою; - гнучкий графік	- обмежений доступ до практичних занять
Дистанційна			
навчання за допомогою цифрових платформ і онлайн-комунікації	- віртуальна взаємодія між студентом і викладачем; - використання LMS, відеолекцій, тестів тощо	- гнучкість у часі та просторі; - індивідуалізований темп	- технічні бар'єри; - ризик низької мотивації; - менше живої взаємодії
Дуальна			
поєднання теоретичного навчання в ЗВО та практичного – на підприємстві (25–60% програми)	- підписання договору між ЗВО, студентом і роботодавцем; - виконання посадових обов'язків	- рідвищення рівня працевлаштованості; - освоєння практичних навичок в реальному середовищі	- високі вимоги до студентів; - обмежена кількість партнерських підприємств

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», система підготовки фахівців в Україні організована за трьома послідовними рівнями, кожен з яких має чітке функціональне призначення, структуру та нормативне наповнення. Така структура забезпечує єдність академічної логіки та професійної спрямованості освітньої траєкторії, а також відповідає європейським стандартам, що дозволяє інтегрувати національну систему вищої освіти у спільний освітній простір EHEA (European Higher Education Area).

Кожен із рівнів передбачає певний освітній ступінь, що підтверджує досягнення відповідних результатів навчання й обсяг освітньої програми, виражений у кредитах ЄКТС. Вони різняться за змістом, методологією підготовки, рівнем наукової складової, акцентом на дослідницькі, практичні або загальнофахові компетентності, а також за критеріями допуску до здобуття відповідного ступеня.

Побудова рівнів вищої освіти відображає логіку поетапного професійного та особистісного розвитку здобувача освіти – від базової

підготовки до глибокої спеціалізації й наукової самореалізації. Такий підхід дозволяє створити гнучке, мобільне й адаптивне освітнє середовище, що здатне відповідати на виклики сучасного світу, потреби економіки та вимоги особистісного розвитку.

У табл. 2.5 подано узагальнену характеристику кожного з рівнів вищої освіти, передбачених законодавством України.

Таблиця 2.5

Рівні вищої освіти в Україні: характеристика, освітній ступінь та вимоги

Рівень вищої освіти	Освітній ступінь	Обсяг програми (кредити ЄКТС)	Ключові характеристики
Перший	Бакалавр	180–240	- базовий рівень підготовки фахівців; - завершується присудженням ступеня «бакалавр»; - орієнтований на набуття загальних і професійних компетентностей
Другий	Магістр	90–120 (професійна) 120 (наукова)	- поглиблена спеціалізована освіта; - обов'язкова дослідницька складова не менше 30%; - може бути освітньо-професійною або освітньо-науковою програмою
Третій	Доктор філософії (PhD)	30–60 (освітня складова)	- перший науковий ступінь; - вимагає наявності ступеня магістра; - підготовка в аспірантурі (нормативно – 4 роки); - завершується захистом дисертації у спеціалізованій вченій раді

Учасниками освітнього процесу у закладах вищої освіти є: науково-педагогічні працівники, здобувачі та інші особи:

1. Наукові працівники – особи, які за основним місцем робот здійснюють наукову діяльність (науково-технічну, науково-організаційну).

2. Науково-педагогічні працівники – особи, які у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову та організаційну діяльність.

3. Педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи (заклади вищої освіти) займаються навчальною, методичною та організаційною діяльністю.

Науковим і науково-педагогічним працівникам присвоюються вчені звання старшого дослідника (для осіб, які професійно займаються науковою, науково-технічною діяльністю); доцента та професора (особам, які здійснюють науково-педагогічну діяльність). Основні посади працівників, діяльність яких пов'язана з освітнім або науковим процесом представлено на рис. 2.1.

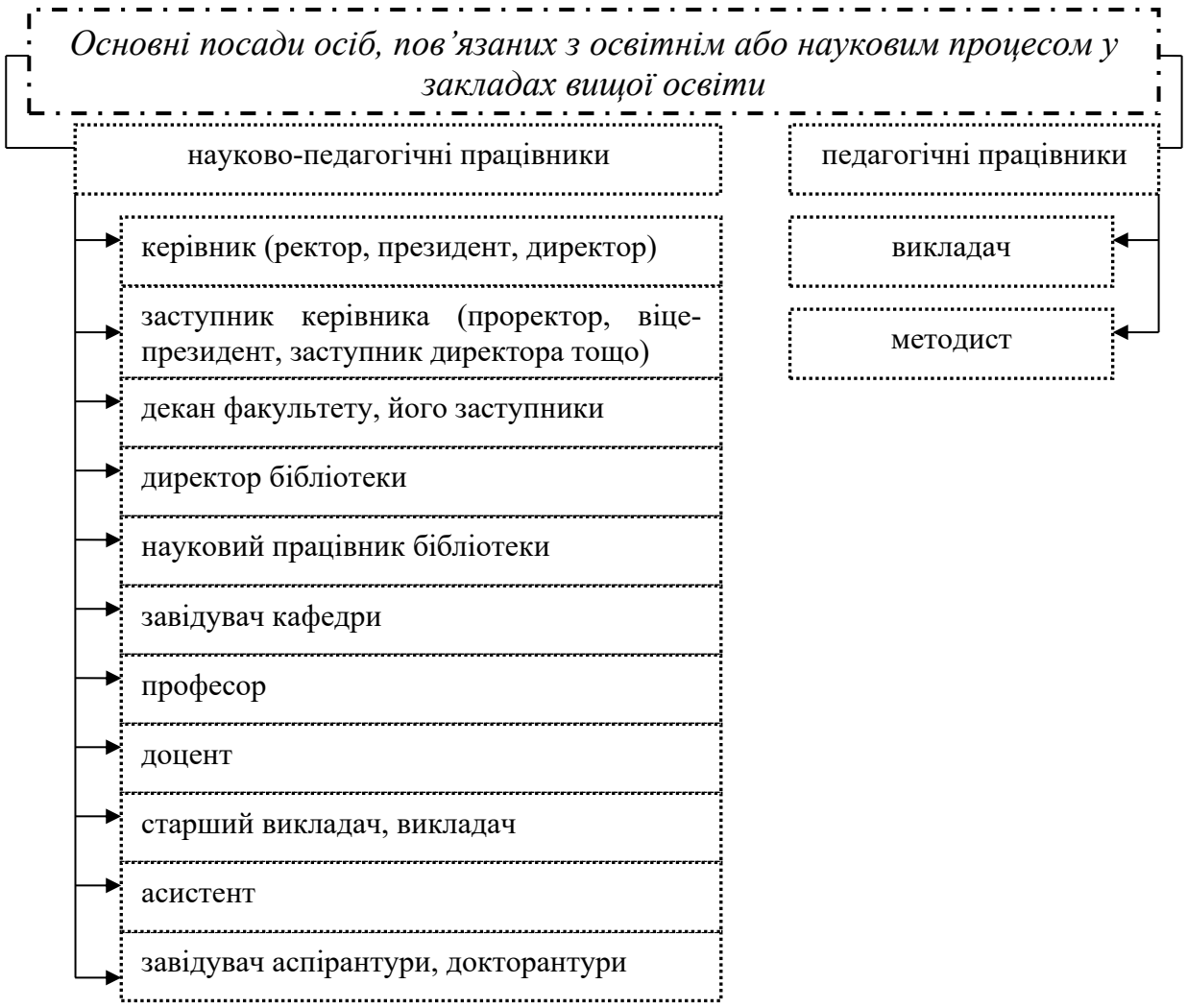

Рис. 2.1. Основні посади науково-педагогічних і педагогічних працівників у закладах вищої освіти

4. До здобувачів вищої освіти належать кілька категорій: студенти, докторанти, асистенти-стажисти, аспіранти, ад'юнкти, курсанти. Такі особи зараховуються до складу здобувачів в установленому порядку для здобуття відповідних ступенів: студенти – молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра; аспіранти, ад'юнкти – доктора філософії; докторанти – доктора наук. Асистенти-стажисти,

маючи ступінь магістра, навчається з метою вдосконалення творчої майстерності.

5. Іншими особами, які навчаються у закладах вищої освіти, є: слухачі – навчаються на підготовчому відділенні закладу вищої освіти, бо отримують додаткові освітні послуги; інтерни, маючи ступінь магістра медичного або фармацевтичного спрямування, навчаються з метою отримання кваліфікації лікаря або провізора; лікарі-резиденти – мають ступінь магістра медичного спрямування, навчаються з метою отримання кваліфікації лікаря певної спеціальності.

6. Фахівці-практики та роботодавці, які можуть залучаються до освітнього процесу. Участь роботодавців у освітній діяльності можна умовно поділити на 3 етапи:

I. Етап розробки освітніх програм та реалізація освітнього процесу передбачає участь у: обговоренні проектів освітньо-професійних програм та внесення пропозицій; формулюванні цілей та програмних результатів навчання; розробці освітньо-професійних програм з урахуванням інтересів роботодавців; проведенні аудиторних занять тощо.

II. На етапі формування відомостей самооцінювання в процесі акредитації освітніх програм – надання рецензій та відгуків.

III. Етап роботи виїзної акредитаційної експертизи передбачає участь у фокус-групах, співбесідах з членами експертної групи; підтвердження реальності залучення до освітньої діяльності – протоколи зустрічей, документи про залучення до проведення практик (якщо під час виїзду до ЗВО експертна група виявить бажання пересвідчитися, що залучення стейкхолдерів мало справжній, а не формальний характер) тощо.

7. Інші працівники закладів вищої освіти.

Права та обов’язки науково-педагогічних працівників та здобувачів закладу вищої освіти представлено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Основні права та обов’язки учасників освітнього процесу

Науково-педагогічні працівники	*Здобувачі вищої освіти*
Права:	
академічна свобода	під час вступу до закладів вищої освіти обрати форму навчання
академічна мобільність	
захист професійної честі та гідності	здійснення трудової діяльності у поза навчальний час
участь в управлінні закладом вищої	додаткова оплачувана відпустка за

Науково-педагогічні працівники	*Здобувачі вищої освіти*
освіти, зокрема можливість обирати, бути обраним до складу вченої ради закладу вищої освіти, його структурного підрозділу	основним місцем роботи у зв'язку з навчанням, пільги для осіб, які поєднують роботу з навчанням, передбачені законодавством
для забезпечення високої якості освітнього процесу обирати методи та засоби навчання	брати участь у наукових конференціях, симпозіумах, конкурсах, представляти свої роботи для публікації
відповідні умови праці, підвищення свого професійного рівня, встановлені законодавством, внутрішніми нормативними актами, умовами трудових та колективних договорів	користування базами закладу вищої освіти (виробнича, культурно-освітня, побутова, оздоровча) згідно статуту закладу вищої освіти
безоплатне користування ресурсним потенціалом закладу вищої освіти (бібліотечні фонди, інформаційні ресурси, послуги різних структурних підрозділів (навчальні, наукові, спортивні тощо))	
захист права інтелектуальної власності	захист від будь-яких форм насильства
підвищення кваліфікації не рідше 1 разу на п'ять років	мати безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту
отримання житла, у тому числі службового відповідно до вимог законодавства	отримувати соціальну допомогу у випадках, встановлених законодавством
отримання пільгових довгострокових кредитів на будівництво, реконструкцію, придбання житла	обирати навчальні дисципліни у межах, передбачених відповідною ОПП та навчальним планом (обсяг не менш як 25 % загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти)
участь в об'єднаннях громадян	канікулярна відпустка тривалістю не менш як 8 календарних тижнів на навчальний рік
соціальне та пенсійне забезпечення	спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я
Зобов'язання:	
викладати на високому науково-теоретичному, методичному рівні навчальні дисципліни, провадити	виконання вимог ОПП та досягнення визначених відповідних результатів навчання

Науково-педагогічні працівники	*Здобувачі вищої освіти*
наукову діяльність	
підвищувати наукову кваліфікацію, професійний рівень, педагогічну майстерність	дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки, протипожежної безпеки
дотримання норм етики, моралі, поваги до здобувачів, прищеплювання любові до України, виховання у дусі українського патріотизму і поваги	
дотримання вимог статуту закладу вищої освіти, правил внутрішнього розпорядку, законів, внутрішніх регламентованих положень, розпоряджень, інших нормативно-правових актів	
дотримання норм академічної доброчесності	

2. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти

Освітня діяльність в закладах вищої освіти на різних рівнях освіти здійснюється за відповідними освітніми програми. Освітня (освітньо-професійна (ОПП), освітньо-наукова (ОНП)) програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою цілей та результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій).

Освітня програма може передбачати єдину спеціалізацію або не передбачати спеціалізації. Освітня програма створюється з урахуванням вимог стандартів вищої освіти для відповідної спеціальності кожного рівня. У межах однієї спеціальності ЗВО може реалізовувати декілька окремих освітніх програм. Освітні програми можуть спільно реалізовувати декілька навчально-наукових інститутів або факультетів.

За предметним полем освітні програми можуть відповідати одній предметній області або бути міждисциплінарними. Узгоджена освітня програма передбачає спільне провадження освітньої діяльності та реалізується між закладами вищої освіти (науковими установами), у тому числі іноземними

Загальне управління освітньою програмою здійснює група забезпечення освітньої програми, яку очолює гарант освітньої програми. Група забезпечення освітньої програми – група науково-педагогічних або наукових працівників (не менше трьох осіб), для яких відповідний ЗВО є основним місцем роботи і які відповідають за

виконання освітньої програми на певному рівні вищої освіти, особисто беруть участь в освітньому процесі та відповідають кваліфікаційним і кадровим вимогам до провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, визначеним Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності.

Гарант освітньої програми – науково-педагогічний / науковий працівник, який несе відповідальність за якість освітньої програми, має вищу освіту, науковий ступінь та / або вчене звання за відповідною освітньою програмою (рис. 2.2).

ГАРАНТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

?

науково-педагогічний або науковий працівник, який відповідає за формування, реалізацію та моніторинг якості освітньої програми

Законодавча основа: Закон України «Про вищу освіту»; Положення про акредитацію освітніх програм; Вимоги Нацагентства із забезпечення якості вищої освіти

Ключові характеристики: має відповідну вищу освіту; володіє науковим ступенем / вченим званням за спеціальністю програми; має досвід викладання і наукової діяльності; є штатним працівником ЗВО; володіє компетентностями в освітньому проєктуванні

Ролі: фаховий лідер програми; координатор між кафедрами, викладачами, здобувачами; представник програми перед адміністрацією та акредитаційними органами; посередник між ринком праці і змістом програми; аналітик ефективності освітнього процесу

Основні обов'язки: розроблення та оновлення проєкту освітньої програми; ініціювання змін до ОПП на підставі фідбеку та аналізу; забезпечення відповідності програми стандартам вищої освіти; моніторинг якості викладання, навчального навантаження, наповнення дисциплін; участь у акредитації програми; забезпечення академічної доброчесності в реалізації ОПП; врахування потреб здобувачів, стейкґолдерів, роботодавців

Рис. 2.2. Функціональний профіль гаранта освітньої програми

Зміст освітньої програми має відповідати предметній області визначеної спеціальності (спеціальностей, якщо освітня програма є міждисциплінарною). Освітня програма повинна мати чітку

структуру; освітні компоненти включені до неї, мають становити логічну, взаємопов'язану систему і в сукупності давати можливість досягти заявленої мети та програмних результатів навчання – рис. 2.3.

Рис. 2.3. Освітня програма: архітектура якості, змісту й можливостей

Міждисциплінарні освітні програми можуть створюватися на всіх рівнях вищої освіти в межах міждисциплінарної предметної області. Міждисциплінарна предметна область – предметна область, яка повністю або частково охоплює предметні області двох чи більше спеціальностей однієї або декількох галузей знань.

Програма вважається міждисциплінарною, якщо обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС, що може бути віднесений до відповідних спеціальностей, які визначають її предметну область, є приблизно однаковим.

Міждисциплінарні освітні програми забезпечують:

- досягнення визначених ними компетентностей, зокрема з числа передбачених стандартами вищої освіти спеціальностей, що утворюють міждисциплінарну предметну область;

- набуття компетентностей і результатів навчання відповідного рівня вищої освіти та відповідного кваліфікаційного рівня, визначеного Національною рамкою кваліфікацій.

Освітні програми, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, підлягають акредитації з метою їх оцінювання та освітньої діяльності за ними на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти, що здійснюється за визначеними критеріями.

Акредитацію освітніх програм здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти відповідно до Законів «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», статуту Національного агентство із забезпечення якості вищої освіти, Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти та інших актів законодавства. Акредитаційна експертиза освітньої програми є добровільною і проводиться за ініціативи закладів вищої освіти.

Акредитація освітньої програми вперше проводиться, якщо на дату початку акредитаційної експертизи здобувачі вищої освіти першого року набору виконали не менше 60 % від обсягу кредитів Європейської кредитно-трансферної системи за відповідною освітньою програмою. Наступна (чергова) акредитація проводиться упродовж останнього року строку дії сертифіката про акредитацію або протягом строку дії умовної (відкладеної) акредитації.

У разі не проведення чергової акредитації до завершення строку дії сертифіката про акредитацію чи строку дії умовної (відкладеної) акредитації така акредитація проводиться у тому самому порядку, що

вперше. ЗВО має право достроково ініціювати проведення чергової акредитації.

Сертифікат про акредитацію освітньої програми видається строком на п’ять років, сертифікат про умовну (відкладену) акредитацію – строком на один рік. Сертифікат підтверджує відповідність освітньої програми за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти стандарту вищої освіти і дає право на видачу диплома державного зразка за цією спеціальністю.

Можуть визнаватися сертифікати (офіційні рішення) про акредитацію освітніх програм, видані іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, перелік яких наведено у Переліку іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти здійснює постакредитаційний моніторинг акредитованих ним освітніх програм на безоплатній основі. Підстави та порядок здійснення постакредитаційного моніторингу акредитованих освітніх програм визначаються «Положенням про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».

Постакредитаційний моніторинг освітньої програми передбачає

оцінювання Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти виконання наданих за результатами акредитації рекомендацій та / або відповідності критеріям.

На підставі відповідних освітніх програм заклади вищої освіти розробляють навчальні плани – це нормативний документ, який розробляється на підставі ОПП та містить відомості про: галузь знань; спеціальність/спеціалізацію; освітню програму; кваліфікацію; рівень та ступінь вищої освіти; форму навчання; нормативний термін навчання; графік навчального процесу; зведені дані про бюджет часу; практику; атестацію; перелік обов’язкових та вибіркових освітніх компонентів, поділ бюджету навчального часу за окремими формами занять із кожної навчальної дисципліни та за весь термін навчання загалом, форми і кількість семестрового контролю, розподіл аудиторних годин на тиждень за курсами і семестрами.

Обов’язкова складова навчального плану не може перевищувати 75 % від загального обсягу (у кредитах ЄКТС) навчального плану та включає навчальні дисципліни, курсові роботи (проєкти), практики, атестацію та інші види навчального навантаження здобувачів вищої

освіти, що спрямовані на досягнення результатів навчання, які визначені освітньою програмою. Обов'язкова складова навчального плану має містити всі компоненти, опанування яких необхідне для забезпечення результатів навчання, визначених освітньою програмою.

Вибіркова складова навчального плану призначена для забезпечення можливості здобувачу вищої освіти набувати додаткових різноманітних навичок, поглиблювати професійні знання у межах обраної освітньої програми та здобувати додаткові спеціальні компетентності тощо. Вона має становити не менше 25 % від загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених освітньою програмою (не менше ніж 10 % для спеціальностей, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання).

На поточний навчальний рік формується робочий навчальний план – нормативний документ, що конкретизує види навчальних занять, їх обсяг, форми контролю за семестрами. Структура робочого навчального плану включає: вихідні дані освітньої програми; графік навчального процесу; бюджет часу в тижнях і годинах, його розподіл за семестрами; розподіл навчальних занять за видами; обсяг годин відведений на практику, виконання кваліфікаційної роботи та атестацію.

Для організації освітнього процесу на навчальний рік складається графік навчального процесу, який визначає календарні терміни теоретичного навчання та практичної підготовки, екзаменаційних сесій, підготовки кваліфікаційної роботи, атестації здобувачів вищої освіти, канікул, а для заочної форми здобуття освіти додатково періоди настановчих занять, навчально-екзаменаційних сесій.

Освітній процес організовується з урахуванням науково-педагогічного потенціалу, матеріальної і навчально-методичної бази закладу вищої освіти, з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та націлений на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, академічної та професійної мобільності, швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях економіки, технологій, системах управління та організованої праці.

Навчальний час здобувача вищої освіти визначається кількістю облікових одиниць часу, що відведені для опанування освітньої програми відповідного рівня.

Обліковими одиницями навчального часу здобувача вищої освіти

є академічна година, навчальний день, тиждень, семестр, курс, рік. (рис. 2.4).

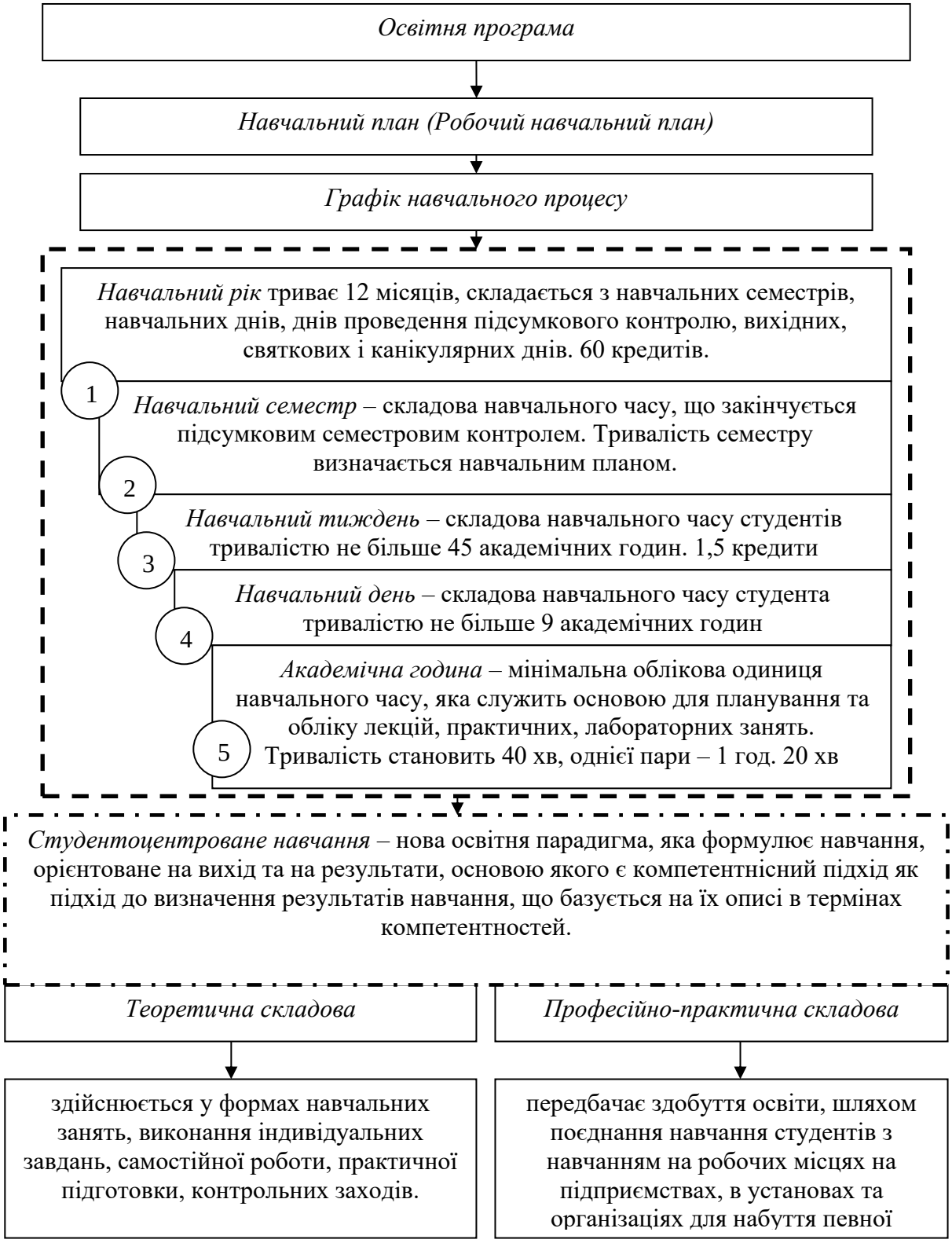

Рис. 2.4. Організація освітнього процесу для здобувачів вищої освіти

Освітній процес здійснюється за такими формами: навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи.

1. Навчальні заняття:

1.1. Лекція – є основною формою проведення навчального заняття, представляє собою логічно завершений, науково-обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами наочності та демонстрацією результатів досліджень. Її призначення - засвоєння теоретичного матеріалу. Тематика лекцій визначається робочою програмою навчальної дисципліни, яка розробляється кожним лектором самостійно. Лекції читають лектори – професори та доценти, а також провідні науковці або фахівці, що запрошені для їх читання. Лектор зобов'язаний дотримувати робочої програми навчальної дисципліни щодо тем лекцій, але не обмежується в питаннях тлумачення навчального матеріалу, послідовності його викладення, формах і засобах донесення його до здобувачів.

1.2. Лабораторне заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому здобувачі вищої освіти під керівництвом викладача особисто проводить експерименти чи дослідження в навчальних лабораторіях з використанням відповідного навчально-методичного забезпечення, устаткування, комп’ютерної техніки з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень відповідної навчальної дисципліни, набувають практичних навичок та вмінь працювати з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі. Перелік тем лабораторних занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни. Лабораторне заняття включає проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання завдань теми заняття, оформлення індивідуального звіту з виконаної роботи та його захист перед викладачем.

1.3. Практичне заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом виконання здобувачем відповідно сформульованих завдань. Перелік тем практичних занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни. Практичні заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних лабораторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання. Практичне заняття включає проведення

попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участі студентів, розв'язання завдань з їх обговоренням, розв'язання контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання. Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

1.4. Семінарське заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення визначених питань, дискусію за попередньо визначеними проблемами, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів, есе, тощо). Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або в начальних кабінетах з академічною групою. Перелік тем семінарських занять визначається робочою програмою навчальних дисциплін.

1.5. Індивідуальне заняття – це організаційна форма навчального заняття, що проводиться з окремими здобувачами вищої освіти для підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Види індивідуальних навчальних занять, їх обсяг, форми та методи проведення, форми та методи поточного і підсумкового контролю (крім державної атестації) визначаються робочою програмою навчальної дисципліни.

1.6. Консультація – це організаційна форма навчального заняття, на якому студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень їх практичного застосування. Консультант може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів залежно від того, чи викладач консультує студентів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни.

1.7. Екскурсія (навчальна) – заняття, метою якого є спостереження та вивчення різних об'єктів і явищ. Екскурсії поділяють: 1) за місцем в освітньому процесі (вступні, поточні, підсумкові); 2) за цілями (оглядові й тематичні); 3) за об'єктами спостереження. Екскурсії можуть передбачати програми навчальних дисциплін і навчальних практик.

2. Самостійна робота – форма організації освітнього процесу, за якої заплановані завдання виконуються здобувачем вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його обов'язкової безпосередньої участі. Час, відведений на самостійну роботу

здобувача вищої освіти відповідної освітньої програми, регламентується навчальним планом та робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального часу, відведеного на опанування освітнього компоненту. Співвідношення обсягів аудиторних занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти визначається з урахуванням специфіки та змісту освітнього компоненту, його місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньої програми.

Зміст самостійної роботи здобувача вищої освіти визначається робочою програмою навчальної дисципліни та завданнями для самостійної роботи. Перелік завдань для самостійного опрацювання, терміни їх виконання, орієнтовний обсяг роботи та критерії оцінювання повинні супроводжуватися методичними розробками для виконання самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Методичні матеріали для самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку здобувача вищої освіти.

Самостійна робота здобувача вищої освіти може проходити в навчальних аудиторіях, навчальних / навчально-наукових та спеціалізованих комп'ютерних лабораторіях, бібліотеці ЗВО, з використанням дистанційних технологій, а також в домашніх умовах.

3. Практична підготовка – є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для підготовки фахівців із вищою освітою першого й другого рівнів та набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, професійних навичок і вмінь. Проходження здобувачами практики спрямоване на закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти за час навчання, набуття й удосконалення практичних навичок і вмінь, визначених освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців за відповідною освітньою програмою.

Мета практики полягає у формуванні та розвитку в здобувачів вищої освіти професійних компетентностей, зокрема здатності приймати самостійні, обґрунтовані рішення в умовах конкретного виробництва або професійної діяльності, адаптуючись до реальних виробничих ситуацій. Практична підготовка спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих у процесі навчання, набуття й удосконалення практичних навичок, оволодіння сучасними методами, формами організації та управління працею, а також освоєння знарядь праці, які використовуються у відповідній галузі

згідно з майбутньою спеціальністю, спеціалізацією або напрямом підготовки.

Види практик, строки їх проведення, тривалість і змістове наповнення визначаються освітньо-професійною програмою підготовки фахівців та конкретизуються у навчальних планах і графіках освітнього процесу. Практики можуть мати різну спрямованість – навчальну, виробничу, технологічну, переддипломну, стажування тощо – залежно від рівня підготовки та цілей освітньої програми.

Характеристика основних видів практик наведена в табл. 2.7, що дозволяє систематизовано представити їхній зміст, терміни проведення, очікувані результати та форми звітності.

Таблиця 2.7

Характеристика основних видів практик

Вид	Мета	Місце проведення
Навчальна	Ознайомлення здобувачів вищої освіти зі специфікою майбутнього фаху, отримання ними первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін	Навчальні кабінети, лабораторії, навчально-виробничі майстерні, клініки, навчальні господарства, навчально-практичні центри, ферми, полігони, навчально-дослідні ділянки та інші допоміжні об’єкти, а також підприємства (організації, установи) відповідного профілю на основі договорів
Виробнича	Поглиблення та закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, опанування здобувачами вищої освіти сучасних прийомів, методів та знарядь праці в галузі їх майбутньої професії; виховання у здобувачів вищої освіти потреби поповнювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності, збір матеріалу для виконання курсових, кваліфікаційних робіт і т. д.	Підприємства (організації, установи) на основі укладених договорів з врегулюванням основних питань організації роботи зі здобувачами вищої освіти.
Перед-	Узагальнення й удосконалення	Може проводиться групами

Вид	Мета	Місце проведення
дипломна практика	здобутих ними знань, практичних умінь і навичок на базі конкретного суб'єкта господарювання, оволодіння професійним досвідом та готовності їх до самостійної трудової діяльності.	або індивідуально в підприємствах (організаціях, установах).
Науково-дослідна практика	Систематизація, розширення і закріплення ЗВО професійних навичок і вмінь, формування початкової компетенції ведення самостійної наукової роботи, дослідження та експериментування.	Інститути НАН України, науководослідні інститути, передові підприємства (організації, установи).

4. Контрольні заходи – форма організації освітнього процесу, що спрямована на визначення відповідності рівня набутих здобувачами вищої освіти знань, умінь, навичок, інших компетентностей вимогам освітньої (ОПП / ОНП) програми та стандартів вищої освіти з відповідної спеціальності.

3. Формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти

Нині діюче законодавство в сфері вищої освіти надає здобувачам вищої освіти широкі можливості щодо формування індивідуальної освітньої траєкторії. Формування індивідуальної освітньої траєкторії в дозволяє здобувачу вищої освіти максимально повно розкрити власні здібності та інтереси, отримати той досвід до якого прагне конкретний здобувач, сформувавши в майбутньому кваліфікованого фахівця, котрий відповідає вимогам стейкхолдерів, є зацікавленим та конкурентоздатним на ринку праці.

Формуючи власну індивідуальну освітню траєкторію здобувач вищої освіти може:

- обирати базу проходження виробничих та переддипломних практик, зважаючи на специфічні особливості ОПП / ОНП за якими здобуває освіту студент, враховуючи, при цьому, власні професійні інтереси та діючу нормативну базу;

- обирати тему курсових робіт (проєктів), що дозволить найбільш повно дослідити саме ту тематику та об'єкт, який відповідає колу наукових інтересів здобувача вищої освіти;

- обирати тему кваліфікаційної роботи, яка може як поглибити розкриття теми та подальше дослідження визначеного об’єкту в межах попередніх наукових досліджень, так і бути спрямованою на іншу тематику та/або ж об’єкт проведення дослідження;

- отримати можливість перезарахування результатів навчання неформальної / інформальної освіти. Можливість здійснення перезарахування результатів навчання таких як вебінари, тренінги, навчальні курси, наукові конференції повинна мати документальне підтвердження у вигляді свідоцтва, сертифіката, довідки та враховувати вимоги діючого законодавства в даній сфері. Іншими словами неформальна та інформальна освіта формує підґрунтя самоорганізації та свідомого здобуття знань, зокрема завдяки онлайн курсам та платформам, що існують на сьогодні: Prometheus, Coursera, ВУМ online, EdEra, Українська академія лідерства, Інша Освіта та інших;

- отримати можливість до вивчення дисциплін в межах програм внутрішньої, міжвузівської та міжнародної академічної мобільності. Академічна мобільність уособлюючи собою процес переміщення студентів, викладачів та дослідників між різними навчальними та науковими установами з метою здобуття нових знань, досвіду, а також розширення наукових зв’язків промовисто доводить надзвичайну важливість таких процесів для розвитку міжнародної співпраці в освіті та науці. На сьогоднішній день академічна мобільність може бути:

- студентська – коли студенти проводять частину свого навчання в іншій країні чи навчальному закладі. Це можуть бути як короткострокові програми (наприклад, семестрові обміни), так і довгострокові (цілі курси або навіть отримання ступеня за кордоном);

- викладацька – коли викладачі та науковці беруть участь у навчальних програмах, тренінгах або дослідницьких проектах в інших університетах чи наукових установах. Така мобільність сприяє обміну досвідом і покращенню якості навчального процесу.

- дослідницька – переміщення вчених та дослідників для участі в наукових проектах або обміні досвідом в іншій країні чи університеті.

Академічна мобільність здобувачів вищої освіти здійснюється на підставі укладення угод (договорів) про співробітництво за узгодженими програмами академічної мобільності та індивідуальними навчальними планами здобувачів вищої освіти, а також у рамках міжурядових угод (договорів) про співробітництво в галузі освіти та науки, міжнародних програм та проєктів. Види та форми академічної

мобільності представлено на рис. 2.5.

- отримати можливість самостійного обрання дисциплін, що будуть вивчатися. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» не менше ніж 25 % дисциплін в межах освітньої програми здобувач вищої освіти може обрати самостійно.

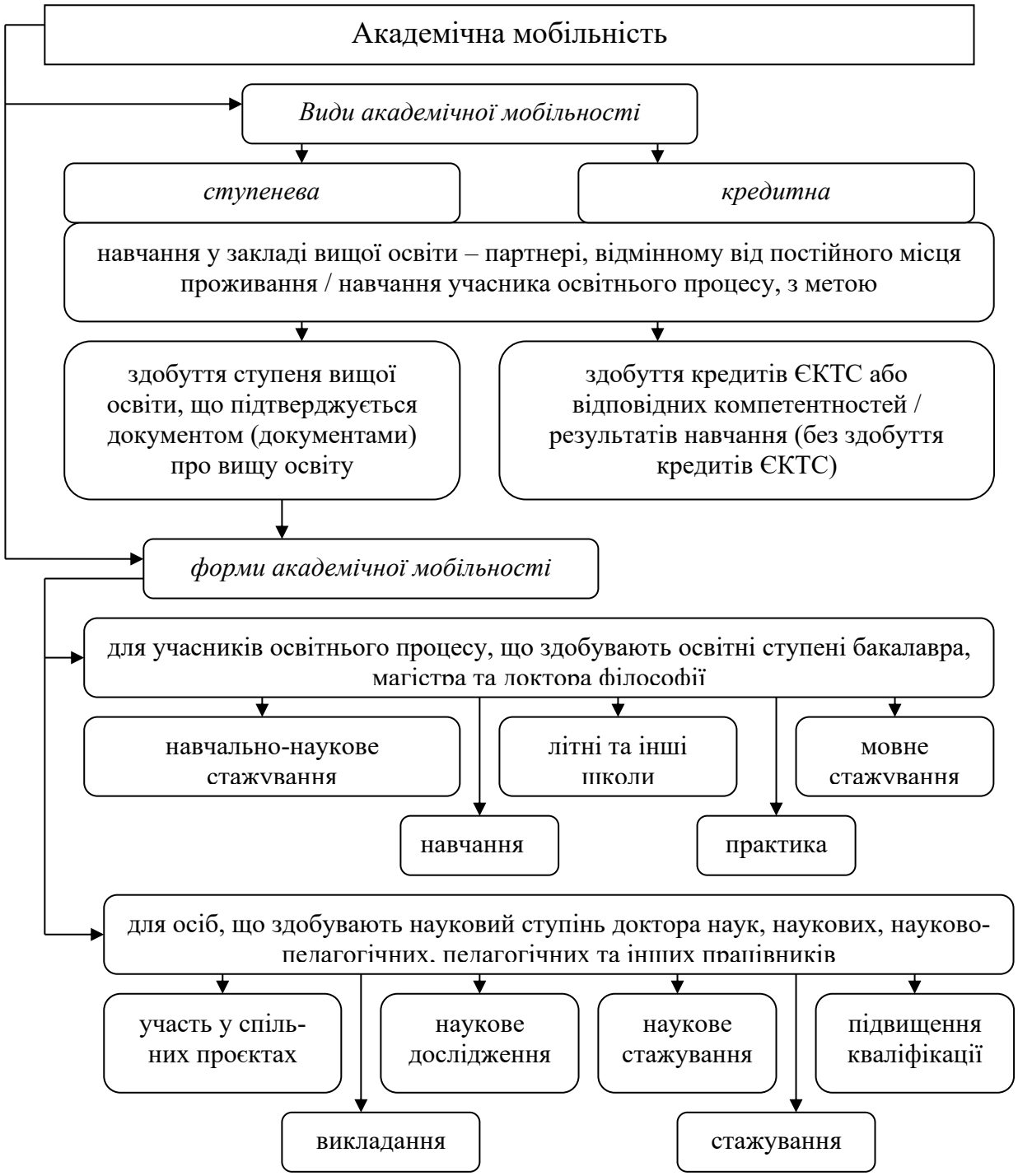

Рис. 2.5. Академічна мобільність: види, форми

Вибіркові навчальні дисципліни визначаються і пропонуються для більш повного задоволення освітніх і професійних потреб здобувачів вищої освіти, посилення їх конкурентоспроможності та затребуваності

на ринку праці, ефективнішого використання можливостей Університету, врахування регіональних потреб тощо.

Вибір навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти здійснюється у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 % загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для відповідного рівня вищої освіти (не менше ніж 10 відсотків для спеціальностей, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання).

При формуванні переліку вибіркових навчальних дисциплін кафедрами Університету аналізується наступна інформація:

- тенденції розвитку спеціальності: галузевий та регіональний контекст, інформація від підприємств (організацій) та установ, роботодавців щодо їхніх поточних та перспективних потреб, відгуки випускників Університету щодо відповідності змісту освітньої програми потребам виробничої або наукової сфери, відгуки стейкголдерів;

- якісне забезпечення кафедрою освітнього процесу: кадрове забезпечення (науковий ступінь, вчене звання, педагогічна майстерність, наявність документів про підвищення кваліфікації чи неформальну освіту, рейтинг викладача); навчально-методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації) тощо; матеріально-технічна база (лабораторне забезпечення, бази практичного навчання); інформаційне забезпечення; відгуки здобувачів вищої освіти про якість викладання дисциплін.

Кількість вибіркових навчальних дисциплін, кредитів на їх вивчення та форми контролю визначаються відповідною освітньою програмою та навчальним планом, за якими навчається здобувач вищої освіти.

Узагальнюючи варто відзначити, що сучасний конкурентоздатний фахівець ринку праці формується під час навчання, і саме індивідуальна освітня траєкторія дозволяє сформувати зацікавленого, успішного фахівця.

4. Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

Оцінювання освітніх досягнень здобувача вищої освіти здійснюється на принципах об’єктивності, систематичності і системності, плановості, єдності вимог, відкритості, прозорості,

економічності, доступності і зрозумілості методики оцінювання, врахування індивідуальних можливостей здобувачів вищої освіти.

Система оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти включає поточний, підсумковий, відстрочений контроль знань здобувачів вищої освіти.

Система оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти включає поточний, підсумковий, відстрочений контроль знань здобувачів вищої освіти (рис. 2.6).

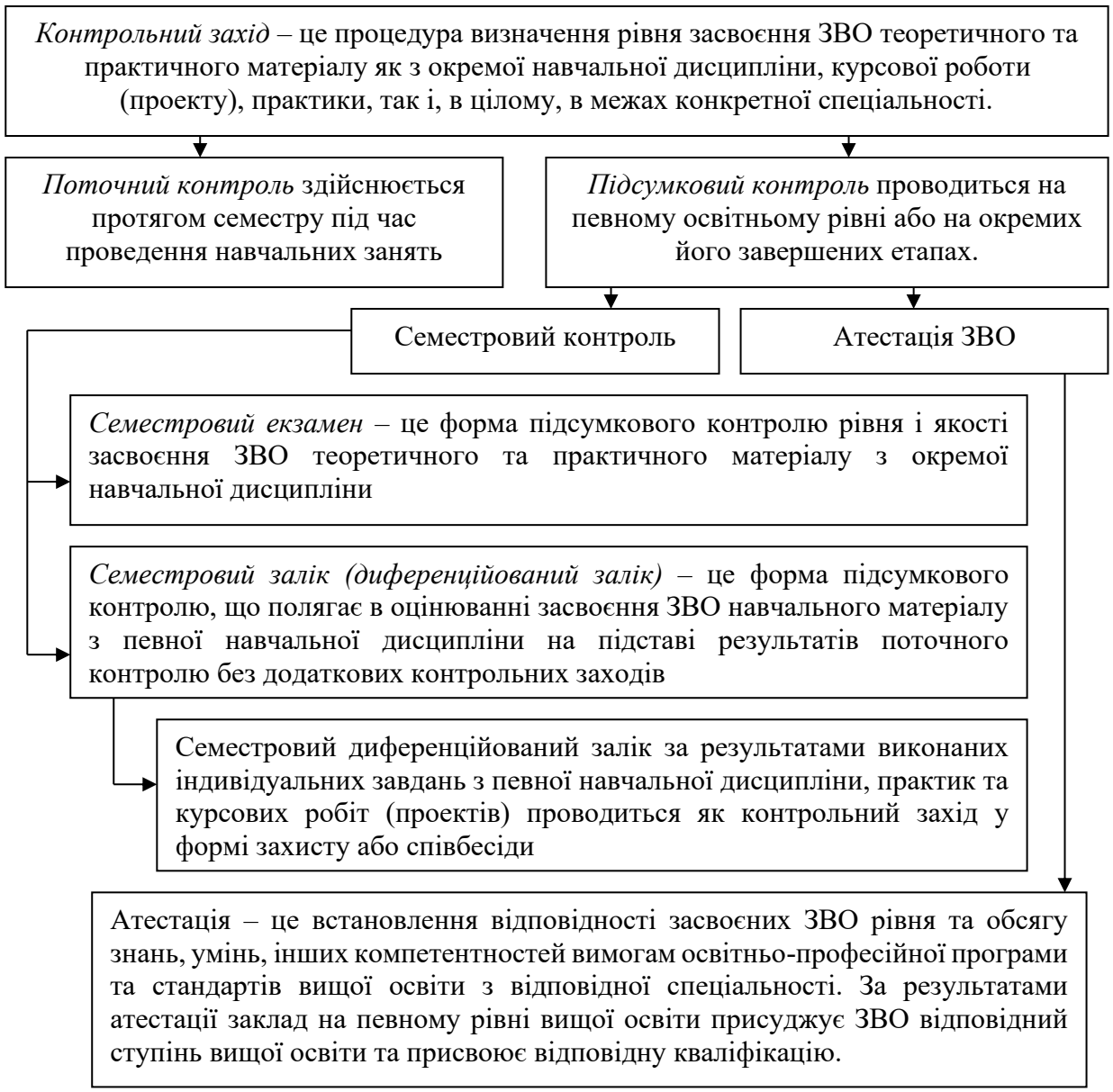

Рис. 2.6. Склад контрольних заходів

Поточний контроль – це контроль, який здійснюється у процесі вивчення навчальної дисципліни з метою виявлення ступеня розуміння здобувачем вищої освіти засвоєного навчального матеріалу та вміння застосовувати його у практичній роботі. Поточний контроль, як правило, здійснюється на семінарських, практичних та

лабораторних заняттях протягом семестру.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання здобувача вищої освіти на певному етапі навчання. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Заходи підсумкового семестрового контролю проводяться у визначені графіком заліково-екзаменаційної сесії терміни у формі заліку, диференційованого заліку або екзамену.

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Атестація здійснюється відповідно до вимог стандартів вищої освіти та освітньо-професійних програм першого та другого рівнів вищої освіти відповідних спеціальностей у формі:

- атестаційного екзамену (єдиного державного кваліфікаційного іспиту);
- захисту кваліфікаційної роботи та атестаційного екзамену (єдиного державного кваліфікаційного іспиту);
- захисту кваліфікаційної роботи.

Оцінювання рівня якості підготовки бакалавра/магістра здійснюють члени екзаменаційної комісії на основі встановлених правил, принципів, критеріїв, системи і шкали оцінювання з використанням форм і методів діагностики, визначених програмою атестації з урахуванням рівня досягнення результатів навчання та сформованості програмних компетентностей.

Відстрочений контроль є незалежним моніторингом якості навчання здобувача вищої освіти (рівня засвоєння знань, умінь, навичок та інших компетентностей), викладання за освітньою програмою та об’єктивності вимірювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, що не впливає на результативність навчання (оцінки) здобувача вищої освіти.

Відстрочений контроль здійснюється лише з обов’язкових навчальних дисциплін, передбачених освітньою програмою / навчальним планом / робочим навчальним планом, опанування яких закінчено у попередньому семестрі або навчальному році.

Відстрочений контроль проводиться з метою:

- оцінювання залишкового рівня результатів навчання здобувачів вищої освіти з обов’язкових навчальних дисциплін із подальшим аналізом зв’язку якості викладання та результатом навчання;

- перевірки якості освітнього процесу та рівня викладання обов'язкових навчальних дисциплін окремими науково-педагогічними працівниками;

- забезпечення максимально об'єктивного оцінювання рівня опанованих результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Оцінювання рівня навчання здобувачів вищої освіти проводиться за 100-бальною, 4-бальною, 2-бальною шкалою та Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою (табл. 2.8)

Таблиця 2.8

Оцінювання рівня досягнень здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За 4-бальною шкалою (екзамен, диференційований залік)	За 2-бальною шкалою (залік)	Рейтинг ЄКТС
90-100	5 (відмінно)	Зараховано	A
82-89	4 (добре)		B
74-81			C
64-73	3 (задовільно)		D
60-63			E
35-59	2 (незадовільно)	Не зараховано	FX
1-34			F
«відмінно/A», 90 – 100 балів	ЗВО виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили		
«добре/B», 82 – 89 балів	ЗВО вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна		
«добре/C», 74 – 81 балів	ЗВО вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок		
«задовільно/D», 64 – 73 бали	ЗВО відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких		

За 100-бальною шкалою	За 4-бальною шкалою (екзамен, диференційований залік)	За 2-бальною шкалою (залік)	Рейтинг ЄКТС
	є значна кількість суттєвих		
«задовільно/E», 60 – 63 бали	ЗВО володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні (обсяг набутих компетентностей здобувача відповідає мінімальним критеріям*)		
«незадовільно/FX», 35 – 59 балів	ЗВО володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %)		
«незадовіль-но/F», 1 – 34 бали	ЗВО володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів і потребує повторного вивчення курсу навчальної дисципліни		

Критерії оцінювання і кількість балів за формами контролю для визначення рівня навчальних досягнень здобувача вищої освіти з певного освітнього компонента розробляються науково-педагогічними працівниками відповідно до обсягів та складності навчального матеріалу, трудомісткості підготовки, програмних результатів навчання, зазначених в освітній програмі. Науково-педагогічний працівник, який забезпечує реалізацію освітнього компонента ознайомлює на першому аудиторному занятті поточного семестру здобувачів вищої освіти із формами поточного та підсумкового контролю і критеріями оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти у розрізі відповідної навчальної дисципліни.

Практичні завдання за темою 2

Навчальна мета: *сформувати в здобувачів вищої освіти розуміння нормативно-правових засад освітнього процесу у ЗВО, засвоїти принципи компетентнісного підходу та кредитно-модульної системи (ECTS), розвинути вміння моделювати індивідуальні освітні траєкторії, а також оцінювати ефективність сучасних інноваційних форматів навчання, зокрема дуальної, змішаної освіти та EdTech-рішень.*

Завдання 2.1. У табл. 2.1 наведено терміни, пов'язані з організацією освітнього процесу у ЗВО. До кожного терміна оберіть відповідне визначення (розставте правильні літери у колонці «Визначення»).

Таблиця 2.1

Вихідні дані

Термін	Визначення (впишіть літеру)
ОПП (освітньо-професійна програма)	
Фокус програми	
Програмний результат	
EdTech	
Індивідуальна освітня траєкторія	
ECTS-кредит	
Академічна мобільність	
Змішане навчання	
Компетентність	
Освітня компонента	

Список визначень (розставити у таблиці):

A. Цифрові освітні рішення, що застосовуються в освітньому процесі.

B. Короткий опис основної спеціалізації, цілей та особливостей ОПП.

C. Очікуване знання, уміння або компетентність, яких має досягти здобувач освіти.

D. Комплекс документів, що визначає цілі, зміст і логіку підготовки фахівців.

E. Персоналізований шлях студента до досягнення освітніх цілей із можливістю вибору дисциплін і форм навчання.

F. Умовна одиниця обсягу навчального навантаження, яка дорівнює 30 академічним годинам.

G. Тимчасове навчання в іншому ЗВО (у межах країни або за

кордоном) з метою зарахування результатів.

H. Поєднання аудиторних і онлайн-форм роботи (асинхронних або синхронних).

I. Здатність особи застосовувати знання, уміння та інші якості для досягнення результату в професійній діяльності.

J. Структурна частина освітньої програми, яка має самостійне значення (наприклад, дисципліна, курс, модуль)

Завдання 2.2. Завантажте/відкрийте ОПП вашої спеціальності; уважно проаналізуйте її зміст; заповніть табл. 2.2, вносячи свої висновки. Після виконання завдання сформулюйте коротке резюме: які сильні сторони програми ви бачите? Що потребує вдосконалення?

Таблиця 2.2

Самооцінювання здобувачем елементів ОПП з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії

Елемент ОПП	Опишіть своїми словами (на основі документа)
Повна назва освітньо-професійної програми	
Освітній рівень	
Спеціальність / галузь знань	
Мета програми	У чому полягає стратегічне призначення програми? Яких фахівців готує?
Перелік ключових компетентностей	Назвіть декілька основних загальних і фахових компетентностей, на які спрямована програма
Програмні результати навчання (ПРН)	Наведіть приклади ПРН. Як вони пов’язані з компетентностями?
Логіка структури ОПП	Як побудована програма? Які цикли (загальної, професійної, вибіркової підготовки) включає?
Вибіркові компоненти	Які можливості для вибору дисциплін передбачено? Як це допомагає формувати індивідуальну освітню траєкторію?
Форми атестації	Як здійснюється підсумкове оцінювання (екзамени, кваліфікаційна робота, ЄВІ тощо)?
Академічна мобільність	Чи передбачена можливість навчання в інших ЗВО/країнах? Які партнерства описані в програмі?
Ресурсне забезпечення	Які умови створено для реалізації програми (кадрове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення)?
Відповідність ринку праці	Які можливості працевлаштування дає програма? Чи є зв'язок з роботодавцями?

Додаткове завдання:

1. Напишіть коротке есе (10–15 речень):
2. Як обрана ОПП формує ваші професійні очікування?
3. Чи відображає вона реальні виклики ринку праці?
4. Що ви хотіли б покращити чи змінити?

Завдання 2.3. Усвідомити роль м’яких навичок у сучасному освітньому й професійному середовищі; провести самодіагностику власних soft skills; сформувати план їх розвитку.

Оберіть 3 soft skills, які, на вашу думку, є найбільш актуальними для спеціальності, яку ви здобуваєте (наприклад: емоційний інтелект, командна робота, креативність, критичне мислення, публічні комунікації, тайм-менеджмент, лідерство, адаптивність тощо).

Для кожної навички:

1. Опишіть її сутність своїми словами;
2. Наведіть приклад, коли ця навичка є ключовою у професійному чи освітньому середовищі (ситуація, кейс, новини);
3. Поясніть, чому ця навичка важлива саме у вашому фаху (з огляду на виклики ринку праці, запити роботодавців тощо).

Завдання 2.4. Прочитайте кожну ситуацію та оберіть дві soft skills, які, на вашу думку, найбільше проявляються або формуються в цій ситуації. Оберіть з переліку:

- критичне мислення;
- командна робота;
- комунікативність;
- креативність;
- тайм-менеджмент;
- адаптивність;
- лідерство;
- емоційний інтелект.

Ситуація 1: Студентка Марина разом із одногрупниками готує командну презентацію про кліматичні зміни. Вони мають узгодити подачу матеріалу, розподілити ролі та підготувати виступ перед аудиторією.

Soft skills: _____, _____

Ситуація 2: Олексій записався на волонтерський проєкт, у межах якого організовує заняття для дітей із сільської громади. Доводиться

шукати підходи до різних вікових груп і пояснювати складні речі простими словами.

Soft skills: _____, _____

Ситуація 3: Влад потрапив на першу виробничу практику. В умовах нового середовища, незнайомого колективу та обмеженого часу він швидко пристосовується до вимог та режиму роботи.

Soft skills: _____, _____

Ситуація 4: На парі викладач дає нестандартне завдання – придумати новий екологічний стартап. Студенти мають за короткий час запропонувати ідею та обґрунтувати її цінність для суспільства.

Soft skills: _____, _____

Ситуація 5: Ірина не встигає виконати кілька завдань, тож складає план на тиждень, визначає пріоритети та обмежує себе у часі для прокрастинації.

Soft skills: _____, _____

Завдання 2.5. Прочитайте текст. У пропусках потрібно вставити правильні слова з поданого нижче списку. Зосередьтеся на змісті – кожне слово використовується лише один раз.

Слова для вставлення: лідерство, емоційний інтелект, комунікація, гнучкість, команда, soft skills, критичне мислення, креативність

Текст: У сучасному світі недостатньо мати лише фахові знання. Щоб бути успішним у навчанні, роботі й житті, кожен повинен розвивати так звані (1) _____ — універсальні навички, які допомагають ефективно взаємодіяти з іншими, вирішувати проблеми та адаптуватися до змін.

Однією з ключових є (2) _____ — уміння чітко й аргументовано висловлювати думку, слухати співрозмовника, вести діалог. Не менш важливо розвивати (3) _____, що дає змогу аналізувати інформацію, ставити запитання й не піддаватися маніпуляціям.

В умовах змін і нестабільності потрібна (4) _____ — здатність швидко адаптуватися до нових обставин. А для роботи над проєктами важливо мати навички взаємодії в (5) _____, адже саме спільна діяльність часто призводить до кращих результатів.

Коли ми говоримо про творчий підхід до навчання або створення нових ідей, маємо на увазі (6) _____. А щоб мотивувати інших, вести їх за собою і надихати на зміни, потрібно розвивати (7)

_____.

І, нарешті, уміння розпізнавати свої емоції, керувати ними та співпереживати іншим називається (8) _____. Ця навичка важлива не лише у професії, а й у повсякденному житті.

Завдання 2.6. Уважно ознайомтесь з поданими ситуаціями (А–Е), які ілюструють різні форми організації освітнього процесу.

Для кожної ситуації:

1. Визначте форму освітнього процесу (лекція, лабораторне заняття, семінар тощо).
2. Обґрунтуйте свою відповідь: чому саме ця форма, які ознаки на це вказують.
3. Укажіть, які компетентності (знання, уміння, навички) формуються під час такої форми.

Ситуація А. Група студентів виконує завдання з дослідження властивостей матеріалів, фіксує результати, користується вимірювальними приладами, а наприкінці захищає звіт перед викладачем.

Форма: _____

Обґрунтування: _____

Компетентності: _____

Ситуація В. Студент отримав перелік питань і тем для підготовки есе. У встановлений термін він повинен подати роботу з аналізом літератури. Увесь процес він здійснює вдома, користуючись онлайн-ресурсами.

Форма: _____

Обґрунтування: _____

Компетентності: _____

Ситуація С. Під час заняття викладач обговорює зі студентами основні положення теми, ставить дискусійні запитання, слухає їхні виступи, а також оцінює подані реферати.

Форма: _____

Обґрунтування: _____

Компетентності: _____

Ситуація D. Студент відвідує виробниче підприємство, де знайомиться з процесами реальної роботи, спілкується з персоналом, виконує практичні завдання й готує звіт.

Форма: _____

Обґрунтування: _____
Компетентності: _____

Ситуація Е. Перед заліком студент має змогу отримати відповіді від викладача на складні питання, уточнити теми, які були не до кінця зрозумілі, та перевірити, чи правильно розуміє ключові поняття.
Форма: _____
Обґрунтування: _____
Компетентності: _____

Завдання 2.7. Заповніть таблицю нижче. Для кожної форми освітнього процесу:

- коротко сформулюйте її визначення своїми словами;
- вкажіть, які завдання вона виконує;
- наведіть приклад, коли ви могли б зустрітись із цією формою в університеті.

Таблиця 2.3

Аналіз форм освітнього процесу: зміст, функції та практичне застосування

Форма освітнього процесу	Що це таке (своїми словами)	Основне призначення / завдання	Приклад
Лекція			
Практичне заняття			
Лабораторне заняття			
Семінар			
Індивідуальне заняття			
Консультація			
Навчальна екскурсія			
Самостійна робота			
Практична підготовка			

Завдання 2.8. Уявіть, що ви претендуєте на участь у програмі міжнародної академічної мобільності (наприклад, Erasmus+, DAAD, програми обміну в Польщі, Литві, Чехії або внутрішня мобільність в Україні). Ознайомтесь із характеристиками трьох типів мобільності: студентська; викладацька; дослідницька. Виконайте два підзавдання.

А. Завершіть текст, вставляючи пропущені слова (в дужках подано варіанти для вибору):

Академічна мобільність – це важливий інструмент розширення (*досвіду / підручників / канікул*), який дозволяє здобувачам вищої

освіти навчатися в іншому (*місті / університеті / спортзалі*), отримувати нові знання та культурний (*досвід / відпочинок / рахунок*). Вона може бути (*студентською / викладацькою / дослідницькою / усі варіанти правильні*). Для участі потрібно мати (*угоду / домашнє завдання / підписку*), володіти іноземною (*мовою / валютою / технікою*) та проявляти активність у (*професійній / побутовій / музичній*) сфері.

В. Оберіть один тип мобільності та заповніть коротку анкету:

Питання	Ваша відповідь
Тип мобільності	
Країна / місто / ЗВО, куди хотіли б поїхати	
Чого хочете навчитися / дослідити	
Які навички або досвід ви отримаєте	
Як це допоможе у вашій професійній діяльності	

Завдання 2.9. Уявіть, що ви обираєте перелік вибіркових дисциплін із такого переліку:

Лідерство в команді
Фінансова грамотність
Основи підприємництва
Цифрові технології в обліку
Екологічна безпека
Soft Skills для бізнесу
Міжнародне право
Гендерні студії
Проєктний менеджмент
Академічна доброчесність

Необхідно обрати 3 дисципліни, які вас цікавлять найбільше, та оформити табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Вплив вибіркових дисциплін на професійний розвиток

Дисципліна	Чому обрали? (1–2 речення)	Який результат очікуєте?
1.		
2.		
3.		

Завдання 2.10. У табл. 2.5 наведено перелік дисциплін і кількість академічних годин. Обчисліть обсяг ЄКТС-кредитів.

Таблиця 2.5

Розрахунок обсягу ЄКТС-кредитів

Назва дисципліни	Кількість годин	Кількість кредитів
Основи менеджменту	90	
Статистика	120	
Логістика	75	
Ділове мовлення	60	
Цифровий маркетинг	105	
Фінансова грамотність	45	
Психологія ділового спілкування	60	
Економіка підприємства	150	
Етика і академічна доброчесність	30	
Міжнародна економіка	120	

Завдання 2.11. У табл. 2.6 подано види контролю**.** Упишіть до кожного з них відповідний опис (виберіть літеру з блоку нижче).

Таблиця 2.6

Види контролю

Вид контролю/заходу	Визначення (літера)
Поточний контроль	
Підсумковий контроль	
Семестровий екзамен	
Семестровий залік	
Семестровий диференційований залік	
Атестація	

Блок визначень для співставлення:

A. Форма підсумкового контролю, яка полягає в оцінюванні засвоєння матеріалу на підставі поточного контролю без додаткових контрольних заходів.

B. Встановлення відповідності знань та компетентностей вимогам ОПП і стандартів, на підставі чого присуджується ступінь освіти.

C. Процедура, що проводиться під час занять і спрямована на перевірку засвоєння матеріалу впродовж семестру.

D. Підсумкова форма контролю рівня засвоєння матеріалу з навчальної дисципліни, що передбачає окремий екзамен.

E. Форма підсумкового контролю, що здійснюється на завершених етапах освітньої програми або рівня.

F. Оцінювання результатів виконаних індивідуальних завдань (курсових, практик) через захист або співбесіду.

Завдання 2.12. Здобувач отримав такі бали за різні дисципліни

(максимум - 100 балів). Визначте відповідні оцінки за шкалою ЄКТС – табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Розрахунок оцінок за шкалою ЄКТС

Дисципліна	Отримано балів зі 100	Оцінка (ЄКТС)
Маркетинг	92	
Податкове право	78	
Цифрова економіка	65	
Бізнес-проєктування	54	
Публічне адміністрування	43	
Економіка ЄС	88	
Ділова етика	61	
Управління людськими ресурсами	75	
Інноваційний менеджмент	83	
Соціальне підприємництво	59	

Завдання 2.13. У наведеному списку змішані права та обов'язки науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти. Необхідно правильно розподілити їх у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Права та обов'язки науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти

Формулювання права або обов'язку	Хто? (Позначити: П – працівник, З – здобувач)
Академічна мобільність	
Дотримання норм етики, моралі, виховання в дусі патріотизму	
Користування базами ЗВО	
Підвищення кваліфікації не рідше одного разу на 5 років	
Канікулярна відпустка тривалістю не менш як 8 тижнів	
Право обирати методи та засоби навчання	
Дотримання правил охорони праці	
Участь у вченій раді	
Виконання вимог ОПП і досягнення результатів навчання	
Право на безпечні й нешкідливі умови праці або навчання	
Підвищення наукової кваліфікації	
Вибір навчальних дисциплін у межах 25%	
Соціальне й пенсійне забезпечення	

Формулювання права або обов’язку	Хто? (Позначити: П – працівник, З – здобувач)
Дотримання норм академічної доброчесності	
Участь у конференціях, представлення робіт	

Завдання для самостійної роботи за темою 2

Завдання 2.14. Заповніть табл. 2.9, зіставивши терміни з правильними визначеннями.

Таблиця 2.9

Вихідні дані

Термін	Визначення (розставити літери)
1. ОПП (освітньо-професійна програма)	A. Цифрові освітні рішення, що застосовуються в освітньому процесі
2. Фокус програми	B. Короткий опис основної спеціалізації, цілей та особливостей ОПП
3. Програмний результат	C. Очікуване знання, уміння або компетентність, яких має досягти здобувач освіти
4. EdTech	D. Комплекс документів, що визначає цілі, зміст і логіку підготовки фахівців

Завдання 2.15. Наведено перелік дисциплін і кількість академічних годин. Розрахуйте обсяг ЄКТС-кредитів.

Таблиця 2.10

Розрахунок обсягу ЄКТС-кредитів

Назва дисципліни	Кількість годин	Кількість кредитів
Економічна інформатика	90	
Етика та естетика	120	
Невербальна комунікація країн світу	75	
Облік і оподаткування неприбуткових організацій	60	
Оціночна діяльність	30	
Поведінкові фінанси	135	
Політика сталого розвитку	120	
Фінанси суб’єктів малого підприємництва	150	
Диджиталізація банківської діяльності	120	
Економіка	180	
Інформаційні технології у професійній комунікації	165	
Лідерологія	60	
Облік і оподаткування туристичного бізнесу	120	
Обліковий супровід агробізнесу	90	
Психологія особистості	45	
Фінанси територіальних громад	210	

Завдання 2.16. Здобувач отримав наступні бали. Визначте відповідні оцінки за шкалою ЄКТС – табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Визначення оцінкок за шкалою ЄКТС

Дисципліна	Отримано балів	Оцінка (ЄКТС)
Маркетинг	92	
Податкове право	78	
Цифрова економіка	65	
Бізнес-проєктування	54	
Публічне адміністрування	43	
Агробізнес в глобальному середовищі	65	
Аналіз стартапів	73	
Ефективні технології спілкування та комунікаційна діяльність	85	
Імідж сучасного фахівця	98	
Кадровий облік	84	
Менеджмент	88	
Міжнародна інтеграція і світова політика	77	
Облік і аналіз логістичної діяльності	79	
Бізнес-комунікація (викладання англійською мовою)	60	
Внутрішньогосподарський контроль	72	
Гендерна рівність: вітчизняна та зарубіжна практики	48	
Креативний копірайтинг і мистецтво сторітелінгу	100	
Основи логістики	99	
Мас-медійний дискурс	80	
Стратегічний аналіз розвитку суб'єктів підприємництва	86	
Страховий ринок	75	
Фінансовий контроль в галузях економіки	81	

Завдання 2.17. Заповніть табл. 2.12, співставивши принцип, його сутність та значення для учасників освітнього процесу.

Таблиця 2.12

Принципи освітнього процесу

Принцип / засада	Суть	Значення
Студентоорієнтований підхід		
Взаємна повага і партнерство		
Академічна свобода		
Якість освіти та освітньої діяльності		
Інтеграція з ринком праці		
Прозорість і підзвітність		
Інтернаціоналізація освіти		

Принцип / засада	Суть	Значення
Безперервність навчання		
Інклюзивність		

Завдання 2.18. У табл. 2.13 представлено форми здобуття освіти та фрагменти їх опису. Необхідно заповнити пропущені клітинки, добираючи характеристику, ключові ознаки, переваги та виклики.

Таблиця 2.13

Форма здобуття освіти

Форма здобуття освіти	Характеристика	Ключові ознаки	Переваги
Очна			
Заочна			
Дистанційна			
Дуальна			

Завдання 2.19. Уважно прочитайте навчальні ситуації. Необхідно до кожної обрати варіант відповіді – табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Вихідні дані

Ситуація 1	Ситуація 2	Ситуація 3
Студентка Ірина склала іспит з результатом 76 балів. Вона добре орієнтується у темі, але в її роботі були 2 серйозні помилки. Вона самостійно виправляє більшість недоліків, хоча потребує коментарів викладача.	Студент Артем відповідав впевнено, чітко пояснив навіть складні питання, зробив самостійний аналіз додаткових джерел, аргументував свою думку. Його відповідь була майже бездоганна.	Студентка Олена ледве розпізнає основні терміни, дає фрагментарні відповіді, не розуміє змісту більшості тем. Потрібне повторне вивчення курсу.
Як оцінити її роботу за:	Який рівень оцінювання відповідає цій ситуації?	Який рівень?
100-бальною шкалою:		
а) 95; б) 76; в) 63; г) 55	а) 92; б) 84; в) 75; г) 65	а) 30; б) 61; в) в) 55; г) 75
4-бальною:		
а) 5; б) 4; в) 3; г) 2	а) 5; б) 4; в) 3; г) 2	а) 5; б) 4; в) 3; г) 2
ЄКТС:		
а) A; б) B; в) C; г) D; д) FX	а) A; б) B; в) C; г) D; д) FX	а) A; б) B; в) C; г) D; д) FX

Завдання 2.20. Порівняйте дві обрані форми навчання (на вибір студента) за такими критеріями.

Таблиця 2.15

Критерії форм здобуття вищої освіти

Критерій	Форма 1: _____	Форма 2: _____
Рівень самостійності		
Інтерактивність		
Можливість суміщення з роботою		
Практична підготовка		
Вимоги до самоорганізації		

Тестовий контроль за темою 2

1. Що є основною метою освітнього процесу у закладі вищої освіти?

а) надання адміністративних послуг студентам;
б) підготовка здобувачів до захисту інтересів університету;
в) формування компетентностей та набуття програмних результатів здобувачів вищої освіти;
г) організація гуртожитків та позааудиторних заходів.

2. Хто з перелічених не є безпосереднім учасником освітнього процесу?

а) викладач;
б) здобувач вищої освіти;
в) науковий керівник;
г) представник органів місцевого самоврядування.

3. Який з документів регулює освітній процес у ЗВО України?

а) Закон України «Про освіту»;
б) Закон України «Про вищу освіту»**;**
в) Цивільний кодекс України;
г) Закон України «Про наукову діяльність».

4. Який орган у закладі вищої освіти координує освітній процес?

а) Вчена рада факультету;
б) Ректорат;
в) Наукове товариство
г) Навчальний відділ.

5. Що з наведеного відноситься до елементів організації освітнього процесу?

а) рейтинг викладачів;
б) місце розташування університету;

в) розклад занять і контрольні заходи**;**
г) архітектурні особливості навчального корпусу.

6. Індивідуальна освітня траєкторія передбачає:
а) Виключно обов’язкове навчання за фіксованим планом;
б) Повну автономію здобувача без погодження з університетом;
в) Можливість вибору освітніх компонентів відповідно до інтересів;
г) Навчання тільки у дистанційному форматі.

7. Який документ фіксує індивідуальну освітню траєкторію здобувача?
а) свідоцтво про досягнення;
б) індивідуальний навчальний план;
в) особова справа студента;
г) заява на вступ.

8. Хто погоджує вибір вибіркових дисциплін у межах освітньої програми?
а) батьки здобувача освіти;
б) виключно гарант програми;
в) здобувач освіти в межах запропонованого переліку;
г) Міністерство освіти і науки України.

9. Що з переліченого є методом оцінювання результатів навчання?
а) публічний рейтинг;
б) тестування, заліки, екзамени;
в) опитування викладача;
г) нарада кафедри.

10. Основним критерієм оцінювання результатів навчання є:
а) кількість відвіданих занять;
б) думка старости групи;
в) досягнення програмних результатів навчання;
г) поведінка студента в соціальних мережах.

11. Який підхід лежить в основі сучасної освітньої парадигми у вищій освіті?
а) знаннєво-репродуктивний;
б) авторитарно-дисциплінарний;
в) компетентнісний;
г) технократичний.

12. Що з наведеного є прикладом забезпечення академічної

доброчесності?
а) надання переваг при оцінюванні друзям;
б) використання старих відповідей з інтернету;
в) посилання на джерела під час виконання завдань;
г) списування з дозволу викладача.

13. Що є основою для розробки освітньої програми в ЗВО?
а) бажання роботодавця;
б) стандарт вищої освіти;
в) вибір студента;
г) технічне забезпечення університету.

14. Який документ визначає перелік освітніх компонентів, обов'язкових і вибіркових?
а) навчальний графік;
б) річний звіт кафедри;
в) освітньо-професійна програма;
г) лист від ректора.

15. Який термін означає можливість студента обирати власну траєкторію навчання?
а) академічна автономія;
б) індивідуалізація освітнього процесу;
в) академічна мобільність;
г) стандартизація знань.

16. Яке з наведеного не є формою оцінювання в системі ЗВО?
а) залік;
б) тренінг;
в) іспит;
г) письмове тестування.

17. Хто має право на академічну мобільність у межах Болонського процесу?
а) лише аспіранти;
б) лише викладачі;
в) усі учасники освітнього процесу;
г) лише наукові співробітники.

18. Який принцип забезпечує орієнтацію освітнього процесу на потреби здобувача?
а) центральне планування;

б) академічна субординація;
в) студентоцентрованість;
г) адміністративна ефективність.

19. До якого етапу освітнього процесу належить формування індивідуального навчального плану?
а) заключного;
б) початкового;
в) додаткового;
г) післядипломного.

20. Який рівень відповідальності за якість навчальних досягнень несе здобувач освіти?
а) повну відповідальність несе викладач;
б) спільну з викладачем;
в) відповідальність покладено на ректорат;
г) відповідає лише кафедра.

Питання для самоконтролю за темою 2

1. Що таке освітній процес і які його основні складові у закладах вищої освіти?
2. Які принципи лежать в основі організації освітнього процесу в сучасному ЗВО?
3. Чим відрізняється освітня програма від навчального плану?
4. Що включає індивідуальна освітня траєкторія здобувача вищої освіти?
5. Як студент може реалізувати право на вибір освітніх компонентів?
6. У чому полягає роль викладача як тьютора або наставника в індивідуалізації навчання?
7. Які форми та методи оцінювання результатів навчання застосовуються у ЗВО?
8. Що таке компетентнісний підхід і як він впливає на зміст навчання та оцінювання?
9. Як забезпечується академічна доброчесність в освітньому процесі?
10. Які можливості надає академічна мобільність для формування індивідуальної освітньої траєкторії?

ТЕМА 3. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Конспект лекції за темою 3

1. Самостійна робота як основа особистісного розвитку
2. Форми організації самостійної роботи студентів
3. Організація та контроль самостійної роботи здобувачів вищої освіти
4. Студентська наукова діяльність: тематика, напрями, організаційні форми

1. Самостійна робота як основа особистісного розвитку

Самостійна робота (СР) студентів у системі вищої освіти є невіддільною складовою підготовки сучасного конкурентоспроможного фахівця, здатного ефективно діяти в умовах динамічних змін ринку праці, інтеграції в європейський та світовий освітній простір. Її роль полягає не лише у засвоєнні навчального матеріалу, а й у формуванні широкого спектра особистісних та професійних компетентностей, серед яких – адаптивність, мобільність, критичне та аналітичне мислення, здатність швидко приймати обґрунтовані рішення, орієнтуватися в нових інформаційних потоках, планувати власний розвиток та підвищувати кваліфікацію протягом усього життя.

У сучасних умовах *самостійна робота* розглядається як активний і творчий процес індивідуального засвоєння знань, умінь і навичок, що передбачає підвищену особисту відповідальність студента за результати навчання. Це не лише опрацювання навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час, але й системна діяльність, спрямована на розширення та поглиблення знань, розвиток професійного мислення та формування здатності до інноваційних рішень.

СР здійснюється без безпосереднього супроводу викладача, але в межах організаційно-методичного забезпечення, передбаченого освітньою програмою. Вона охоплює різноманітні форми навчальної діяльності: роботу з підручниками, науковими статтями, електронними ресурсами, підготовку індивідуальних завдань, розробку презентацій, виконання розрахунково-графічних чи дослідницьких робіт, підготовку до заліків, іспитів, а також створення авторських проєктів і наукових досліджень.

Таким чином, самостійна робота є базовим інструментом

формування автономності у навчанні, стимулює розвиток навичок самоорганізації та самоменеджменту, сприяє становленню особистості як активного суб'єкта освітнього процесу та майбутнього фахівця, здатного до ефективної професійної та наукової діяльності.

Метою самостійної роботи є цілеспрямоване формування у здобувачів вищої освіти комплексу навичок і якостей, необхідних для їхнього успішного професійного становлення та подальшого розвитку в умовах сучасної економіки знань. До таких належать:

- навички безперервної самоосвіти – здатність постійно оновлювати та розширювати власні знання відповідно до змін у професійній сфері та вимог ринку праці;
- уміння до саморозвитку – формування особистісної зрілості, критичного мислення, рефлексивних навичок, здатності до усвідомленого планування власної кар'єри;
- підготовленість до інноваційної діяльності – готовність застосовувати сучасні методи, технології та інструменти для вирішення професійних завдань, а також створювати та впроваджувати нові ідеї;
- професійне вдосконалення – розвиток здатності адаптуватися до нових умов праці, освоювати суміжні компетенції та працювати в міждисциплінарних командах;
- розвиток творчих здібностей – уміння генерувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні рішення та ефективно поєднувати теоретичні знання з практичним досвідом.

З огляду на багатофункціональний характер, самостійна робота здобувачів вищої освіти виконує низку ключових завдань:

1. Розвиток інтелектуального потенціалу – формування критичного й аналітичного мислення, здатності до логічних узагальнень, синтезу та порівняльного аналізу інформації з різних джерел, що забезпечує інтелектуальне зростання та готовність до наукових досліджень.

2. Формування загальних і фахових компетентностей – опанування навичок організації власної діяльності, планування навчального часу, дотримання дедлайнів, виконання завдань без зовнішнього контролю, що є основою професійної зрілості.

3. Поглиблене засвоєння знань – можливість опрацювати матеріал у власному темпі, зосередитися на складних аспектах, інтегрувати теоретичні положення з практичними завданнями та сформувати системне бачення предмета.

4. Розвиток особистісних якостей – виховання відповідальності, наполегливості, цілеспрямованості, упевненості у власних силах і здатності до самостійного прийняття рішень.

5. Підготовка до професійної діяльності – адаптація до умов, у яких вимагається здатність до самонавчання, ініціативність, креативний підхід та виконання завдань у режимі обмежених ресурсів часу та контролю.

6. Стимулювання внутрішньої мотивації – формування позитивного ставлення до навчання через усвідомлення власних досягнень, що підвищує готовність до безперервного професійного розвитку.

Врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти – його здібностей, темпу засвоєння інформації, стилю навчання та особистісних інтересів – забезпечує не лише глибоке опанування змісту освітньо-професійної програми, але й сприяє підготовці сучасного фахівця, конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринку праці.

Особистісний і професійний розвиток здобувача освіти у процесі самостійної роботи зумовлюється комплексним впливом як на його академічні досягнення, так і на формування ключових компетентностей. Цей вид навчальної діяльності виступає важливим чинником становлення здатності до самоменеджменту, прийняття рішень та ефективної взаємодії в сучасному інформаційно насиченому середовищі.

Окрім засвоєння змісту освітньої програми, самостійна робота студента виконує важливу роль у формуванні та вдосконаленні soft skills, які є невід’ємними для успішної професійної діяльності в сучасних умовах.

До ключових належать:

- уміння працювати з інформаційними джерелами – критично оцінювати достовірність даних, здійснювати відбір релевантних матеріалів, систематизувати та узагальнювати отриману інформацію;

- здатність визначати пріоритети – ефективно розподіляти навчальні та дослідницькі завдання, виділяючи першочергові напрями роботи залежно від терміновості та значущості;

- компетенції у віддаленій (онлайн) взаємодії – організовувати власну діяльність та комунікувати в цифровому середовищі з використанням сучасних платформ і сервісів;

- володіння цифровими інструментами – застосовувати програмне

забезпечення для опрацювання текстів, презентацій, аналітичних даних, а також використовувати хмарні сервіси для спільної роботи;

- ефективний тайм-менеджмент – планувати навчальний процес з урахуванням дедлайнів, підтримувати баланс між навчальними та особистими обов'язками;

- здатність до командної взаємодії – працювати в групах, брати на себе різні ролі у спільних проєктах, досягати узгоджених рішень;

- розвиток емоційного інтелекту – усвідомлювати власні емоції та емоції інших, регулювати поведінку, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації та підтримувати позитивний психологічний клімат.

Розвиток soft skills у процесі самостійної роботи є не менш важливим, ніж засвоєння фахових знань. Ці навички забезпечують здатність адаптуватися до змінного професійного середовища, ефективно взаємодіяти в команді, критично мислити та раціонально використовувати ресурси. Вони формуються не лише під час виконання індивідуальних завдань, а й у процесі колективної діяльності, участі у проєктах та використання цифрових інструментів.

Для наочності в таблиці наведено приклади ключових soft skills, що можуть формуватися під час самостійної роботи, із зазначенням суті навички, прикладів завдань та очікуваних результатів.

Таблиця 3.1

Приклади завдань для розвитку ключових soft skills у процесі самостійної роботи

Soft skill	Суть навички	Приклади завдань	Очікуваний результат
Уміння працювати з інформаційними джерелами	Пошук, відбір, систематизація та аналіз релевантної інформації	Опрацювати 5 наукових статей з теми та скласти анотований список; підготувати огляд літератури	Здатність критично мислити, працювати з науковими джерелами, уникати плагіату
Визначення пріоритетів	Розподіл завдань за важливістю та терміновістю	Скласти план виконання курсової роботи з визначенням дедлайнів і етапів	Раціональне використання часу та ресурсів
Компетенції у віддаленій взаємодії	Організація спільної роботи онлайн	Провести групове обговорення у Google Meet,	Навички дистанційної співпраці та

Soft skill	Суть навички	Приклади завдань	Очікуваний результат
		створити спільний документ у Google Docs	цифрової комунікації
Володіння цифровими інструментами	Використання сучасних програм і сервісів	Створити презентацію у Canva; виконати аналіз даних в Excel	Підвищення цифрової грамотності
Ефективний тайм-менеджмент	Планування часу для навчальних і особистих справ	Розробити тижневий розклад із зазначенням часу на підготовку до занять	Оптимізація навчального процесу
Здатність до командної взаємодії	Робота в групі, досягнення спільної мети	Виконати груповий проєкт з розподілом ролей; провести брейнштормінг	Розвиток комунікативних і організаторських здібностей
Емоційний інтелект	Усвідомлення та управління емоціями	Провести самооцінку емоційного стану під час виконання проєкту; обговорити у групі способи вирішення конфліктів	Підвищення стресостійкості та здатності до конструктивної взаємодії

Розвиток наведених у таблиці навичок є наслідком багатогранного впливу самостійної роботи на особистісне та професійне становлення здобувача освіти. Вона не обмежується лише опрацюванням навчального матеріалу, а виконує комплекс взаємопов’язаних функцій, які сприяють формуванню цілісної системи знань, умінь і цінностей.

З огляду на це, доцільно розглянути ключові функції самостійної роботи та проілюструвати їх прикладами реалізації у навчальному процесі (табл. 3.2).

Ці функції не ізольовані, а тісно взаємодіють між собою, забезпечуючи комплексний вплив самостійної роботи на становлення особистості майбутнього фахівця. Такий підхід сприяє не лише академічному успіху, а й розвитку здатності до безперервного навчання та адаптації до змін професійного середовища.

Таблиця 3.2

Основні функції самостійної роботи здобувачів вищої освіти

Функція	Суть	Приклади реалізації
Освітня	Забезпечує поглиблення та закріплення знань, умінь і навичок, здобутих на заняттях	Виконання додаткових вправ, аналіз тематичної літератури, розв'язання задач
Розвивальна	Формує критичне мислення, здатність до самоосвіти та креативності	Пошук альтернативних рішень завдань, підготовка есе чи проєктів з міждисциплінарною інтеграцією
Дослідницька	Стимулює розвиток навичок наукового пошуку та роботи з інформаційними ресурсами	Проведення міні-дослідження, робота з наукометричними базами, підготовка реферату на основі кількох джерел
Мотиваційна	Підвищує зацікавленість у предметі та прагнення до професійного зростання	Виконання завдань, пов'язаних із майбутньою професією, участь у конкурсах чи олімпіадах
Соціальна	Розвиває комунікаційні навички та вміння працювати в команді	Групові проєкти, спільні презентації, взаємооцінювання
Ціннісна	Формує відповідальність, академічну доброчесність та професійну етику	Дотримання правил цитування, своєчасне виконання завдань, уникнення плагіату

Розкриті функції самостійної роботи набувають реального змісту лише за чіткого нормативно-часового забезпечення та педагогічного супроводу. Обсяг часу, передбачений для самостійної діяльності здобувача вищої освіти в межах відповідної освітньої програми (ОП), визначається навчальним і робочим навчальним планом. Згідно з чинними нормативами, самостійна робота повинна становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального часу, відведеного на опанування певного освітнього компонента.

Співвідношення між аудиторним навчанням і самостійною роботою встановлюється з урахуванням специфіки дисципліни, її ролі в реалізації ОПП, а також дидактичної мети: засвоєння знань, формування умінь чи розвитку компетентностей. При цьому важливим є дотримання балансу між навантаженням і можливостями студента.

Виконання самостійної роботи передбачає не лише засвоєння теоретичного матеріалу, а й опрацювання індивідуальних завдань,

підготовку звітів, курсових, рефератів і кваліфікаційних робіт. Обсяг таких завдань має відповідати можливостям студента та часовим рамкам, передбаченим освітньою програмою, щоб не спонукати до академічної недоброчесності.

Особливе значення має різноманітність способів виконання самостійної роботи, які обираються з урахуванням мети освітнього компонента, рівня підготовки здобувачів вищої освіти та специфіки дисципліни. До найпоширеніших форм організації самостійної діяльності належать наступні – табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Способи виконання самостійної роботи здобувачами вищої освіти

Спосіб виконання	Характеристика та призначення
Опрацювання навчальної літератури	Ознайомлення з основними поняттями, категоріями, теоретичними положеннями
Робота з електронними джерелами	Пошук, аналіз та критичне осмислення інформації з баз даних, платформ, сайтів
Виконання індивідуальних завдань	Розв’язання задач, складання звітів, аналітичних записок, кейсів
Підготовка до практичних/семінарських занять	Систематизація матеріалу, розробка тез, створення презентацій
Написання рефератів, есе, наукових повідомлень	Формування навичок академічного письма та структурування матеріалу
Виконання курсових і кваліфікаційних робіт	Розвиток дослідницьких компетентностей та застосування здобутих знань на практиці
Онлайн-курси, тести, інтерактивні платформи	Поглиблення знань через цифрові інструменти, самоперевірка та самонавчання
Участь у проєктах, наукових гуртках	Формування командної взаємодії, аналітичного мислення, дослідницьких навичок

Представлена табл. 3.3 систематизує ключові способи виконання самостійної роботи здобувачами вищої освіти, окреслюючи їх змістове наповнення та дидактичне призначення. Вона демонструє, що ефективне поєднання традиційних (робота з навчальною літературою, виконання письмових завдань) та інноваційних (використання електронних ресурсів, онлайн-курсів, участь у проєктах) підходів сприяє формуванню у студентів комплексних компетентностей – від аналітичного та критичного мислення до командної взаємодії та дослідницьких навичок. Такий підхід дозволяє не лише забезпечити високий рівень засвоєння навчального матеріалу, але й створює умови для інтеграції здобутих знань у практичну діяльність, підвищуючи

академічну та професійну мобільність майбутніх фахівців.

2. Форми організації самостійної роботи студентів

Організація самостійної роботи студентів є ключовою складовою сучасного освітнього процесу та важливою умовою формування професійної компетентності, критичного мислення, аналітичних здібностей і навичок безперервного самонавчання. Вона виступає не лише інструментом закріплення та поглиблення теоретичних знань, але й засобом розвитку практичних умінь, що забезпечує готовність здобувачів ефективно діяти у змінних професійних і соціально-економічних умовах.

Ефективна організація самостійної роботи передбачає активну участь здобувача в освітньому процесі, відповідальне планування часу, цілеспрямоване використання інформаційних ресурсів та інтеграцію результатів власних досліджень у навчальну та майбутню професійну діяльність. У цьому контексті викладач виконує роль наставника, координатора та модератора, який формує завдання відповідно до рівня підготовки студентів, забезпечує методичну підтримку та контролює якість їх виконання.

У сучасній вищій освіті виділяють низку основних форм організації самостійної роботи, які можуть бути класифіковані за різними ознаками.

За місцем виконання самостійна робота студентів поділяється на аудиторну та позааудиторну.

Аудиторна самостійна робота здійснюється безпосередньо на навчальних заняттях під методичним керівництвом викладача. Її організація передбачає забезпечення студентів методичними матеріалами, що містять завдання, запитання, тести, контрольні роботи та інші інструменти для опрацювання навчального матеріалу. У процесі виконання таких завдань здобувачі вищої освіти мають можливість користуватися навчальною літературою, дидактичними ресурсами, навчально-методичними посібниками. Прикладами є індивідуальні вправи, кейси, тестування, практичні розрахункові завдання, виконані в аудиторії.

Позааудиторна самостійна робота охоплює виконання навчальних завдань у позанавчальний час – вдома, у бібліотеці, в онлайн-середовищі або інших локаціях, що забезпечують необхідні умови для роботи. До неї належать:

- підготовка до аудиторних занять (лекцій, семінарських,

практичних, лабораторних, індивідуальних занять, консультацій);

- виконання індивідуальних завдань з освітніх компонентів упродовж семестру;
- написання курсових та кваліфікаційних робіт (проєктів);
- опрацювання окремих тем дисципліни, винесених на самостійне вивчення згідно з робочою програмою навчальної дисципліни (РПНД) та силабусом;
- підготовка доповідей, рефератів, есе, тез, наукових статей;
- виконання контрольних робіт студентами заочної форми навчання;
- самоконтроль і самооцінювання рівня опанування матеріалу;
- виконання завдань та оформлення звітної документації за результатами навчальної практики;
- переклад наукових текстів іноземною мовою;
- підготовка індивідуальних навчально-дослідних чи розрахунково-графічних робіт, передбачених РПНД;
- підготовка до тематичних контрольних робіт та інших форм поточного контролю;
- підготовка до підсумкового контролю та інших видів перевірки знань;
- участь у роботі студентських наукових гуртків, наукових та науково-практичних конференцій, семінарів, конкурсів, олімпіад.

Такий поділ дозволяє чітко структурувати навчальний процес, поєднуючи керовану викладачем роботу в аудиторії з ініціативною діяльністю студентів поза нею, що сприяє гнучкому розвитку як професійних, так і особистісних компетентностей.

За ступенем регламентації викладачем самостійна робота студентів поділяється на регламентовану та нерегламентовану (ініціативну). *Регламентована форма* передбачає чітко визначені викладачем інструкції, обсяги, терміни виконання та критерії оцінювання. Вона спрямована на формування у студентів навичок систематичної роботи, дотримання дедлайнів, відповідальності та здатності працювати в межах заданих параметрів. До прикладів такої форми належать контрольні роботи, курсові проєкти, тематичні реферати, підготовка мультимедійних презентацій за конкретними вимогами. *Нерегламентована (ініціативна)* самостійна робота, навпаки, ґрунтується на власному виборі тематики, обсягів та методів її реалізації. Вона сприяє розвитку творчого потенціалу, дослідницьких навичок, уміння працювати без зовнішнього контролю

та проявляти академічну ініціативу. Прикладами можуть бути підготовка доповідей на студентські наукові конференції, участь у конкурсах, членство у наукових гуртках, реалізація волонтерських чи освітніх проєктів.

За характером діяльності самостійна робота здобувачів вищої освіти може мати навчально-пізнавальний, дослідницький або практико-орієнтований характер.

Навчально-пізнавальна спрямована на засвоєння та поглиблення теоретичних знань, розвиток інтелектуальних умінь і навичок самостійного опрацювання інформації. До неї належать: опрацювання конспектів лекцій, читання навчальної та наукової літератури, ознайомлення з науковими статтями, підготовка до колоквіумів, заліків, іспитів, систематизація та повторення навчального матеріалу.

Дослідницька орієнтована на розвиток аналітичного мислення, навичок планування та проведення наукових пошуків. Вона охоплює виконання міні-досліджень, аналітичних оглядів, аналіз практичних кейсів, підготовку наукових публікацій, тез, доповідей та виступів на наукових і науково-практичних конференціях, а також участь у студентських наукових гуртках.

Практико-орієнтована має прикладний характер та спрямована на формування здатності застосовувати набуті знання в реальних або моделюваних професійних ситуаціях. Вона передбачає вирішення практичних задач, розроблення бізнес-планів, моделей, рекомендацій, алгоритмів та інших прикладних рішень, які можуть мати значення для професійної діяльності у відповідній галузі.

Поєднання цих трьох видів діяльності у структурі самостійної роботи дозволяє сформувати комплекс компетентностей, необхідних сучасному фахівцю, забезпечуючи баланс між теоретичною підготовкою, науковим пошуком та практичною реалізацією знань.

За форматом подання результату самостійна робота здобувачів вищої освіти може реалізовуватися у письмовій, усній або електронній формі, що зумовлює різні способи представлення та оцінювання її результатів.

Письмові форми передбачають створення текстових або комбінованих матеріалів, які відображають результати індивідуального опрацювання теми чи виконання завдання. До них належать: конспект (короткий виклад змісту джерела), есе (власні міркування з приводу проблеми), розрахунково-графічна робота (поєднання аналітичних розрахунків і графічного матеріалу), звіти за

результатами виконаних завдань чи практик.

Усні форми спрямовані на розвиток навичок публічної комунікації та аргументованого викладу думок. Вони охоплюють підготовку та проведення презентацій, доповідей, виступів на семінарах чи конференціях, участь у дискусіях.

Електронні форми використовують можливості цифрових технологій для представлення результатів роботи. Це можуть бути мультимедійні презентації, відеопроєкти, онлайн-тести, інтерактивні завдання, створені із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення або платформ дистанційного навчання.

Різноманітність форматів подання результатів сприяє розвитку комунікативних, інформаційно-цифрових та проєктних компетентностей здобувачів вищої освіти, а також підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу.

За індивідуальною чи груповою участю самостійна робота може виконуватися як окремим здобувачем вищої освіти, так і колективно у складі навчальної групи чи команди.

Індивідуальна робота передбачає самостійне виконання завдань без безпосередньої участі інших студентів. Вона сприяє формуванню особистої відповідальності за результат, розвитку аналітичного мислення та навичок самоорганізації. Прикладами є написання реферату, підготовка індивідуального проєкту, виконання розрахунково-графічної чи контрольної роботи, створення есе або дослідницької статті.

Групова робота ґрунтується на спільній діяльності кількох здобувачів вищої освіти, об’єднаних для вирішення єдиного завдання. Такий формат розвиває командну взаємодію, комунікаційні навички, здатність до розподілу функцій та інтеграції результатів. Прикладами є колективні навчальні проєкти, аналіз ситуацій за методом кейс-стаді, участь у рольових іграх, спільна розробка бізнес-планів чи моделей.

Розподіл форм організації самостійної роботи за критерієм індивідуальної чи групової участі дозволяє врахувати як особисті, так і колективні аспекти формування професійних компетентностей.

На основі узагальнення педагогічних підходів та практичного досвіду викладання нами запропоновано класифікацію форм організації самостійної роботи студентів, що охоплює п’ять ключових критеріїв: місце виконання, ступінь регламентації викладачем, характер діяльності, формат подання результату та форма участі табл. 3.4. Кожен з критеріїв має прямий вплив на формування окремих

складових професійної компетентності здобувачів вищої освіти.

Таблиця 3.4

Класифікація форм організації самостійної роботи та їх вплив на компетентності здобувачів

Критерій класифікації	Види/приклади	Очікуваний вплив на компетентності здобувачів
За місцем виконання	*Аудиторна* (тестування, кейси, індивідуальні вправи); *Позааудиторна* (курсові роботи, підготовка до конференцій, опрацювання тем з силабусу)	Формування навичок планування часу, вміння працювати в різних умовах, здатності до самоконтролю
За ступенем регламентації викладачем	*Регламентована* (контрольні роботи, реферати, курсові проєкти); *Нерегламентована* (власні дослідження, участь у конкурсах, волонтерські освітні проєкти)	Розвиток дисциплінованості, відповідальності, ініціативності та креативного мислення
За характером діяльності	*Навчально-пізнавальна* (опрацювання конспектів, читання наукових статей, підготовка до іспитів); *Дослідницька* (міні-дослідження, аналіз кейсів, підготовка публікацій); *Практико-орієнтована* (вирішення задач, розробка бізнес-планів, моделей, рекомендацій)	Формування аналітичного та критичного мислення, дослідницьких та практичних навичок
За форматом подання результату	*Письмові* (конспект, есе, звіт, розрахунково-графічна робота); *Усні* (доповідь, виступ, презентація); *Електронні* (мультимедійна презентація, відеопроєкт, онлайн-тестування)	Удосконалення комунікативних, цифрових, презентаційних і аналітичних компетентностей
За формою участі	*Індивідуальна* (самостійне виконання завдань, есе, індивідуальний проєкт); *Групова* (проєкти, рольові ігри, колективні дослідження)	Розвиток особистої відповідальності, вміння працювати в команді, лідерських і кооперaційних якостей

Представлена класифікація (табл. 3.4) дає змогу системно охопити різні формати організації самостійної роботи та узгодити їх з вимогами освітніх програм. Вона відображає взаємозв’язок між видом діяльності студента та розвитком його професійних компетентностей, що створює підґрунтя для цілеспрямованого формування навичок самонавчання, дослідницької культури та практичної готовності до

професійної діяльності. Використання такої структури в освітньому процесі сприяє підвищенню ефективності навчання завдяки чіткому визначенню ролі кожної форми роботи у розвитку особистісних та фахових якостей здобувачів.

Різноманіття форм організації самостійної роботи зумовлює необхідність їх чіткої систематизації за змістовими та функціональними характеристиками. Кожна форма має власну освітню мету, набір інструментів і очікуваних результатів, що безпосередньо впливає на формування загальних та фахових компетентностей здобувачів. Її структура (табл. 3.5) охоплює як традиційні, так і сучасні цифрові формати роботи, що дає змогу підвищити гнучкість та індивідуалізацію навчального процесу.

Таблиця 3.5

Форми індивідуальної самостійної роботи та їх характеристика

Форма роботи	Характеристика	Очікуваний результат
Конспект	Короткий виклад змісту лекції або іншого джерела інформації	Закріплення теоретичних знань, розвиток навичок структурованого викладу
Реферат	Короткий виклад результатів опрацювання теми	Аналітичні навички, вміння працювати з джерелами
Есе	Індивідуальні думки з приводу конкретного питання	Критичне мислення, аргументація власної позиції
Розрахунково-графічна робота	Розв’язання практичної задачі з графічним матеріалом	Застосування теорії на практиці, візуалізація рішень
Мультимедійна презентація	Публічне представлення інформації, пошук джерел	Комунікаційні навички, цифрова грамотність
Проєкт	Сукупність дій, обмежених у часі, спрямованих на вирішення проблеми або досягнення конкретної мети	Планування, командна робота, результативність
Онлайн-курси, тестові платформи	Цифрові інструменти для проведення та оцінювання навчальних курсів і тестів	Самоорганізація, навички роботи з EdTech
Контрольна робота	Теоретичне питання та практична частина для закріплення знань	Оцінка рівня засвоєння матеріалу
Курсова робота	Самостійне дослідження актуальної проблеми	Дослідницькі навички, академічне письмо
Кваліфікаційна робота	Завершальний етап здобуття певного рівня освіти	Комплексне застосування знань і вмінь

Систематизація форм самостійної роботи у табл. 3.5 забезпечує логічну взаємопов'язаність між форматом завдання, його змістом та очікуваним результатом. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу, сприяє розвитку в здобувачів здатності до самоосвіти та створює умови для комплексного формування професійних компетентностей.

Групова самостійна робота здобувачів вищої освіти є важливим інструментом формування дослідницьких, комунікативних та організаційних компетентностей. Її структура охоплює різні види діяльності, спрямовані на залучення студентів до активної участі в науковому житті університету та реалізацію творчого потенціалу в колективних форматах.

Одним з різновидів таких форматів є участь у *студентських наукових гуртках*, що передбачає роботу над єдиною науковою проблемою або окремими аспектами тематики під керівництвом науково-педагогічних працівників кафедри. План роботи гуртка формується щорічно та оприлюднюється на офіційному сайті кафедри, що забезпечує відкритість і системність організації наукової діяльності.

Основними формами роботи в гуртках є: підготовка рефератів за результатами аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел; створення оглядів літератури з тем, за якими планується проведення досліджень; виконання експериментальних завдань за обраною тематикою; підготовка наукових публікацій (статей, тез) за результатами досліджень для збірників наукових праць університету, інших закладів вищої освіти та фахових видань.

Здобувачі вищої освіти також можуть долучатися до *виконання науково-дослідних проєктів* кафедр та навчально-наукових інститутів відповідно до власних наукових інтересів. Послідовність роботи передбачає: обговорення та вибір теми дослідження, формулювання його мети й завдань; проведення теоретичної частини (добір, систематизація та аналіз джерел, узагальнення матеріалів); виконання експериментальної складової; аналіз, статистичну обробку та оформлення результатів; формування висновків і підготовку до публічного представлення; участь у конкурсах наукових робіт, круглих столах, наукових конференціях, предметних олімпіадах та підготовку тез до наукових збірників.

Участь у студентських олімпіадах, наукових конференціях і конкурсах сприяє розвитку змагального духу та вмінь наукової

комунікації. До основних форм належать:

- конкурси студентських наукових робіт за галузями знань і спеціальностями (І тур – університетський, ІІ тур – всеукраїнський);
- предметні та фахові олімпіади (І етап – університетський, ІІ етап – всеукраїнський);
- конкурси кваліфікаційних робіт та інші змагання.

Залучення здобувачів до групових форм наукової діяльності не лише розширює їхній дослідницький досвід, а й сприяє інтеграції в академічну спільноту. Наприкінці семестру учасники отримують додаткові бали за наукову активність, що позитивно впливає на рейтинг успішності та відображає рівень сформованості їхніх професійних і загальних компетентностей.

3. Організація та контроль самостійної роботи здобувачів вищої освіти

Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти є цілісною системою заходів, спрямованих на забезпечення ефективного опанування змісту освітніх компонентів, розвиток академічної автономії, відповідальності та здатності до безперервного навчання. Вона передбачає визначення й обґрунтування переліку тем, що виносяться на самостійне опрацювання, уточнення змісту та обсягу теоретичної інформації й практичних завдань, а також формулювання запитань для самоконтролю.

Обов’язковим елементом є визначення форм і методів контролю знань, розроблення чітких критеріїв оцінювання результатів, що дозволяють об’єктивно вимірювати рівень сформованості компетентностей.

Планування, організацію та контроль самостійної роботи здійснюють завідувачі кафедр і науково-педагогічні працівники, які забезпечують єдність вимог, методичну підтримку та доступ до необхідних інформаційних ресурсів.

Завдання для самостійної роботи формуються з урахуванням сучасних педагогічних технологій і інновацій, що стимулюють творчий підхід, дослідницьку активність та самостійний пошук рішень, при цьому вони повинні бути варіативними, диференційованими та відповідати специфіці спеціальності, освітньої програми, окремого освітнього компонента й індивідуальним особливостям здобувачів. Ефективна організація та контроль самостійної роботи передбачають поєднання традиційних і цифрових

інструментів, зокрема використання електронних платформ дистанційного навчання, інтерактивних форм перевірки знань та забезпечення зворотного зв'язку на всіх етапах виконання завдань, що в комплексі сприяє не лише глибшому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню ключових компетентностей сучасного фахівця.

Учасники організації та контролю самостійної роботи формують цілісну систему взаємодії, у якій поєднуються функції управління, методичного супроводу, виконання завдань і оцінювання результатів. Ключову роль у цьому процесі відіграють завідувачі кафедр, які здійснюють координацію та планування, забезпечують узгодженість вимог і контроль за дотриманням академічних стандартів.

Науково-педагогічні працівники розробляють завдання для самостійної роботи, визначають обсяг та зміст матеріалу для опрацювання, застосовують педагогічні інновації та індивідуальний підхід, забезпечують методичні рекомендації, а також організовують проміжний і підсумковий контроль.

Здобувачі вищої освіти виступають активними учасниками процесу: вони самостійно планують час і послідовність виконання завдань, працюють з рекомендованими та додатковими джерелами, формують навички критичного мислення та самоконтролю.

У разі групових чи проєктних форм роботи студенти взаємодіють між собою, розподіляють ролі та несуть колективну відповідальність за результат. До процесу також можуть долучатися керівники освітніх програм, методичні ради та координатори з якості освіти, які забезпечують стратегічний контроль, аналізують ефективність організації самостійної роботи та вносять пропозиції щодо її вдосконалення. Така багаторівнева система учасників дозволяє поєднати адміністративне управління, педагогічну майстерність і студентську активність у єдиному механізмі, спрямованому на досягнення високих результатів навчання.

На початку вивчення освітнього компонента викладач зобов'язаний поінформувати здобувачів вищої освіти про особливості організації самостійної роботи. Це включає перелік обов'язкових і вибіркових завдань, терміни їх виконання, кількість балів за кожен вид робіт, критерії оцінювання, а також графік проведення консультацій. Такий підхід забезпечує прозорість вимог, сприяє плануванню навчального навантаження та формуванню відповідального ставлення до освітнього процесу.

Навчально-методичне керівництво самостійною роботою здобувачів вищої освіти здійснюють науково-педагогічні працівники кафедри. У межах цього процесу вони: розробляють робочі програми навчальних дисциплін та силабуси, у яких визначають тематику самостійної роботи, форми і методи контролю, шкалу та критерії оцінювання; інформують здобувачів про вимоги до виконання завдань, форми контролю, а також про нормативні документи, що регламентують питання академічної доброчесності; надають консультаційну підтримку у процесі опрацювання навчального матеріалу та виконання завдань; здійснюють наукове керівництво кваліфікаційними роботами, а також підтримують участь студентів у науково-дослідній діяльності, конференціях, семінарах, творчих конкурсах та олімпіадах; розробляють наскрізні програми і програми практик, визначаючи види робіт і критерії їх оцінювання; формують тематику курсових робіт, проєктів та розрахунково-графічних завдань, забезпечуючи методичний супровід їх виконання; контролюють дотримання принципів академічної доброчесності під час виконання самостійних завдань; здійснюють об’єктивне оцінювання результатів самостійної роботи відповідно до заздалегідь визначених і оприлюднених критеріїв, оформлюють необхідну документацію.

Завдяки системному підходу до інформування, методичного супроводу та контролю створюються умови для підвищення якості самостійної роботи, розвитку академічної культури та формування у здобувачів вищої освіти ключових компетентностей, передбачених освітньою програмою.

Для систематизації ролей і функцій учасників процесу організації та контролю самостійної роботи здобувачів вищої освіти доцільно узагальнити їх у вигляді таблиці (табл. 3.6), що наочно демонструє розподіл обов’язків та сфер відповідальності.

Таблиця 3.6

Учасники організації та контролю самостійної роботи здобувачів вищої освіти та їх функції

Учасник	Основні функції
Викладач (науково-педагогічний працівник)	- інформує здобувачів про форми, види та терміни виконання завдань, критерії оцінювання, графік консультацій; - розробляє навчально-методичне забезпечення (РПНД, силабуси, програми практик, тематику курсових робіт); - забезпечує консультаційний супровід та наукове керівництво дослідженнями; - контролює дотримання академічної доброчесності;

Учасник	Основні функції
	- проводить об’єктивне оцінювання результатів.
Кафедра	- координує роботу викладачів щодо організації самостійної роботи; - затверджує тематику та методичне забезпечення; - організовує студентські наукові гуртки, олімпіади, конкурси; - впроваджує інноваційні підходи до організації самостійної роботи.
Здобувач вищої освіти	- виконує завдання у встановлені терміни з дотриманням академічної доброчесності; - планує власний час та робоче навантаження; - бере участь у наукових заходах (конференції, конкурси, гуртки); - використовує консультації та методичні матеріали для підвищення якості виконання завдань.

Оцінювання результатів самостійної роботи здобувачів вищої освіти здійснюють уповноважені суб’єкти навчального процесу – викладачі відповідних освітніх компонентів, керівники практик, комісії із захисту курсових і практичних робіт, а також екзаменаційні комісії при захисті кваліфікаційних робіт. Такий підхід забезпечує комплексну перевірку якості виконання завдань та об’єктивність підсумкової оцінки.

Залежно від виду та специфіки завдання, для контролю результатів самостійної роботи можуть застосовуватися різні інструменти перевірки знань і навичок здобувачів, серед яких:

- онлайн-тестування – швидкий та об’єктивний спосіб перевірки засвоєного матеріалу із застосуванням цифрових платформ;

- експрес-опитування (письмове або усне) – дозволяє оперативно оцінити рівень розуміння ключових положень теми;

- контрольна робота – поглиблена перевірка теоретичних знань і практичних умінь;

- захист курсової чи кваліфікаційної роботи – комплексна форма контролю, що поєднує представлення результатів дослідження та відповіді на запитання комісії;

- інші форми – творчі презентації, практичні проєкти, участь у наукових заходах тощо.

Різноманітність форм контролю дозволяє враховувати специфіку навчальної дисципліни, рівень складності завдання та індивідуальні особливості здобувачів, сприяючи підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців.

Нарахування балів за виконання завдань самостійної роботи (табл. 3.7) є складовою поточного контролю та відображається у схемі оцінювання навчальної дисципліни, яка визначається у робочій програмі та силабусі. Кожен вид роботи оцінюється відповідно до затверджених форм і шкали критеріїв оцінювання. Результати перевірки та нараховані бали фіксуються у журналі обліку навчальної роботи викладача та доводяться до відома здобувачів через зручні інформаційні ресурси закладу вищої освіти (електронний кабінет студента, навчальні платформи тощо).

Таблиця 3.7

Приклад розподілу балів за види самостійної роботи

Вид самостійної роботи	Форма контролю	Максимальна кількість балів	Критерії оцінювання
Конспект лекцій / джерел	Перевірка змісту, повноти та структурованості	5	Логічність викладу, повнота інформації, відповідність темі
Реферат	Захист (усний/письмовий)	10	Актуальність теми, глибина аналізу, оформлення згідно з вимогами
Есе	Перевірка та рецензування	5	Аргументованість позиції, оригінальність, дотримання академічної доброчесності
Розрахунково-графічна робота	Захист, експрес-опитування	10	Правильність розрахунків, якість графічного матеріалу, пояснення
Мультимедійна презентація	Публічний захист	10	Змістовність, візуальне оформлення, логіка подання
Онлайн-тестування	Автоматична перевірка	10	Кількість правильних відповідей
Курсова робота / проєкт	Захист перед комісією	20	Наукова новизна, практична значущість, оформлення
Кваліфікаційна робота	Захист перед ЕК	30	Відповідність стандарту освіти, комплексність, рівень дослідження

Нарахування балів за виконання самостійної роботи здобувачами вищої освіти є складовою поточного контролю та інтегрується в

загальну систему оцінювання з навчальної дисципліни. Розподіл балів, форми та критерії оцінювання визначаються у робочій програмі навчальної дисципліни та силабусі, що забезпечує прозорість і доступність вимог для всіх учасників освітнього процесу. Результати контролю фіксуються у встановленій в закладі освіти формі та є доступними здобувачам для ознайомлення, що сприяє об'єктивності оцінювання та підвищенню їхньої навчальної мотивації.

4. Студентська наукова діяльність: тематика, напрями, організаційні форми

Студентська наукова діяльність є невід'ємною складовою освітнього процесу, що забезпечує формування у здобувачів вищої освіти системи професійних знань, умінь та навичок, необхідних для успішної реалізації в майбутній професійній діяльності. Її ключове значення полягає у розвитку фахових компетентностей, які охоплюють здатність до аналітичного мислення, самостійного пошуку та критичної оцінки інформації, побудови логічних аргументів, формулювання наукових висновків і обґрунтованих рекомендацій.

Роль наукових досліджень у підготовці конкурентоспроможного фахівця визначається тим, що вони формують готовність працювати в умовах постійних змін технологічного, економічного та соціального середовища, приймати нестандартні рішення та впроваджувати інноваційні підходи у практичну діяльність. Участь у наукових розробках сприяє розвитку навичок міждисциплінарної взаємодії, підвищує академічну мобільність і адаптивність до вимог глобалізованого ринку праці.

Тематика наукових досліджень студентів визначається з урахуванням їхньої спеціальності, змісту освітньої програми та перспектив розвитку відповідної галузі знань. Вибір теми має забезпечувати безпосередній зв'язок між теоретичними знаннями, отриманими під час навчання, та практичними завданнями майбутньої професійної діяльності. Це сприяє підвищенню мотивації здобувачів до дослідницької роботи та формуванню здатності застосовувати наукові методи для вирішення реальних проблем.

Важливим критерієм відбору тем є орієнтація на актуальні виклики науки, економіки, виробництва та суспільства, зокрема ті, що відповідають національним і міжнародним стратегічним пріоритетам. Такий підхід забезпечує не лише практичну значущість результатів дослідження, але й сприяє інтеграції студентських напрацювань у

професійну та наукову спільноту.

Приклади типових тематичних напрямів студентських наукових досліджень:

- економічний – підвищення фінансової стійкості підприємств, цифровізація обліку, стратегічне планування бізнесу;
- технічний – розробка та удосконалення інженерних систем, автоматизація виробничих процесів, впровадження енергоощадних технологій;
- педагогічний – інноваційні методики викладання, цифрові інструменти в освіті, психологічна підтримка здобувачів;
- екологічний – управління відходами, зменшення викидів CO_2, впровадження «зелених» технологій у виробництво;
- соціально-гуманітарний – дослідження впливу соціального капіталу, культурної спадщини та комунікаційних стратегій на розвиток суспільства.

Напрями студентської наукової діяльності охоплюють різноманітні форми і зміст дослідницької роботи, що сприяють розвитку наукового потенціалу здобувачів вищої освіти та формуванню у них фахових і загальних компетентностей. Вибір напряму залежить від спеціальності, професійних інтересів, наявної наукової бази та актуальних проблем галузі.

До основних напрямів студентської наукової діяльності належать:

1. Фундаментальні дослідження – вивчення теоретичних аспектів певної науки, розроблення наукових концепцій, моделей, класифікацій, узагальнення наукових підходів.
2. Прикладні дослідження – розробка практичних рішень для вирішення конкретних виробничих, технологічних, економічних чи соціальних завдань.
3. Інноваційні розробки – створення нових технологій, продуктів, методик, впровадження стартап-проєктів та підприємницьких ініціатив на основі наукових результатів.
4. Аналітично-експертна діяльність – підготовка оглядів, звітів, експертних висновків, участь у підготовці рекомендацій для бізнесу, державних органів та громадських організацій.
5. Науково-методична робота – розробка навчальних матеріалів, методичних рекомендацій, посібників, проведення майстер-класів та тренінгів.
6. Міждисциплінарні дослідження – інтеграція знань і методів з різних галузей науки для вирішення комплексних проблем.

Кожен із зазначених напрямів може реалізовуватись у різних формах – від індивідуальних наукових робіт до командних проєктів, участі у наукових конференціях, конкурсах та грантових програмах (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Напрями студентської наукової діяльності та їх вплив на компетентності

Напрям	Суть і приклад	Вплив на фахові компетентності та ПРН
Фундаментальні дослідження	Опрацювання теоретичних аспектів науки, створення моделей, класифікацій. *Приклад*: дослідження методів оцінки економічної стійкості підприємства.	Розвиток здатності до аналітичного мислення, поглиблення теоретичних знань, формування вміння обґрунтовувати наукові гіпотези
Прикладні дослідження	Пошук і розробка практичних рішень для конкретних завдань. *Приклад*: створення інструменту автоматизації обліку витрат.	Формування умінь застосовувати знання для вирішення виробничих та управлінських задач, підвищення практичної підготовки
Інноваційні розробки	Розробка нових технологій, продуктів, методик. *Приклад*: впровадження стартап-проєкту з виробництва біопалива.	Розвиток креативності, підприємницького мислення, уміння працювати в інноваційних середовищах
Аналітично-експертна діяльність	Підготовка звітів, експертних висновків, рекомендацій. *Приклад*: аналіз фінансової звітності підприємства для інвестора.	Поглиблення навичок аналітичної обробки даних, вміння формувати обґрунтовані висновки
Науково-методична робота	Розробка навчальних і методичних матеріалів. *Приклад*: створення інтерактивного навчального модуля з податкового обліку.	Підвищення методичних компетентностей, здатність передавати знання та формувати освітні ресурси
Міждисциплінарні дослідження	Інтеграція знань з кількох галузей. *Приклад*: оцінка екологічних та економічних ефектів від впровадження «зелених» технологій.	Розвиток системного мислення, вміння працювати на стику наук, адаптивність до нових викликів

Організація наукової діяльності студентів охоплює широкий спектр форм, які забезпечують розвиток дослідницьких навичок, формування критичного та інноваційного мислення, а також інтеграцію здобувачів вищої освіти у наукове середовище.

Індивідуальні форми (курсові та дипломні роботи, підготовка наукових статей) спрямовані на глибоке опрацювання окремої проблеми, відпрацювання навичок планування, збору та аналізу даних.

Колективна робота (проєктні групи, робота в лабораторіях) забезпечує розвиток комунікативних компетентностей, уміння розподіляти обов'язки та інтегрувати результати окремих учасників у спільний науковий продукт.

Наукові гуртки та проблемні групи кафедр виступають постійно діючими осередками, де студенти мають змогу реалізовувати власні ідеї під керівництвом науковців.

Участь у конференціях, семінарах і круглих столах формує навички наукової комунікації, публічних виступів і дискусій. Конкурси наукових робіт, олімпіади та грантові програми створюють мотиваційне середовище для підвищення якості досліджень.

Міжнародне наукове співробітництво розширює горизонти академічної мобільності, дозволяє переймати кращі світові практики, працювати у мультикультурних командах і брати участь у спільних проєктах з іноземними університетами та науковими установами.

Їх характеристики узагальнено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Організаційні форми наукової діяльності студентів

Форма	Характеристика	Приклади діяльності
Індивідуальна наукова робота	Виконання дослідження з конкретної теми під керівництвом наукового керівника.	Курсові роботи, дипломні проєкти, індивідуальні наукові статті.
Колективна наукова робота	Дослідження, що виконуються групою студентів з розподілом функцій і завдань.	Робота в наукових лабораторіях, спільні прикладні дослідження.
Наукові гуртки та проблемні групи	Постійно діючі наукові об'єднання на кафедрах, де проводяться тематичні дослідження.	Економічний гурток, технічна проблемна група.
Участь у наукових заходах	Презентація результатів досліджень та обмін досвідом з колегами.	Конференції, семінари, круглі столи.

Форма	Характеристика	Приклади діяльності
Конкурси та гранти	Змагальна форма наукової активності з елементами стимулювання.	Конкурси студентських наукових робіт, олімпіади, участь у грантових програмах.
Міжнародне наукове співробітництво	Спільні проєкти з іноземними науковцями, обміни та стажування.	Участь у програмі Erasmus+, міжнародні дослідницькі проєкти.

Таким чином, різноманітність організаційних форм студентської наукової діяльності забезпечує не лише поглиблення фахових знань, а й формування комплексних компетентностей, необхідних для успішної професійної реалізації. Проте ефективність такої роботи значною мірою залежить від належного методичного та організаційного забезпечення, яке охоплює цілеспрямовану роботу наукового керівника, доступ до сучасних електронних ресурсів і наукових баз даних, а також безумовне дотримання принципів академічної доброчесності. Саме ці складові формують середовище, у якому студенти можуть реалізувати свій науковий потенціал на високому рівні.

Ключовою фігурою у процесі організації, методичного супроводу та контролю студентської наукової діяльності є науковий керівник. Його роль виходить за межі суто консультативної підтримки та передбачає комплексну взаємодію зі здобувачем освіти на всіх етапах дослідження.

Одним із першочергових завдань керівника є спрямування інтелектуального пошуку студента – від допомоги у виборі актуальної та науково значущої теми до формулювання об’єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Важливою складовою цієї роботи є добір адекватних методів дослідження, що відповідають специфіці проблематики та забезпечують наукову новизну результатів.

Взаємодія керівника та студента має двосторонній характер:

- з боку керівника – це систематичне наукове консультування, своєчасний зворотний зв’язок, рекомендації щодо пошуку, аналізу й критичного опрацювання наукових джерел, а також допомога у структуруванні роботи, підготовці тез, статей та презентацій результатів;

- з боку студента – активне виконання рекомендацій, ініціативність у пошуку інформації, готовність до дискусії та аргументованого відстоювання власних наукових позицій.

Науковий керівник виступає не лише наставником, але й партнером у дослідницькому процесі, формуючи у студента: навички критичного мислення; здатність інтегрувати теоретичні знання з практичними завданнями; уміння інтерпретувати та узагальнювати результати; готовність застосовувати здобуті наукові напрацювання у професійній діяльності.

Крім того, керівник забезпечує контроль за дотриманням норм академічної доброчесності, запобігаючи плагіату, фабрикації або фальсифікації даних, і сприяє підвищенню якості наукових робіт через рекомендації щодо покращення структури, логіки та аргументації дослідження.

Таким чином, ефективна співпраця між науковим керівником та студентом є основою не лише для досягнення високого рівня наукового результату, але й для розвитку ключових фахових компетентностей, необхідних конкурентоспроможному фахівцеві у майбутній професійній діяльності.

Ефективна студентська наукова діяльність неможлива без систематичного використання сучасних електронних ресурсів та наукових баз даних. Вони забезпечують доступ до актуальної, перевіреної та різнопрофільної інформації, що дозволяє формувати комплексне бачення досліджуваної проблеми. Можемо розгорнути це академічно, щоб у підручнику виглядало ґрунтовно і не лише як перелік:

До ключових інструментів сучасної наукової діяльності належать міжнародні наукометричні бази даних, електронні бібліотеки та національні репозитарії, які забезпечують доступ до актуальних наукових публікацій, статистичних матеріалів і методичних ресурсів. Міжнародні наукометричні бази (*Scopus*, *Web of Science*) слугують платформами для пошуку рецензованих статей, відстеження цитованості та аналізу наукового впливу дослідників. Електронні бібліотеки (*Google Scholar*, *ResearchGate*, *Directory of Open Access Journals – DOAJ*) надають широкий спектр відкритих та умовно відкритих джерел, сприяючи розширенню наукової комунікації та інтеграції у світовий науковий простір. Національні репозитарії наукових праць (наприклад, Національний репозитарій академічних текстів України) виконують функцію централізованого зберігання результатів досліджень, забезпечують їх верифікацію та підвищують рівень академічної доброчесності. Використання зазначених ресурсів дозволяє студентам і викладачам здійснювати системний моніторинг

наукових тенденцій, проводити якісний огляд літератури, формувати доказову базу досліджень і підвищувати міжнародну видимість результатів своєї роботи.

Застосування електронних ресурсів у студентській науковій діяльності має комплексний вплив на якість і результативність досліджень. Насамперед, воно забезпечує відбір релевантних і високоякісних джерел, що дає змогу формувати обґрунтовану теоретичну базу та уникати використання недостовірної інформації. Постійний доступ до цифрових платформ сприяє відстеженню новітніх наукових трендів, що дозволяє інтегрувати сучасні підходи та методики в дослідницькі проєкти. Завдяки можливості пошуку публікацій за ключовими словами, темами та авторами студенти отримують інструмент швидкої навігації в масиві наукових даних. Крім того, електронні ресурси надають доступ до аналітики цитованості та показників наукової активності, що допомагає оцінювати авторитетність публікацій та актуальність обраної тематики. Важливим результатом використання таких інструментів є формування списку використаних джерел відповідно до міжнародних стандартів (APA, MLA, Chicago тощо), що підвищує академічну якість і формує у здобувачів навички правильної наукової комунікації.

Володіння навичками роботи з електронними базами даних підвищує академічну мобільність, полегшує участь у міжнародних дослідницьких проєктах і забезпечує дотримання принципів доказовості у наукових роботах.

Академічна доброчесність є фундаментальною складовою студентської наукової діяльності, що забезпечує достовірність отриманих результатів і довіру до них у науковій спільноті. Вона передбачає дотримання етичних та правових норм під час проведення досліджень, оформлення результатів і представлення їх громадськості. Дотримання академічної доброчесності не лише формує репутацію студента як надійного дослідника, а й зміцнює науковий авторитет навчального закладу. Порушення цих принципів призводить до зниження якості досліджень, втрати академічного статусу та негативних наслідків для професійної кар’єри. Отже, науково-дослідна робота є невід’ємною складовою освітнього процесу, що інтегрує здобуті знання з практичними навичками дослідження, сприяє формуванню фахових компетентностей, розвитку критичного мислення та академічної культури, а також підвищує конкурентоспроможність майбутніх фахівців.

Практичні завдання за темою 3

Навчальна мета: сприяти розвитку у студентів навичок самостійної роботи, ознайомити з різними формами її організації, показати важливість студентської наукової діяльності як складової професійної підготовки, а також проаналізувати зв'язок науково-дослідної роботи з академічною кар'єрою та професійним зростанням.

Завдання 3.1. Заповніть табл. 3.10 та

- визначте години на самостійну роботу для кожної дисципліни;
- обґрунтуйте свій вибір, чому для кожної дисципліни ви вирішили виділити саме таку кількість годин на самостійну роботу;
- поясніть, як ви плануєте організувати самостійну роботу для кожної дисципліни (методи навчання, ресурси).

Таблиця 3.10

Вихідні дані - розподіл годин на самостійну роботу для дисциплін

Дисципліна	Загальна кількість годин	Лекції (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)	Обґрунтування
Бухгалтерський облік	90	16			
Інвестиційний аналіз	90	16			
Основи економіки	120	16			
Фінансовий менеджмент	90	16			
Маркетинг	135	18			
Менеджмент організацій	105	20			
Міжнародна економіка	105	16			
Економетрика	90	16			
Інформаційні технології в економіці	180	24			
Податковий облік	195	34			

Завдання 3.2. У кожній ситуації описано певний процес або результат самостійної роботи студентів. У колонці – табл. 3.11 - потрібно визначити, яку саме функцію самостійної роботи (навчальну, виховну, розвивальну чи мотиваційну) ця ситуація ілюструє.

Таблиця 3.11

Функції самостійної роботи

Ситуація	Функція самостійної роботи
1. Під час виконання самостійної роботи студент систематично застосовує отримані на лекціях знання до вирішення практичних завдань, що дозволяє йому освоїти теоретичний матеріал і закріпити навички для майбутньої професійної діяльності.	
2. В результаті самостійного вивчення теми студент навчився планувати свій час, ефективно організовувати навчальний процес, а також самостійно приймати рішення у навчальному процесі.	
3. Студент активно працює над аналітичними вправами, що включають порівняння різних точок зору, формує власні аргументи та підходи до вирішення завдань.	
4. В ході самостійної роботи студент засвоює важливі компетентності, необхідні для подальшого кар'єрного зростання, наприклад, вивчаючи інструменти аналітичної роботи в економіці.	
5. Самостійне виконання завдань надає студенту можливість глибше зрозуміти матеріал та сформувати стійке інтерес до подальшого навчання.	
6. При вивченні нового матеріалу студент відчуває підвищену відповідальність за власний навчальний процес і розвиток, що мотивує його до регулярної та систематичної роботи.	
7. Під час виконання практичних завдань студент активно взаємодіє з різними джерелами інформації, удосконалюючи своє вміння працювати з великим обсягом даних та робити обґрунтовані висновки.	
8. Студент, працюючи над проектом, навчається критично оцінювати різні підходи та стратегії, що дозволяє йому розвивати власне мислення та підходи до вирішення завдань.	
9. Завдяки самостійному вивченню студент отримує можливість краще розуміти важливість своєї професії, що стимулює його до постійного навчання і самовдосконалення.	
10. Після виконання самостійної роботи студент зберігає впевненість у своїх силах і відчуває більшу зацікавленість у вибраній спеціальності, що підвищує його бажання досягати високих результатів.	

Завдання 3.3. Уявіть, що ви студент, який навчається на певній спеціальності (наприклад, «Економіка», «Філологія», «Менеджмент», «Екологія» тощо). Необхідно вибрати три способи самостійної роботи,

які найбільше підходять для вашої спеціальності, пояснити, чому саме ці методи ви вибрали, навести приклади того, як їх можна використовувати під час навчаннята заповнити табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Способи виконання самостійної роботи здобувачами вищої освіти

Спосіб виконання	Характеристика та призначення	Чому я вибрав цей спосіб для своєї спеціальності	Приклад використання в навчанні
Опрацювання навчальної літератури	Ознайомлення з основними поняттями, категоріями, теоретичними положеннями		
**Приклад Опрацювання навчальної літератури*	*Ознайомлення з основними поняттями, категоріями, теоретичними положеннями*	*Це допомагає глибше зрозуміти основи предмета і підготуватися до більш складних завдань.*	*Для підготовки до семінарських занять з економіки я читаю статті та підручники для кращого розуміння теоретичних основ.*
Робота з електронними джерелами	Пошук, аналіз та критичне осмислення інформації з баз даних, платформ, сайтів		
Виконання індивідуальних завдань	Розв’язання задач, складання звітів, аналітичних записок, кейсів		
Підготовка до практичних /семінарських занять	Систематизація матеріалу, розробка тез, створення презентацій		
Написання рефератів, есе, наукових повідомлень	Формування навичок академічного письма та структурування матеріалу		
Виконання	Розвиток		

Спосіб виконання	Характеристика та призначення	Чому я вибрав цей спосіб для своєї спеціальності	Приклад використання в навчанні
курсових і кваліфікаційних робіт	дослідницьких компетентностей та застосування здобутих знань на практиці		
Онлайн-курси, тести, інтерактивні платформи	Поглиблення знань через цифрові інструменти, самоперевірка та самонавчання		
Участь у проєктах, наукових гуртках	Формування командної взаємодії, аналітичного мислення, дослідницьких навичок		

Завдання 3.4. На підставі вихідних даних поєднайте форму роботи з відповідною характеристикою – табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Вихідні дані

Форма роботи	Характеристика
1. Конспект	а) Публічне представлення інформації, пошук джерел, розвиток мислення
2. Реферат	б) Короткий виклад змісту лекції або іншого джерела інформації
3. Есе	в) Теоретичне питання та практична частина, сприяє закріпленню знань
4. Розрахунково-графічна робота	г) Самостійне дослідження актуальної проблеми
5. Мультимедійна презентація	д) Сукупність дій, обмежених у часі і спрямованих на вирішення проблеми або досягнення конкретної мети
6. Проєкт	е) Індивідуальні думки з приводу конкретного питання
7. Онлайн-курси, тестові платформи	є) Завершальний етап здобуття певного рівня вищої освіти для встановлення відповідності формування компетентностей
8. Контрольна робота	ж) Короткий виклад результатів опрацювання теми, з презентацією

Форма роботи	Характеристика
9. Курсова робота	з) Цифрові інструменти, які дозволяють проводити та оцінювати навчальні курси та тести онлайн
10. Кваліфікаційна робота	и) Розв’язання практичної задачі з графічним матеріалом

Завдання 3.5. Прочитайте характеристику та визначте, яка форма самостійної роботи мається на увазі.

1. Короткий виклад результатів опрацювання теми, з презентацією.

2. Публічне представлення інформації з використанням слайдів та відео.

3. Індивідуальні роздуми та авторський погляд на проблему.

4. Систематизований запис основних тез лекції чи підручника.

5. Навчальна робота, що містить і теоретичну, і практичну частини, виконується під час семестру.

6. Онлайн-навчання з виконанням тестів та завдань у віртуальному середовищі.

7. Розв’язання задачі з побудовою схем, креслень чи графіків.

8. Завершальна робота, яка підсумовує навчання за всі роки та підтверджує компетентності.

Завдання 3.6. Прочитайте характеристику та визначте, яка форма самостійної роботи мається на увазі.

1. Дослідження актуальної проблеми, що виконується протягом семестру чи року та захищається перед комісією.

2. Комплекс дій, обмежений у часі, спрямований на вирішення конкретної проблеми.

3. Аналіз теми на основі джерел, формулювання власних висновків.

4. Вивчення модуля у форматі інтерактивних завдань з автоматичною перевіркою результатів.

5. Творче оформлення матеріалу для представлення аудиторії.

6. Відображення основної ідеї та ключових аргументів з теми в стислій формі.

7. Навчальний документ, що поєднує пошук інформації, її аналіз і публічний захист.

Завдання 3.7. Прочитайте характеристику та визначте, яка форма самостійної роботи мається на увазі.

1. Студент опублікував статтю у фаховому виданні у співавторстві

з викладачем.

2. Група студентів розв’язувала бізнес-кейс на міжвузівському змаганні.

3. Студент представив тези дослідження на міжнародній конференції в онлайн-форматі.

4. На кафедрі зібралися студенти для обговорення нових тенденцій у професійній сфері під керівництвом наукового керівника.

5. Студентка виконала дипломну роботу на базі підприємства, дослідивши його фінансову звітність.

6. Двоє студентів пройшли стажування у науково-дослідному інституті та підготували звіт про результати роботи.

7. Студент виграв грант у конкурсі молодих науковців і отримав фінансування для свого проєкту.

Завдання 3.8. Встановіть відповідність, поєднавши форму наукової діяльності з її характеристикою – табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Вихідні дані

Форма діяльності	Характеристика
1. Участь у наукових гуртках	а) Підготовка та представлення міні-досліджень під час практик або стажувань
2. Курсова/кваліфікаційна робота	б) Презентація результатів досліджень на науково-практичних заходах
3. Участь у конференціях	в) Розвиток аналітичного мислення через обговорення та дискусії у групі
4. Публікації	г) Робота, що відображає здатність студента самостійно досліджувати актуальні проблеми
5. Конкурси наукових робіт	д) Оприлюднення результатів досліджень у фахових збірниках та журналах
6. Дебати, бізнес-кейси, брейн ринги	е) Змагання на кращу наукову роботу для стимулювання дослідницької діяльності
7. Науково-дослідницькі практики	є) Розвиток комунікаційних та креативних навичок через інтерактивні форми роботи

Завдання для самостійної роботи за темою 3

Завдання 3.9. Необхідно пояснити своїми словами, що означає кожна з наведених форм наукової діяльності студента:

а) науковий гурток;

б) студентська конференція;

в) публікація наукової статті;

г) конкурс наукових робіт;
д) бізнес-кейс;
е) науково-дослідна практика.

Завдання 3.10. Необхідно розташувати етапи підготовки до участі у конференції в логічному порядку: а) підготовка тез; б) вибір теми; в) збір і опрацювання джерел; г) підготовка презентації; д) виступ і обговорення.

Завдання 3.11. Необхідно прочитати наведені приклади і визначте, до якої форми наукової діяльності вони належать:

1. Студент аналізує судові рішення та презентує результати дослідження під час засідання кафедрального гуртка.
2. Студент бере участь у змаганні, де потрібно розв’язати фінансову задачу та захистити рішення перед журі.
3. Студент проходить стажування в аграрному науково-дослідному центрі та готує звіт.
4. Студент друкує статтю в електронному фаховому журналі.
5. Група студентів організовує міжуніверситетський брейн-ринг з теми «Екологічні інновації».

Завдання 3.12. Використовуючи вихідні дані, наведені нижче – табл. 3.15, необхідно:

1. Оцінити ефективність кожного виду самостійної роботи для кожної дисципліни Оцінюйте кожен тип завдання за шкалою від 1 до 5 (де 1 – найменша ефективність, 5 – найбільша ефективність).
2. Обґрунтуйте, чому ви дали таку оцінку для кожного виду завдання.
3. Які зміни або вдосконалення ви б запропонували для кожного завдання, щоб покращити його ефективність у навчальному процесі?

Таблиця 3.15

Оцінка ефективності завдань самостійної роботи для дисциплін

Дисципліна	Типи самостійної роботи	Оцінка ефектив-ності (1-5)	Причини для вибору завдань
1	2	3	4
Бухгалтерський облік	Читання підручників	?	?
	Виконання вправ	?	?
	Підготовка до тестів	?	?
Інвестиційний аналіз	Підготовка фінансових звітів	?	?

Дисципліна	Типи самостійної роботи	Оцінка ефектив-ності (1-5)	Причини для вибору завдань
	Аналіз фінансових показників	?	?
Основи економіки	Читання статей	?	?
	Участь у дискусіях	?	?
	Підготовка доповідей	?	?
Фінансовий менеджмент	Читання підручників	?	?
	Підготовка до семінарів	?	?
	Виконання практичних задач	?	?
Маркетинг	Читання статей	?	?
	Аналіз ринку	?	?
	Розробка рекламних кампаній	?	?
Менеджмент організацій	Читання літератури	?	?
	Підготовка до лекцій	?	?
	Рішення кейсів	?	?
Міжнародна економіка	Читання наукових статей	?	?
	Розв'язання задач	?	?
	Підготовка до дискусій	?	?

Завдання 3.13. Необхідно прочитати ситуації та вказати, яка форма самостійної роботи використовується.

Вихідні дані:

1. Студент під час лекції записує основні тези виступу викладача.

2. Студент готує письмову роботу на тему «Історія розвитку економічної думки» та робить презентацію для аудиторії.

3. Група студентів розробляє план проведення екологічної акції на території університету та впроваджує його.

4. Студент виконує завдання з побудовою креслення та графічної схеми обладнання.

5. Студент створює 15-слайдову презентацію про сучасні методи менеджменту та презентує її на семінарі.

6. Група студентів проходить дистанційний курс з основ фінансової грамотності на платформі Prometheus.

7. Під час контрольного заходу студент розв’язує задачі з математики та відповідає на теоретичні питання.

Завдання 3.14. Необхідно прочитати ситуації та вказати, яка форма самостійної роботи використовується.

Вихідні дані:

1. Студент готує наукове дослідження з теми «Сталий розвиток аграрного сектора» та захищає його перед комісією.

2. Під час підсумкової атестації студент захищає свою роботу, демонструючи, що володіє всіма необхідними компетентностями.

3. Студент пише короткий текст, у якому висловлює власні міркування щодо впливу соціальних мереж на молодь.

4. Студент створює графічний постер із даними опитування студентів та представляє його на ярмарку ідей.

5. Студент складає стислі записи з підручника, щоб швидко повторити матеріал перед іспитом.

6. Студент публікує результати дослідження у формі наукової статті після виконання курсової роботи.

7. Студенти беруть участь у проєкті з розробки мобільного додатка для внутрішнього користування університетом.

8. Студент готує добірку матеріалів і виконує тестування на онлайн-платформі Moodle.

Завдання 3.15. На підставі вихідних даних – табл. 3.16 - встановити відповідність та поєднати вид контролю з його характеристикою.

Таблиця 3.16

Вихідні дані

Вид контролю	Характеристика
1. Поточний контроль	а) Публічне представлення виконаної роботи, обговорення результатів і аргументація позиції
2. Модульний контроль	б) Аналіз власних досягнень і визначення шляхів удосконалення
3. Захист результатів роботи	в) Перевірка засвоєння матеріалу після вивчення завершеного розділу або теми
4. Рефлексія та самооцінювання	г) Регулярна перевірка рівня засвоєння матеріалу під час навчання

Завдання 3.16. Необхідно прочитати ситуації та вказати, який вид контролю використовується в кожній ситуації:

1. Студент презентує результати дослідження перед групою і відповідає на запитання викладача.

2. Викладач проводить усне опитування на початку семінару.

3. Після завершення розділу студент виконує тестування в системі Moodle.

4. Студент заповнює анкету самооцінювання та описує, що хотів би покращити у своїй роботі.

5. Викладач перевіряє конспекти і письмові відповіді студентів після самостійного опрацювання теми.

Завдання 3.17. Розподіліть наведені форми роботи за видами контролю:

Форми: а) модульна контрольна робота; б) усне опитування; в) мультимедійна презентація; г) тестування після теми; д) публічний виступ на захист проєкту; е) щоденник самооцінювання; є) аналіз письмових робіт; ж) дебати за темою.

Види контролю: 1) поточний; 2) підсумковий; 3) захист результатів; 4) рефлексія та самооцінювання.

Тестовий контроль за темою 3

1. Що є основною метою участі студента у науковому гуртку?
а) підготовка до складання іспитів;
б) дослідження обраної тематики під керівництвом викладача;
в) отримання додаткової стипендії;
г) проходження практики.

2. Яка з наведених форм наукової діяльності передбачає представлення дослідження перед комісією на завершальному етапі навчання?
а) кваліфікаційна робота;
б) курсова робота;
в) реферат;
г) есе.

3. Який основний результат участі у науково-практичній конференції?
а) публікація у збірнику тез або виступ з доповіддю;
б) виконання лабораторної роботи;
в) отримання сертифіката про проходження курсу;
г) розробка технічного креслення.

4. Де найчастіше публікуються результати студентських наукових досліджень?

а) у щоденнику успішності;
б) у наукових збірниках і фахових виданнях;
в) у студентському чаті;
г) на стенді розкладу занять.

5. Яка форма наукової активності передбачає змагання між студентами за найкращу наукову роботу?
а) конференція;
б) конкурс наукових робіт;
в) брейн-ринг;
г) гурток.

6. Який формат наукової діяльності розвиває навички швидкого мислення, командної роботи та аргументації позиції?
а) дебати, бізнес-кейси, брейн-ринги;
б) курсова робота;
в) публікація;
г) стажування.

7. Що є ключовою особливістю науково-дослідницьких практик?
а) вивчення теоретичних аспектів у бібліотеці;
б) підготовка міні-досліджень та виконання аналітичних завдань на базі організацій;
в) лише відвідування лекцій;
г) участь у спортивних змаганнях.

8. Яка з наведених форм передбачає індивідуальне дослідження з актуальної теми протягом семестру з подальшим захистом?
а) есе;
б) курсова робота;
в) тестування;
г) усне опитування.

9. Що є основною метою конкурсів наукових робіт?
а) підвищення рейтингу університету;
б) виявлення талановитих дослідників і стимулювання наукової діяльності;
в) підготовка до заліку;
г) виконання навчального плану.

10. Яка форма наукової діяльності найчастіше реалізується у співавторстві зі старшими науковцями або викладачами?

а) публікація наукової статті;
б) захист контрольної роботи;
в) проходження практики;
г) участь у брейн-рингу.

11. Що є основною метою самостійної роботи здобувачів вищої освіти?
а) підготовка до іспитів;
б) формування навичок безперервної самоосвіти, інноваційної діяльності та творчих здібностей;
в) виконання завдань без участі викладача;
г) опрацювання лише рекомендованої літератури.

12. Яка з наведених функцій самостійної роботи студентів спрямована на розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей?
а) виховна;
б) розвивальна;
в) мотиваційна;
г) організаційна.

13. Який відсоток від загального часу, відведеного на освітній компонент, може становити самостійна робота відповідно до нормативів?
а) від 5% до 15%;
б) не більше половини;
в) від 1/3 до 2/3;
г) не менше 70%.

14. Яка форма самостійної роботи передбачає розвиток дослідницьких компетентностей та застосування знань на практиці?
а) опрацювання навчальної літератури;
б) виконання курсових і кваліфікаційних робіт;
в) написання есе;
г) підготовка презентацій.

15. Що з переліченого відноситься до soft skills, які формуються під час самостійної роботи?
а) вміння працювати з джерелами інформації, тайм-менеджмент, розвиток емоційного інтелекту;
б) знання іноземної мови;

в) розрахункові навички;
г) володіння інструкціями з техніки безпеки.

16. Яка форма самостійної роботи передбачає короткий виклад змісту лекції або іншого джерела інформації?
а) реферат;
б) курсова робота;
в) есе;
г) конспект.

17. Що з наведеного належить до позааудиторної самостійної роботи?
а) виконання індивідуальних вправ на занятті;
б) тестування на занятті;
в) підготовка до семінарського заняття вдома;
г) виконання вправ під керівництвом викладача.

18. Який вид самостійної роботи спрямований на перенесення знань у нові умови?
а) репродуктивна;
б) пошуково-дослідницька;
в) конспективна
г) реконструктивно-варіативна.

19. Яка форма роботи зазвичай має обсяг до 5 сторінок та містить індивідуальні думки з приводу конкретного питання?
а) реферат;
б) есе;
в) проєкт;
г) мультимедійна презентація.

20. Яка з наведених форм самостійної роботи відноситься до пошуково-дослідницького рівня складності?
а) виконання вправ за зразком;
б) тестування в аудиторії;
в) підготовка наукової доповіді;
г) розв’язання тренувальних задач.

Питання для самоконтролю за темою 3

1. Що таке самостійна робота студентів і яке її значення у формуванні професійної компетентності?

2. Які основні форми організації самостійної роботи виділяють за місцем виконання завдань?

3. Наведіть приклади аудиторної самостійної роботи.

4. Наведіть приклади позааудиторної самостійної роботи.

5. У чому полягає відмінність між репродуктивною, реконструктивно-варіативною та пошуково-дослідницькою самостійною роботою?

6. Які завдання відносяться до репродуктивної самостійної роботи?

7. Які особливості пошуково-дослідницької форми СРС?

8. Які форми індивідуальної роботи можуть бути віднесені до підготовки до наукових конференцій та семінарів?

9. Який рекомендований обсяг реферату, есе та курсової роботи?

10. Чим відрізняється курсова робота від кваліфікаційної за метою та обсягом?

ТЕМА 4. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ЦІННОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Конспект лекції за темою 4

1. Поняття академічної доброчесності та її правове регулювання.
2. Види академічних порушень та відповідальність.
3. Формування етичної культури у закладах вищої освіти.
4. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі.

1. Поняття академічної доброчесності та її правове регулювання

Академічна доброчесність – це не просто набір правил чи формальна вимога, це фундаментальний етичний принцип, що є основою довіри, якості та достовірності в освітньому та науковому середовищі. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та впровадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень

По суті, академічна доброчесність – це прояв чесності, відповідальності, поваги та справедливості. Це про те, що всі результати навчання та наукових досліджень мають бути отримані чесним шляхом, а їх авторство – незаперечним.

Академічна доброчесність є основою довіри до результатів навчальної та наукової діяльності. Вона забезпечує справедливість оцінювання, формує культуру поваги до інтелектуальної власності та сприяє розвитку відповідального ставлення до власної роботи. Недотримання цих принципів призводить до викривлення реальних результатів, зниження якості освіти та науки, а також підриває репутацію як окремих фахівців, так і закладів освіти загалом. Кожен принцип академічної доброчесності має власну функцію та сферу впливу, проте всі вони тісно взаємопов’язані, створюючи цілісну систему етичних норм – табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Основні принципи академічної доброчесності та їх характеристика

Принцип	Характеристика	Приклади порушень
Чесність та достовірність	Подання правдивих та неупереджених даних у навчальних і наукових роботах; заборона фабрикації та	Списування на іспиті; завищення оцінки за хабар; підробка результатів дослідження

Принцип	Характеристика	Приклади порушень
	фальсифікації результатів	
Самостійність	Виконання завдань та досліджень власними силами, з дозволеною та належно визнаною допомогою	Використання чужої роботи як власної; виконання завдання іншою особою без належного зазначення
Повага до інтелектуальної власності	Обов'язкове посилання на джерела при використанні чужих ідей, текстів, даних чи зображень; уникнення плагіату і самоплагіату	Використання чужого тексту без посилання; подання раніше опублікованого власного тексту як нового
Прозорість	Відкритість та зрозумілість інформації щодо вимог, критеріїв оцінювання, джерел фінансування досліджень	Приховування критеріїв оцінювання; недекларування конфлікту інтересів
Відпо-відальність	Усвідомлення та прийняття наслідків власних дій, дотримання правил і норм	Відмова визнавати порушення; несправедливе оцінювання студентів

Загалом впровадження та дотримання принципів академічної доброчесності є критично важливим для:

- підвищення якості освіти (доброчесність сприяє самостійному мисленню, критичному аналізу та відповідальному ставленню до навчання);
- формування кваліфікованих фахівців (студенти, які дотримуються цих принципів, набувають знань та навичок, необхідних для успішної професійної діяльності);
- зміцнення довіри до науки (результати наукових досліджень, проведених із дотриманням академічної доброчесності, є достовірними та надійними);
- формування свідомого громадянського суспільства (принципи академічної доброчесності виховують в людині чесність, відповідальність та повагу до прав інших).

Складові академічної доброчесності схематично зображені на рис. 4.1. Зображена схема відображає багатовимірну структуру академічної доброчесності, яка поєднує етичні норми, принципи, цінності та практичні заходи. У центрі знаходяться базові чесноти – мужність, відповідальність, повага, справедливість, довіра, чесність. Вони формують фундамент поведінки всіх учасників освітнього процесу та реалізуються через:

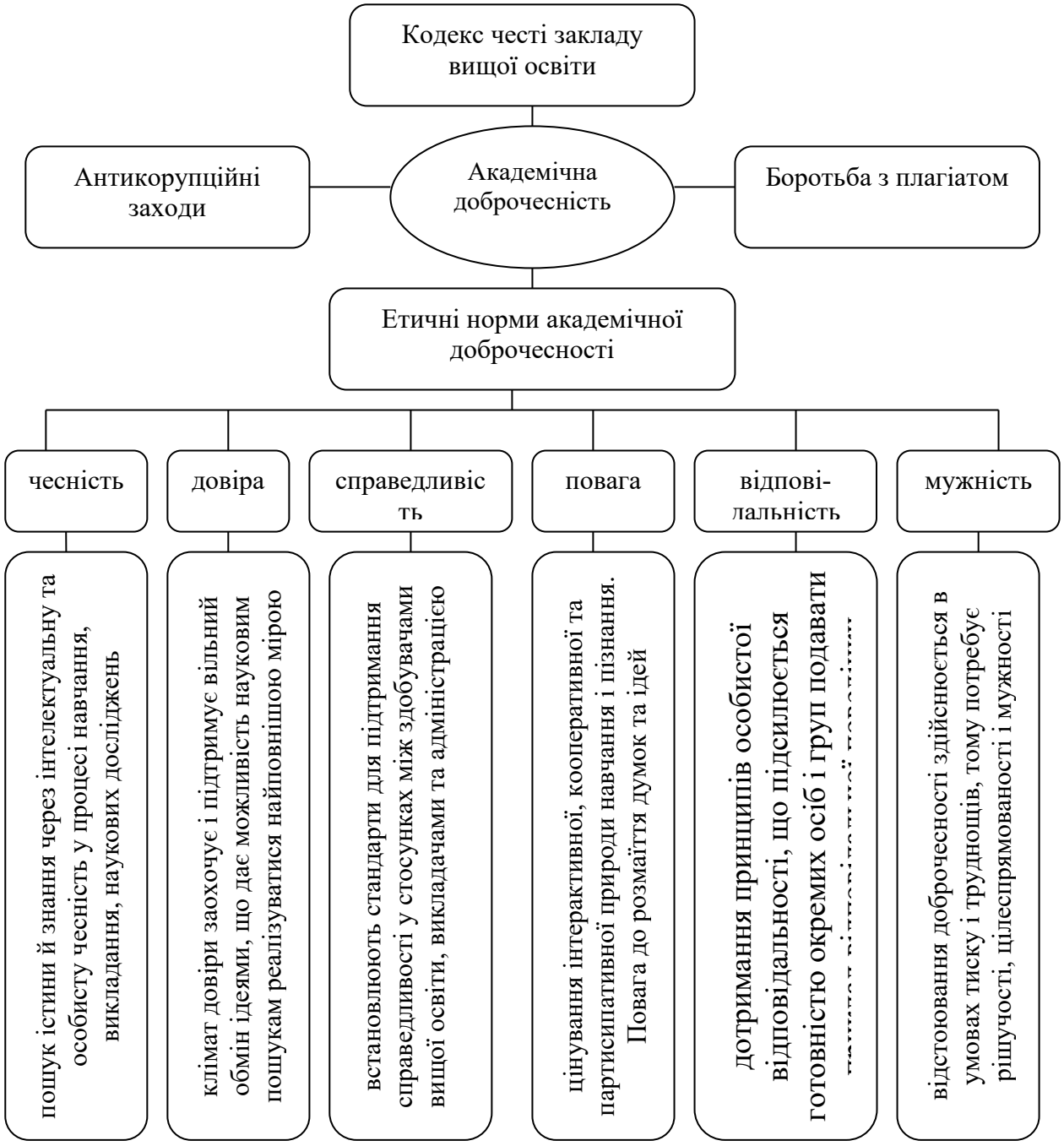

Рис. 4.1. Складові академічної доброчесності

- відстоювання доброчесності навіть в умовах тиску та труднощів, що вимагає рішучості, цілеспрямованості та мужності;

- дотримання принципів особистої відповідальності, посилене прикладом відповідальної поведінки окремих осіб і груп;

- пошану до інтерактивної, кооперативної та партисипативної природи навчання, а також до розмаїття думок та ідей;

- встановлення стандартів справедливості у взаєминах між здобувачами, викладачами та адміністрацією;

- формування клімату довіри, який підтримує вільний обмін ідеями та сприяє повній реалізації наукових пошуків;

- пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання і досліджень.

Практичну реалізацію принципів забезпечують етичні норми, антикорупційні заходи, боротьба з плагіатом та кодекс честі закладу вищої освіти, що створюють системну основу для підтримання високих стандартів академічної культури.

Політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності в закладах вищої освіти регламентовані наказами і рекомендаціями МОН України, загальнодержавними нормативними документами, локальними нормативними-правовими актами, зокрема: кодексом академічної доброчесності, кодексом про етику викладача та здобувача вищої освіти, Положенням про групу сприяння академічної доброчесності, Положенням про комісію з академічної доброчесності, Положенням про комісію з етики та управління конфліктами, Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату, Порядком перевірки академічних текстів на наявність текстових запозичень, Порядком скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності та іншими нормативними документами, залежно від специфіки та стратегії втілення політики академічної доброчесності в тому чи іншому ЗВО.

В закладах вищої освіти дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу передбачає: посилання на інформаційні джерела при використанні ідей, задумок, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторські та суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну науково-педагогічну діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами вищої освіти.

Для підвищення якості вищої освіти та формування високої академічної культури в університетах можуть створюватись групи сприяння академічній доброчесності, комісії з академічної доброчесності комісії з етики та управління конфліктами та інші об’єднання, головною метою діяльності яких є контроль за дотриманням академічної доброчесності, виявлення, встановлення, розгляд фактів щодо порушень, а також налагодження ефективної

комунікації між усіма учасниками освітнього процесу.

2. Види академічних порушень та відповідальність

На практиці, академічна доброчесність виявляється у різних ситуаціях. Так в процесі навчання здобувач вищої освіти не списує на іспитах, чесно вказує джерела інформації в курсовій роботі, не намагається підкупити викладача.

В свою чергу, викладач об'єктивно оцінює знання студентів, не завищує і не занижує оцінки через особистісні уподобання, поважає авторські права інших науковців, надає якісний зворотний зв'язок. Науковець не фабрикує дані, чесно вказує співавторів, належним чином цитує попередні роботи та визнає внесок інших дослідників.

До основних видів порушень академічної доброчесності, на сьогодні, відносять:

- академічний плагіат;
- академічний саботаж;
- відчуження авторства;
- вплив на педагогічного (науково-педагогічного) працівника у будь-якій формі (прохання, вказівка, умовляння, погрози, тощо) з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання;
- надання здобувачам вищої освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги або створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;
- необ'єктивне оцінювання;
- несамостійне виконання завдання;
- обман;
- приписування авторства;
- самоплагіат, списування;
- фабрикація;
- фальсифікація;
- хабарництво тощо (рис. 4.2).

Академічна відповідальність є особливим заходом забезпечення академічної доброчесності, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила порушення академічної доброчесності, санкції (санкцій), визначених чинним законодавством та/або локальними нормативними документами ЗВО.

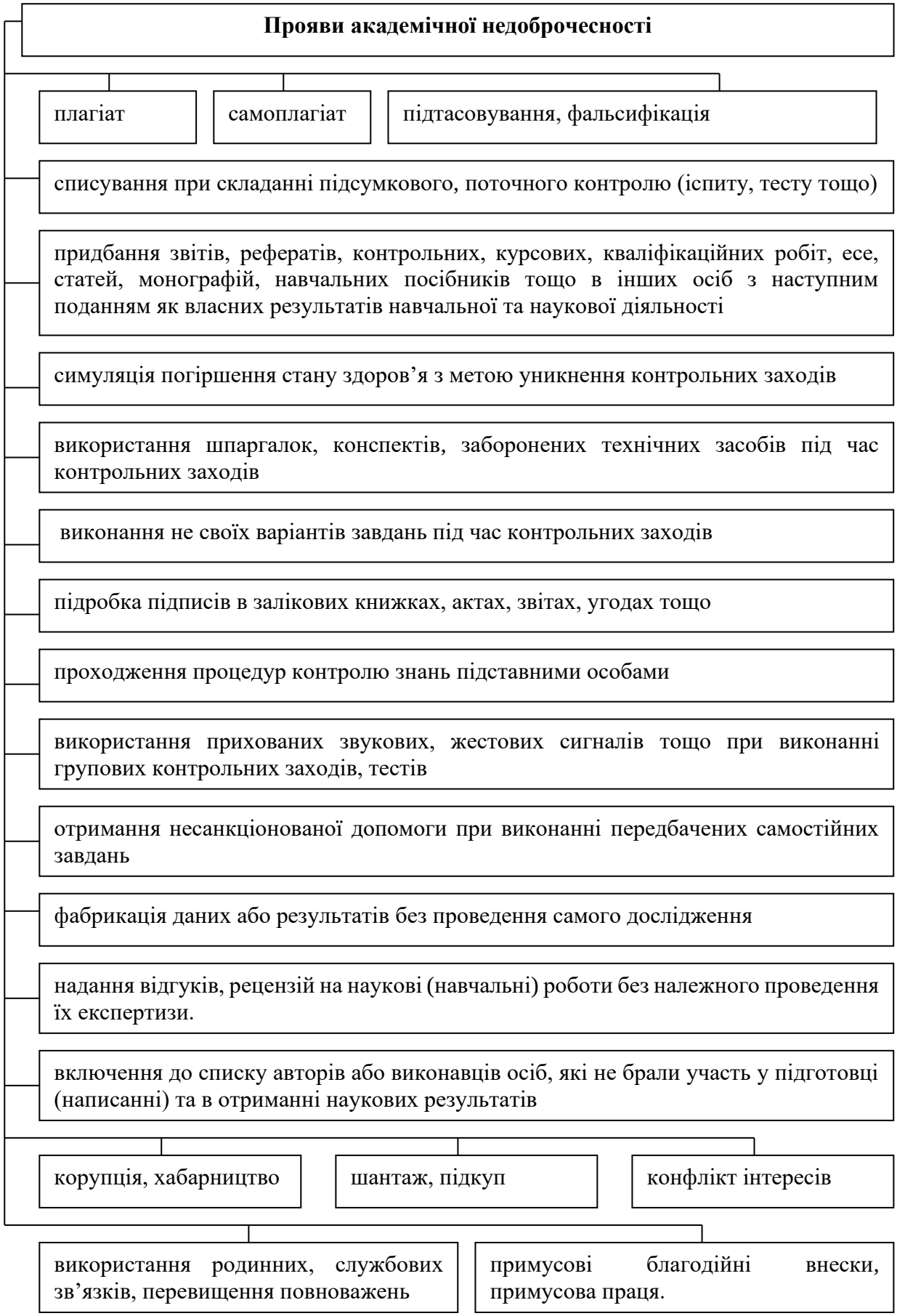

Рис. 4.2. Види та форми прояву академічної недоброчесності в освітньому процесі та науковій діяльності

Дотримання академічної доброчесності є не лише етичною, а й юридичною вимогою, закріпленою в законодавстві України та внутрішніх документах закладів вищої освіти. Порушення встановлених принципів тягне за собою дисциплінарну, адміністративну або іншу відповідальність. Система санкцій у сфері академічної доброчесності виконує не лише каральну, а й превентивну функцію. Її головна мета – попередити повторення порушень, забезпечити справедливість та підтримати культуру чесності у навчанні й наукових дослідженнях. Рішення про застосування санкцій ухвалюється з урахуванням тяжкості проступку, його наслідків та попередньої дисциплінарної історії особи – табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Санкції за порушення академічної доброчесності

Категорія	Види санкцій
Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники	- письмове попередження; - винесення догани; - позбавлення права брати участь у конкурсах на фінансування досліджень, освітніх проєктів, стипендій, грантів; - відкликання з розгляду/друку робіт, підготовлених із порушенням доброчесності; - додаткова перевірка інших робіт автора; - обмеження участі в дослідженнях, виключення з наукових проєктів; - позбавлення почесних звань, нагород, стипендій; - заборона займати певні посади або брати участь у роботі визначених органів; - виключення зі складу вченої ради, дорадчих і робочих органів або обмеження прав участі; - відмова в рекомендації щодо присвоєння вченого звання чи наукового ступеня; - позбавлення педагогічного звання або кваліфікаційної категорії.
Здобувачі вищої освіти	- повторне проходження оцінювання (контрольна, іспит, залік); - призначення додаткових контрольних заходів; - повторне виконання освітнього компонента; - відкликання з розгляду/друку робіт, підготовлених із порушенням доброчесності; - додаткова перевірка інших робіт автора; - позбавлення права участі в конкурсах на стипендії, гранти; - обмеження участі в дослідженнях, виключення з проєктів; - позбавлення права участі в конкурсах на академічну

Категорія	Види санкцій
	мобільність; - позбавлення пільг з оплати навчання; - інформування фінансуючих органів, роботодавців, батьків; - виключення з рейтингу претендентів на академічну стипендію; - позбавлення стипендії; - відрахування (крім осіб з особливими освітніми потребами)

Застосування санкцій супроводжується чітким і послідовним процесом реагування на порушення академічної доброчесності. Такий підхід дозволяє забезпечити об’єктивність розгляду, дотримання прав усіх учасників освітнього процесу та прозорість ухвалених рішень.

Механізм реагування включає кілька ключових етапів: від виявлення та фіксації порушення – до офіційного розслідування, прийняття рішення, його реалізації та подальшого моніторингу. Кожен етап спрямований на мінімізацію ризику помилкових звинувачень і забезпечення справедливого покарання, яке відповідає тяжкості проступку. Послідовність дій у межах цього механізму подано на рис. 4.3.

Рис. 4.3. Механізм реагування на порушення академічної доброчесності

3. Формування етичної культури у закладах вищої освіти

Етична культура – це система моральних норм, цінностей та принципів, що регулюють взаємовідносини у суспільстві. У контексті закладів вищої освіти вона є ключовим елементом, що визначає не лише якість освітнього процесу, але й формує майбутніх фахівців та відповідальних громадян. Формування етичної культури в ЗВО – це складний і багатогранний процес, що виходить за межі формальних правил і включає виховання почуття відповідальності, поваги та чесності. Вона є основою для академічної доброчесності, наукової етики та професійної поведінки.

Етична культура формує моральний фундамент освітнього середовища та визначає характер взаємин між усіма його учасниками. Вона забезпечує умови для гармонійного розвитку особистості, підтримує атмосферу взаємоповаги й сприяє досягненню високих стандартів академічної діяльності. Саме тому метою Кодексу є не лише регламентація професійної поведінки науковців, а й формування високої культури взаємодії в освітньо-науковому просторі, що базується на моральних цінностях і принципах відповідальності. Цей документ покликаний регламентувати взаємовідносини між представниками наукової спільноти та їхні контакти із суспільством. Кодекс формує підґрунтя для самооцінки вченими власних результатів, а також для моральної оцінки праці колег. Його положення особливо важливі для підготовки молодих дослідників, адже вони задають орієнтири професійної поведінки. Основний акцент зроблено на посиленні морального виміру науки та соціальної відповідальності як усієї спільноти, так і кожного науковця окремо. Актуальність проблеми особистої відповідальності науковців зростає через те, що державні та суспільні інститути нерідко не встигають реагувати на стрімкий розвиток науки й технологій.

На міжнародному рівні етичні кодекси спираються на переконання, що доброчесна наукова практика є запорукою довіри всередині наукової спільноти та між наукою і суспільством. Лише за цієї умови можливий сталий розвиток науки. Важливо, щоб науковці могли покладатися на достовірність результатів своїх колег, а суспільство – на чесність та відповідальність учених. Проте останніми роками у світі зафіксовано низку випадків порушень академічної етики, що підірвали авторитет науки. З огляду на це, в Україні особливої ваги набуває усвідомлення науковцями потреби у високих моральних стандартах та відповідальності за формування суспільної

довіри до науки.

В українському освітньо-науковому просторі реалізація цих завдань неможлива без дотримання фундаментальних етичних принципів, що визначають культуру взаємодії між усіма учасниками освітнього середовища. Саме вони створюють основу для гармонійного розвитку особистості, формування довіри та забезпечення академічної доброчесності.

Її основу складають такі фундаментальні принципи:

- принцип автономії та відповідальності – свобода думки, самовираження та вибору поєднується з особистою відповідальністю за прийняті рішення та їхні наслідки;

- принцип поваги до особистості – визнання цінності кожного учасника освітнього процесу, недопустимість дискримінації, булінгу чи приниження;

- принцип справедливості – рівність умов, об’єктивність та прозорість правил і процедур, забезпечення неупередженого оцінювання, чесного розподілу ресурсів та справедливого вирішення конфліктів;

- принцип довіри – взаємна впевненість у чесності та доброчесності партнерів по освітньому процесу, що сприяє ефективній співпраці та злагодженій взаємодії.

Дотримання цих принципів – табл. 4.3 – сприяє формуванню цілісної системи цінностей, у межах якої взаємодія студентів, викладачів та адміністрації ґрунтується на взаємоповазі, прозорості та відповідальності.

Таблиця 4.3

Фундаментальні принципи етичної культури в закладах вищої освіти

Принцип	Зміст	Приклади прояву
Автономія та відповідальність	Свобода думки, самовираження і вибору поєднується з особистою відповідальністю за прийняті рішення та їх наслідки	Студент самостійно обирає тему дослідження та відповідає за якість виконаної роботи; викладач вільний у виборі методів навчання, але відповідає за їх результативність
Повага до особистості	Визнання унікальності кожної людини та недопустимість дискримінації, булінгу чи приниження	Недопущення образ у спілкуванні; забезпечення рівних можливостей для студентів із різними потребами
Справедливість	Рівність умов, прозорість	Чіткі критерії оцінювання,

Принцип	Зміст	Приклади прояву
	і об’єктивність правил, процедур та оцінювання	однакові для всіх; рівний доступ до навчальних ресурсів
Довіра	Взаємна впевненість у чесності, доброчесності та професіоналізмі партнерів по освітньому процесу	Студенти впевнені в об’єктивності викладачів; викладачі довіряють, що роботи виконані студентами самостійно

Етична культура не може формуватися лише шляхом читання теоретичних лекцій – це комплексний, багатовимірний процес, що охоплює всі сфери діяльності університету та потребує активної участі як адміністрації, так і студентської спільноти:

1. Навчальний процес: етичні аспекти повинні бути інтегровані в освітні програми різних спеціальностей. На юридичних факультетах вивчається юридична етика, на медичних – медична, а в межах загальних дисциплін доцільно розглядати етичні дилеми, що сприяють розвитку критичного мислення.

2. Наукова діяльність: наукова етика є невід’ємною складовою академічної культури. Вона передбачає дотримання доброчесності у дослідженнях, уникнення плагіату та фальсифікації даних, а також коректне цитування результатів інших авторів. Формування цих навичок повинно починатися з перших кроків у науці.

3. Адміністративна політика: керівництво ЗВО має забезпечувати прозорі та дієві механізми запобігання і реагування на порушення етичних норм. Для цього розробляються та впроваджуються Кодекси етики, Положення про академічну доброчесність, створюються Комісії з етики, які розглядають конфліктні ситуації.

4. Студентське самоврядування та громадські ініціативи: студентські організації можуть відігравати ключову роль у формуванні етичної культури, організовуючи тренінги, семінари та дискусії на відповідну тематику. Активна позиція студентів допомагає поширювати культуру доброчесності серед молоді.

5. Особистий приклад викладачів: поведінка та ставлення викладачів до студентів, дотримання ними етичних норм у власній роботі формують потужний виховний ефект, закріплюючи позитивні моделі поведінки.

Разом з тим, процес формування етичної культури стикається з низкою викликів, серед яких: корупція та хабарництво – одне з найсерйозніших порушень, що підриває довіру та справедливість у

системі освіти; плагіат та списування – спрощений доступ до інформації через інтернет підвищує ризик недоброчесного копіювання, що вимагає впровадження програм перевірки робіт на унікальність; пасивність студентів – частина здобувачів освіти не усвідомлює важливості етичних норм, розглядаючи їх як формальність.

Формування етичної культури потребує цілісного підходу, у якому поєднуються освітні, наукові, адміністративні та громадські зусилля – табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Формування етичної культури в закладах вищої освіти: складові, приклади реалізації та потенційні виклики

Складова	Приклади реалізації	Потенційні виклики
Навчальний процес	Інтеграція етичних аспектів у навчальні програми; вивчення юридичної, медичної та інших видів професійної етики; обговорення етичних дилем на лекціях і семінарах	Недостатня увага до етичних питань у програмах; формальне викладання без практичного обговорення
Наукова діяльність	Навчання коректному цитуванню; дотримання доброчесності в дослідженнях; уникнення плагіату та фальсифікації даних	Використання чужих результатів без належних посилань; тиск через необхідність швидких публікацій
Адміністративна політика	Розробка Кодексу етики; Положення про академічну доброчесність; створення Комісії з етики; прозорі процедури розгляду порушень	Недостатня ефективність механізмів реагування; упереджене вирішення конфліктів
Студентське самоврядування та громадські ініціативи	Проведення тренінгів, семінарів, дискусій з етичної тематики; організація інформаційних кампаній; популяризація доброчесності	Байдужість або низька активність студентів; недостатня підтримка з боку адміністрації
Особистий приклад викладачів	Дотримання етичних норм у викладацькій і науковій діяльності; повага до студентів; демонстрація чесних і справедливих підходів в оцінюванні	Невідповідність задекларованих цінностей реальній поведінці; ігнорування порушень колегами

Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу:

- жорстке та невідворотне покарання за порушення етичних норм,

що відповідає внутрішнім положенням ЗВО;

- просвітницька робота, яка б показувала, чому дотримання етики є вигідним та важливим для особистого та професійного розвитку;

- створення атмосфери відкритості, де студенти та викладачі не бояться повідомляти про порушення, знаючи, що їхні повідомлення будуть розглянуті;

В цілому, формування етичної культури в закладах вищої освіти – це не лише обов'язок, а й стратегічна інвестиція в майбутнє. Вона дозволяє виховувати не просто кваліфікованих фахівців, а свідомих та відповідальних громадян, здатних приймати етичні рішення в умовах сучасного світу. Лише в такому середовищі можливий розвиток справді якісної освіти та наукової діяльності, що стане основою для процвітання всього суспільства.

4. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі

Штучний інтелект (ШІ) змінює світ, яким ми його знаємо, і система освіти не є винятком. ШІ став ефективним інструментом для вирішення проблем в освіті та прискорення прогресу на шляху до ЦСР 4. Завдяки своїй здатності збирати й аналізувати дані ШІ може інформувати викладачів про залученість студентів, прогрес у навчанні та благополуччя. Він також має вбудовані цифрові додатки та інструменти, які дозволяють взаємодіяти з учителем та індивідуально контролювати прогрес. ШІ має потенціал трансформувати освіту шляхом оптимізації процесів викладання та навчання за допомогою персоналізованих алгоритмів навчання. Визначаючи сильні та слабкі сторони кожного учня, ШІ може адаптувати навчальні матеріали відповідно до індивідуальних потреб. Досвід віртуальної реальності можна створити, не виходячи з класу, щоб поспілкуватися зі студентами з далеких країн або продемонструвати історичні місця, які загрожують надмірній екологічній шкоді, якщо використовувати їх давно; це забезпечує учням інтерактивне навчальне середовище, яке покращує збереження розуміння.

Хоча переваги штучного інтелекту в освіті є величезними, політики повинні визначити ризики, пов'язані з повною мірою ефективним впровадженням цих технологій. Використання конфіденційних даних викликає питання щодо конфіденційності чи справедливості, що вимагає прозорої політики щодо того, як такі дані збираються, зберігаються та передаються зацікавленим сторонам, які повинні критично розглянути, чи розширюють вони свої педагогічні цілі за допомогою технологічних інновацій, а не посилюють існуючі

упереджені звички, закріплені в навчальних програмах методи, які обмежують креативність, критичне мислення або різноманітність серед інших проблем під час ініціювання поступових удосконалень із використанням машинно-генерованих ідей або висновків

Однією з найвагоміших переваг ШІ в системі освіти є персоналізоване навчання. Системи на основі штучного інтелекту можуть генерувати індивідуальні плани уроків і оцінювання для кожного учня на основі його унікальних здібностей до навчання та потреб. Це гарантує, що студенти отримають оптимізований досвід навчання, що призводить до більшої залученості та кращої продуктивності. Крім того, ШІ може забезпечити кращий доступ до навчання для студентів з особливими потребами. Завдяки інтелектуальним системам навчання пристрої на базі штучного інтелекту можуть визначати сфери, де учневі потрібна додаткова підтримка, і відповідним чином надавати індивідуальні вказівки. Це допомагає учням, яким може знадобитися додатковий час або допомога з певних предметів, не відставати від своїх однолітків.

Ще одна перевага ШІ в освіті полягає в тому, що він дозволяє оцінювати вирішення проблем у реальному часі. Викладачі можуть використовувати цю технологію, щоб відстежувати, наскільки добре їхні студенти розуміють концепції, відстежуючи індивідуальний прогрес протягом уроку чи курсу. Роблячи це, вони дізнаються про сфери, які потребують більшої уваги, і таким чином пропонують конкретні рішення.

Загалом переваги штучного інтелекту дивовижним чином змінюють те, як ми викладаємо та навчаємось; він надає різноманітні можливості для учнів у всьому світі незалежно від їхніх індивідуальних обставин.

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в освіту породила різні виклики та занепокоєння, які перевершили політичні дебати та нормативні рамки. Порушення конфіденційності є одним із основних ризиків; студенти та викладачі можуть негативно ставитися до систем ШІ. Тому необхідно вжити заходів для забезпечення безпеки даних, використовуючи переваги технології.

Іншою важливою проблемою є доступність інструментів і платформ на основі ШІ. Щоб зробити технології інклюзивними, ми повинні надати рівні можливості незалежно від соціально-економічного статусу чи місця розташування. Проте існує занепокоєння щодо того, що штучний інтелект закріпить існуючі

упередження та дискримінацію в освіті. В основному це відбувається з персоналізованими навчальними матеріалами, які можуть зміцнювати цінності, пов'язані з культурами чи етнічними групами, навмисно чи ні.

Політики та керівники районів повинні переконатися, що вони впроваджують програми ШІ, враховуючи потенційні переваги та ризики, не враховуючи етичних питань. Вони повинні сприяти інформованій згоді, оскільки вона є фундаментальною при використанні певних типів технологій персоналізованого навчання, які передбачають збір особистих даних від учнів. Найкращий спосіб вирішити ці етичні дилеми – дотримуватись принципів прозорості в навчальних закладах.

Штучний інтелект має потенціал, щоб ефективно подолати різні перешкоди в освіті, наприклад інноваційні практики викладання. Тим не менш, це являє собою незліченну кількість невідомих, оскільки успішне оцінювання наразі не може бути виміряно виключно на основі звичайних параметрів, таких як оцінки або оцінювання успішності класу лише вчителями, враховуючи всі міркування, необхідні перед ефективним впровадженням автоматичних систем оцінювання в національній системі освіти сьогодні.

ШІ має потенціал для революції в освіті, але його впровадження та використання супроводжується етичними проблемами. Ці проблеми включають конфіденційність і стеження, упередженість і дискримінацію, а також роль людського судження. Оскільки штучний інтелект стає все більш поширеним у системах освіти в усьому світі, важливо навчати вчителів і студентів цим етичним міркуванням.

Однією з найбільших проблем з ШІ в освіті є порушення конфіденційності. Оскільки все більше даних учнів збирається та зберігається на онлайн-платформах, що працюють на основі ШІ, школи повинні вжити заходів для забезпечення конфіденційності цієї інформації, щоб уникнути будь-яких порушень або витоків. Спостереження також є проблемою, оскільки технологія розпізнавання обличчя стає все більш поширеною в школах. Його використання може призвести до неетичного відстеження переміщень студентів, якщо його не контролювати належним чином.

Упередженість і дискримінація – це інші сфери, де ШІ може стати проблемою в освіті. Алгоритми, що лежать в основі цих технологій, можуть увічнити існуючі упередження, ще більше маргіналізувати недостатньо представлені групи, такі як жінки чи етнічні меншини.

Крім того, це викликає занепокоєння щодо прийняття рішень на основі даних, які можуть бути неповними або ненадійними.

Крім того, хоча системи на основі штучного інтелекту можуть ефективно боротися зі списуванням і плагіатом за допомогою розширених інструментів виявлення, які аналізують стилі написання на схожість у файлах, поданих різними студентами, все ще існують етичні проблеми щодо балансу між академічною доброчесністю та індивідуальними навчальними потребами.

Оскільки швидкий технологічний прогрес випереджає політичні дебати та нормативні рамки на міжнародному рівні; тому зацікавлені сторони на всіх рівнях повинні спільно працювати над створенням політики, що ґрунтується на етичних міркуваннях, одночасно знаходячи способи безпечного використання переваг технологій штучного інтелекту для всіх залучених сторін; таким чином, зрештою, сприяючи відповідальному використанню таких інструментів в освітніх установах у всьому світі. Це допоможе відкрити нові можливості, які сприятимуть прогресу в забезпеченні доступу до якісного досвіду навчання, таким чином досягаючи успішних результатів у довгостроковій перспективі для нинішніх поколінь, а також для майбутніх поколінь.

ШІ готовий зробити революцію в освіті та вирішити давні проблеми в галузі. З огляду на те, що до 2027 року освітній ринок штучного інтелекту досягне 20 мільярдів доларів, немає сумнівів, що цю технологію чекає світле майбутнє в класах по всьому світу.

Однією з ключових переваг штучного інтелекту в освіті є його здатність зменшити навантаження на вчителів і оптимізувати адміністративні завдання. Персоналізоване навчання, автоматичне виставлення оцінок і інтелектуальні системи навчання – це лише деякі способи, за допомогою яких штучний інтелект змінює те, як навчаються учні та як працюють викладачі. Завдяки автоматизації рутинних завдань викладачі матимуть більше часу для особистої взаємодії зі студентами або для зосередження на більш творчих аспектах навчання.

Проте є занепокоєння щодо ефективності освітніх продуктів і послуг на основі ШІ Хоча ці технології можуть надавати персоналізований зворотний зв’язок, вони можуть бути не в змозі повністю відтворити взаємодію людей. Крім того, існує потреба в політичних дебатах і нормативних базах для етичного використання даних, зібраних від студентів.

Практичні завдання за темою 4

Навчальна мета: сформувати у здобувачів вищої освіти розуміння змісту та значення принципів академічної доброчесності й етичної культури у закладах вищої освіти, розвинути навички їх застосування у навчальній, науковій та громадській діяльності, а також вміння виявляти та аналізувати порушення етичних норм із подальшим пошуком шляхів їх запобігання.

Завдання 4.1. Необхідно уважно прочитати кожну ситуацію та визначити принцип академічної доброчесності.

Варіанти для відповіді: автономія та відповідальність; повага до особистості; справедливість; довіра; чесність; прозорість.

Ситуації:

1. Викладач заздалегідь повідомив студентам повний перелік критеріїв оцінювання та не змінював їх протягом семестру.

2. Студент виконав дипломну роботу самостійно, не залучаючи сторонніх осіб, та подав достовірні результати.

3. Під час семінару викладач заохочує студентів висловлювати різні точки зору, навіть якщо вони суперечать його власній позиції.

4. Кафедра оприлюднила джерела фінансування досліджень та склад комісії, яка оцінює проєкти.

5. Викладач під час іспиту однаково ставиться до всіх студентів, незалежно від особистих симпатій.

6. Студент не скористався шпаргалками, хоча мав можливість, і отримав чесний результат.

7. Керівництво факультету забезпечило рівний доступ студентів до лабораторного обладнання.

8. Викладач дотримується нейтральної позиції, розглядаючи апеляцію на оцінку, неупереджено аналізуючи аргументи.

9. Студент, який не здав завдання вчасно, самостійно звернувся до викладача, щоб пояснити причину та взяти на себе відповідальність.

10. Викладач регулярно проводить консультації, щоб допомогти студентам розібратися зі складними темами, і чесно відповідає на всі запитання.

Завдання 4.2. Необхідно уважно прочитати кожну ситуацію. У відповіді потрібно зазначити: хто порушник; яку(і) санкцію(ї) можна застосувати.

Вихідні дані:

1. Викладач вніс у наукову статтю фрагменти чужого дослідження

без належного цитування.

2. Студент використав роботу, виконану старшим товаришем, і подав її під своїм іменем.

3. Член вченої ради лобіював ухвалення рішення про присвоєння вченого звання своєму колезі, ігноруючи факти плагіату у його роботах.

4. Студент під час тестування скористався смартфоном, щоб знайти відповіді.

5. Викладач вніс зміни до експериментальних результатів, щоб вони збігалися з гіпотезою дослідження.

6. Студент повторно подав ту саму курсову роботу на іншу дисципліну без змін і без зазначення, що вона була виконана раніше.

7. Викладач на прохання студента підвищив оцінку за грошову винагороду.

8. Студент здав магістерську роботу, значну частину якої скопіював із інтернет-джерел без посилань.

9. Викладач відмовився оприлюднити критерії оцінювання курсових робіт, пояснивши, що це “внутрішня інформація”.

10. Студент відмовився пояснити походження отриманих даних у науковій роботі, які суперечили офіційним джерелам.

Завдання 4.3. Необхідно ознайомитися з ситуаціями та зазначити який саме вид порушення зафіксовано.

Варіанти для відповіді: плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація, списування, хабарництво, порушення прозорості, інше.

Ситуації:

1. Студент скопіював кілька абзаців із наукової статті, не зазначивши джерело.

2. Викладач змінив статистичні дані у звіті, щоб довести ефективність нової методики навчання.

3. Студент повторно подав свій минулорічний реферат на іншу дисципліну, не вказавши, що він уже оцінювався.

4. Під час тесту студент скористався месенджером, щоб отримати відповіді від друга.

5. Науковець вигадав результати експерименту, яких насправді не було, і включив їх у публікацію.

6. Викладач погодився підвищити оцінку студенту в обмін на подарунок.

7. Студент приховав у курсовій роботі факт, що використані фотографії взяті з інтернету.

8. Член конкурсної комісії приховав інформацію про свій конфлікт інтересів під час відбору кандидатів на грант.

9. Викладач відмовився оприлюднити джерела фінансування наукового дослідження, яке проводилося за бюджетні кошти.

10. Студент підробив підпис керівника у звіті про проходження практики.

Завдання 4.4. Необхідно: знайти офіційні або наукові визначення термінів у законах України, положеннях закладу освіти, підручниках чи наукових статтях; результати оформити у вигляді табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Термінологія академічної доброчесності

Термін	Визначення	Джерело
Академічна доброчесність		
Плагіат		
Самоплагіат		
Фальсифікація		
Фабрикація		
Списування		
Конфлікт інтересів		
Кодекс честі		
Академічна мобільність		
Етична культура		

Завдання 4.5. Необхідно:

1. Прочитати кейси.

2. Визначити вид(и) порушення та порушені принципи.

3. Визначте сторони та докази, оцінивши ризики/наслідки.

4. Запропонувати санкції (табл. 4.6) і пройти етапи механізму реагування (рис. 4.3).

5. Скласти план профілактики: організаційні, освітні, цифрові заходи + показники успіху.

5 кейсів для опрацювання.

Кейс 1. Кваліфікаційнв робота з «високою схожістю». У роботі здобувача системний огляд має багато дослівних збігів із джерелами; частина тексту збігається з попередньою публікацією самого студента (без посилань). Є некоректні цитати і відсутні лапки.

Завдання: визначте, де плагіат, а де самоплагіат; які принципи порушено (чесність, прозорість, повага до інтелектуальної власності, справедливість); які докази зібрати; які санкції можливі для студента;

як застосувати рис. 4.3 (хто ініціює перевірку, як інформувати, як слухати пояснення); запропонуйте попереджувальні заходи (обов'язковий тренінг з цитування, шаблони посилань, передзахист з перевіркою на збіги тощо).

Кейс 2. Конфлікт інтересів у грантовій комісії. Член комісії оцінює заявки; серед них є проєкт його колишньої аспірантки. Про факт близької професійної взаємодії він не повідомив. В протоколі немає відмітки про самовідвід.

Завдання: класифікуйте порушення (конфлікт інтересів/порушення прозорості); визначте зацікавлені сторони (заявники, комісія, ЗВО); запропонуйте санкції для працівника; розпишіть кроки за рис. 4.3; створіть процедуру запобігання (реєстр інтересів, обов'язковий самовідвід, зовнішній спостерігач, публікація рішень та обґрунтувань).

Кейс 3. Екзамен і «груповий чат». Під час онлайн-іспиту виявлено активний чат із відповідями. Частина студентів визнає участь, частина заперечує. Логи платформи фіксують паралельні підключення.

Завдання: ідентифікуйте порушення (списування/колективне шахрайство); визначте докази (логи, записи сесії, скріншоти); сформулюйте санкції для здобувачів (диференційовано: учасники/організатори); опишіть етапи реагування (повідомлення, комісія, можливість апеляції); запропонуйте превенцію (proctoring-правила, ротація білетів, банк варіантів, інструктаж, кодекс честі перед стартом).

Кейс 4. Дані «під гіпотезу». Асистент у лабораторії «підчистив» таблиці вимірювань, щоб показати статистично значущий ефект до дедлайну. Керівник дізнався після подання статті.

Завдання: визначте порушення (фальсифікація; можливі ознаки фабрикації), порушені принципи (чесність, відповідальність, довіра); оцініть ризики (відкликання статті, репутаційні втрати); окресліть санкції (для працівника/аспіранта); пропишіть механізм реагування (внутрішнє розслідування, інформування журналу); створіть політику відтворюваності (репозиторій сирих даних, подвійна валідація, preregistration).

Кейс 5. Подарунок за оцінку. Студент передав викладачу коштовний подарунок «на знак вдячності», після чого оцінка зросла на 20 балів без перегляду роботи. Є повідомлення в месенджері про «домовленість».

Завдання: класифікуйте порушення (хабарництво/корупція);

визначте санкції для викладача і студента; пропишіть етапи реагування (фіксація доказів, комісія, рішення, повідомлення сторін); сформулюйте превенцію (антикорупційні тренінги, чіткі критерії оцінювання, заборона приймання подарунків, анонімізоване оцінювання там, де можливо).

Таблиця 4.6

Бланк 1. «Карта аналізу кейсу» (для кожного кейсу)

Поле	Зміст для заповнення
Опис кейсу	Коротко, по суті (що сталося, де, коли)
Види порушення	Оберіть/вкажіть (плагіат, самоплагіат, списування, фабрикація, фальсифікація, хабарництво, конфлікт інтересів, порушення прозорості, інше)
Порушені принципи	Чесність, справедливість, повага, довіра, прозорість, автономія та відповідальність (обґрунтування)
Сторони (стейкголдери)	Хто залучений/впливає/страждає
Докази	Які докази потрібні/наявні; як їх належно зібрати та зберегти
Норми і політики	Які пункти законів/положень/кодексів релевантні
Ризики та наслідки	Академічні, правові, репутаційні, етичні
Санкції	Для кожної сторони окремо; рівень суворості; обґрунтування
Механізм реагування	Кроки за рис. 4.3: виявлення → попередній розгляд → розслідування → рішення → застосування → моніторинг
План профілактики	Організаційні, освітні, цифрові заходи + відповідальні + строки
Показники успіху (KPI)	Напр., зниження частки порушень, підвищення обізнаності, 100% декларування конфлікту інтересів

Таблиця 4.7

Бланк 2. «Матриця попередження порушень»

Рівень	Захід	Відповідальний	Ресурси	Строк	Показник успіху
Індивідуальний					
Курс/дисципліна					
Кафедра/факультет					
Інституційний (ЗВО)					

Завдання 4.6. Необхідно:

1. Прочитати кожне твердження.
2. Позначити «Д» (доброчесно) або «П» (порушення).

3. Якщо вважаєте, що це порушення, вказати його вид (плагіат, самоплагіат, списування, фальсифікація, хабарництво, конфлікт інтересів тощо).

4. Обґрунтувати свою відповідь, посилаючись на принципи або нормативні положення – табл. 4.8.

Таблиця 4.8

Бланк для відповіді

Відповідь (Д/П)	Вид порушення (якщо П)	Обґрунтування

Перелік тверджень:

1. Викладач повідомив критерії оцінювання курсових за тиждень до здачі робіт і застосував їх однаково для всіх студентів.

2. Студент скопіював кілька абзаців з підручника без лапок і без посилання, щоб «зекономити час».

3. Член грантової комісії оцінив заявку свого колеги без оголошення про конфлікт інтересів.

4. Студент отримав дозвіл керівника повторно використати власні дослідження у новій статті з розширеним аналізом.

5. Викладач відмовився обговорювати причини низької оцінки, мотивуючи це «особистою думкою».

6. Студент під час іспиту користувався телефоном, щоб перевірити формули.

7. Лабораторний асистент вигадав відсутні результати вимірювань, щоб завершити звіт.

8. Викладач організував консультацію, на якій допоміг студентам розібратися зі складною темою.

9. Студент, який пропустив дедлайн, попросив додатковий час та пояснив причину з посиланням на документальні докази.

10. Викладач підвищив оцінку студенту в обмін на подарунковий сертифікат.

11. Студент зазначив усі використані джерела в списку літератури, але в тексті роботи посилання не вказав.

12. Викладач зменшив кількість завдань на іспиті, щоб усі студенти склали його успішно.

13. Студент сфотографував екзаменаційний білет і поділився ним із друзями, які складали іспит пізніше.

14. Викладач відмовився брати участь у оцінюванні роботи через

конфлікт інтересів.

15. Студент видав себе за іншого учасника онлайн-курсу, щоб пройти тест замість нього.

16. Викладач надіслав студентам попередню версію тесту, щоб вони підготувалися.

17. Студент навмисно спотворив результати анкетування, щоб вони підтвердили його гіпотезу.

18. Викладач у публікації вказав прізвище студента-співавтора, який зробив вагомий внесок у дослідження.

19. Студент погодився на перевірку своєї роботи програмою антиплагіату.

20. Викладач приховав інформацію про джерела фінансування дослідження, яке він презентує як «незалежне».

Завдання для самостійної роботи за темою 4

Завдання 4.7. Необхідно: ознайомитися з кожною ситуацією та встановити, який принцип було дотримано або порушено.

Варіанти: автономія та відповідальність; повага до особистості; справедливість; довіра; чесність; прозорість.

Ситуації:

1. Викладач заздалегідь повідомив критерії оцінювання та застосував їх однаково для всіх студентів.

2. Студент визнав помилку у виконаній роботі та самостійно подав виправлений варіант.

3. Під час дискусії студенти висловлюють власні погляди, поважаючи позицію опонентів.

4. Кафедра оприлюднила список тем дипломних робіт і розподіл керівників, щоб уникнути звинувачень у необ’єктивності.

5. Викладач надає однаковий доступ до обладнання і ресурсів для всіх студентів, незалежно від їхніх успіхів.

Завдання 4.8. Необхідно: ознайомитися з кожною ситуацією та встановити, який принцип було дотримано або порушено.

Варіанти: автономія та відповідальність; повага до особистості; справедливість; довіра; чесність; прозорість.

Ситуації:

1. Студент під час іспиту відмовився скористатися підказкою від одногрупника, пояснивши, що хоче чесно отримати оцінку.

2. Адміністрація університету відкрито повідомила про використання коштів гранту на обладнання лабораторії.

3. Викладач регулярно проводить індивідуальні консультації, щоб допомогти студентам подолати навчальні труднощі.

4. Студент, який не виконав завдання вчасно, звернувся до викладача, пояснивши причину і запропонувавши план виправлення ситуації.

5. Під час конференції учасники вільно обмінюються ідеями, не боячись, що їх присвоять без визнання авторства.

Завдання 4.9. Необхідно:

1. Опрацювати офіційні нормативні акти, що регулюють питання академічної доброчесності, зокрема: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про вищу освіту» (статті, що регламентують права та обов'язки учасників освітнього процесу); Внутрішнє «Положення про академічну доброчесність» вашого закладу освіти; Кодекс академічної доброчесності.

2. Визначити, які права, обов'язки та санкції передбачені для учасників освітнього процесу.

3. Оформити результати аналізу у вигляді табл. 4.9.

Таблиця 4.9

Оформлення результатів опрацювання нормативних документів

Джерело, нормативний акт	Основні положення щодо академічної доброчесності	Права учасників освітнього процесу	Обов'язки учасників освітнього процесу	Види санкцій за порушення

Завдання 4.10. Необхідно ознайомитися з кожною ситуацією та визначити, який саме вид порушення зафіксовано.

Варіанти відповідей: плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація, списування, хабарництво, порушення прозорості, інше.

Ситуації:

1. Студент подав на конкурс наукову роботу, значна частина якої була скопійована з інтернет-джерел без зазначення авторів.

2. Викладач змінив результати опитування студентів, щоб вони краще підтверджували його методичну концепцію.

3. Студент використав фрагменти своєї торішньої курсової роботи в новому проєкті, не зазначивши, що це повторне використання матеріалу.

4. Під час іспиту студент використовував заборонені нотатки, приховані в підручнику.

5. Дослідник вигадав експериментальні дані, щоб довести ефективність нового препарату.

Завдання 4.11. Необхідно ознайомитися з кожною ситуацією та визначити, який саме вид порушення зафіксовано.

Варіанти відповідей: плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація, списування, хабарництво, порушення прозорості, інше.

Ситуації:

1. Викладач отримав коштовний подарунок від студента в обмін на позитивну оцінку.

2. Студент під час написання контрольної роботи переписав розв'язок завдання у сусіда по парті.

3. Викладач відмовився надати студентам доступ до протоколів оцінювання, пояснивши, що ця інформація "виключно для кафедри".

4. Науковець включив до своєї статті графіки та зображення з іншої публікації, не зазначивши джерела.

5. Студент підробив підпис керівника у звіті про проходження виробничої практики.

Тестовий контроль за темою 4

1. Що таке академічна доброчесність згідно з Законом України «Про освіту»?

а) сукупність морально-етичних норм для студентів;

б) сукупність принципів та правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та наукової діяльності;

в) набір правил для оцінювання студентів;

г) внутрішній документ університету.

2. Як називається використання чужих ідей, текстів або результатів без належного посилання на автора?

а) самоплагіат;

б) плагіат;

в) фальсифікація;

г) фабрикація.

3. Що таке самоплагіат?

а) використання чужих ідей з дозволу автора;

б) використання власних раніше опублікованих робіт без зазначення

цього факту;
в) використання чужих даних з посиланням на автора;
г) використання цитат у науковій роботі.

4. Який з перелічених принципів означає рівність умов і однакові правила для всіх учасників освітнього процесу?
а) чесність;
б) справедливість;
в) прозорість;
г) повага.

5. Як називається вигадування даних або результатів дослідження, яких насправді не існувало?
а) фальсифікація;
б) фабрикація;
в) списування;
г) конфлікт інтересів.

6. Який документ у ЗВО встановлює морально-етичні стандарти поведінки для студентів і викладачів?
а) Закон «Про освіту»;
б) Положення про академічну доброчесність;
в) Кодекс честі;
г) Статут університету.

7. Яке з наведеного є прикладом порушення принципу прозорості?
а) викладач заздалегідь повідомив критерії оцінювання;
б) викладач відмовився розкрити методику оцінювання, пояснивши це «особистою думкою»;
в) студент вказав джерело використаної інформації;
г) університет оприлюднив звіт про витрачання коштів.

8. Що є прикладом фальсифікації?
а) Придумування результатів експерименту;
б) використання чужого тексту без посилання;
в) повторне використання власної роботи без зазначення;
г) використання шпаргалки на іспиті.

9. Який вид санкцій може бути застосований до студента за порушення академічної доброчесності?
а) відрахування;
б) пониження в посаді;

в) позбавлення вченого звання;
г) позбавлення права на викладання.

10. Що таке конфлікт інтересів у контексті академічної доброчесності?
а) ситуація, коли особисті інтереси впливають на виконання професійних обов'язків;
б) незгода між студентами щодо виконання завдання;
в) обговорення суперечливих тем у науковій статті;
г) конкуренція між науковими групами.

11. Під час виконання лабораторної студент вигадав частину даних, щоб звіт виглядав завершеним. Це приклад:
а) плагіату;
б) фальсифікації;
в) фабрикації;
г) списування.

12. Викладач оцінював роботу студента, з яким має родинні зв'язки, не повідомивши про це адміністрацію. Це:
а) порушення принципу поваги;
б) конфлікт інтересів;
в) справедливість;
г) плагіат.

13. Який принцип порушено, якщо університет приховує джерела фінансування наукового проєкту?
а) принцип прозорості;
б) принцип відповідальності;
в) принцип поваги;
г) принцип автономії.

14. Студент вставив у свою роботу зображення з інтернету та підписав «Джерело: Google». Чи цього достатньо?
а) так, адже зображення знайдено у відкритому доступі;
б) ні, треба вказати автора та джерело конкретного матеріалу;
в) так, якщо це для навчальних цілей;
г) так, але лише якщо це картинка без тексту.

15. Викладач прийняв подарунок від студента напередодні іспиту та поставив йому вищу оцінку. Це:
а) плагіат;

б) конфлікт інтересів;
в) хабарництво;
г) списування.

16. Який документ у ЗВО зазвичай описує процедуру розгляду порушень академічної доброчесності?
а) Статут університету;
б) Положення про академічну доброчесність;
в) Кодекс честі;
г) Правила внутрішнього розпорядку.

17. Який із варіантів є самоплагіатом?
а) використання роботи одногрупника без посилання;
б) використання власного тексту, раніше опублікованого, без зазначення цього факту;
в) перефразування чужого тексту;
г) використання цитат з підручника.

18. Якщо студент здав контрольну роботу з великою кількістю цитат без лапок, але з посиланнями в кінці тексту, це:
а) чесна робота;
б) плагіат;
в) списування;
г) допустиме цитування.

19. Що з переліченого є прикладом доброчесної поведінки?
а) використання чужої презентації без змін;
б) надання посилання на кожне використане джерело;
в) використання чужих даних без дозволу;
г) складання іспиту за іншого студента.

20. Під час іспиту студент отримав відповіді у спільному чаті, але сам у чат нічого не писав. Це:
а) не є порушенням;
б) є порушенням – списування;
в) лише моральне порушення;
г) фальсифікація.

Питання для самоконтролю за темою 4

1. Дайте визначення поняття «академічна доброчесність» та назвіть її ключові принципи.

2. У чому полягає різниця між плагіатом і самоплагіатом? Наведіть

приклади.

3. Що таке фабрикація та фальсифікація? У чому полягає відмінність між цими видами порушень?

4. Поясніть поняття “конфлікт інтересів” у контексті освітнього процесу.

5. Назвіть не менше трьох санкцій, які можуть бути застосовані до викладача за порушення академічної доброчесності.

6. Які санкції можуть бути застосовані до студента за порушення академічної доброчесності? Наведіть приклади.

7. Опишіть механізм реагування на порушення академічної доброчесності.

8. Яку роль відіграє Кодекс честі у формуванні етичної культури ЗВО?

9. Які методи можна використати для профілактики плагіату серед студентів?

10. Чому дотримання принципу прозорості є важливим для запобігання корупції у ЗВО?

ТЕМА 5. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ: ПРАВА, МОЖЛИВОСТІ, ЛІДЕРСТВО

Конспект лекції за темою 5

1. Сутність студентського самоврядування, його зародження та розвиток.
2. Діяльність органів студентського самоврядування та його роль в розбудові сучасної вищої школи.
3. Студентські ініціативи, лідерство, волонтерство.
4. Міжнародні практики розвитку студентського самоврядування.

1. Сутність студентського самоврядування, його зародження та розвиток

Студентське самоврядування – це життєво важливий елемент університетської спільноти, який дозволяє здобувачам вищої освіти активно впливати на власне навчання та життя закладу вищої освіти. Воно є формою організації, що дає можливість студентам самостійно обирати своїх представників, формувати органи управління та брати участь у вирішенні широкого кола питань.

Розуміння сутності категорії «студентське самоврядування» втілюється в наступних ключових аспектах – табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Основні аспекти студентського самоврядування

Аспект	Зміст
Представництво інтересів	Захист прав студентів у навчальних, соціально-побутових, культурних питаннях.
Участь в управлінні ЗВО	Представники студентів беруть участь у роботі вчених рад, ректоратів, стипендіальних та дисциплінарних комісій.
Ініціативність та організація	Проведення заходів (наукових, культурних, спортивних), реалізація студентських проєктів і ініціатив.
Лідерство та особистісний розвиток	Розвиток комунікаційних, організаційних, управлінських навичок; формування відповідальності та командної роботи.
Громадянська активність	Формування активної громадянської позиції, підготовка до участі в суспільному житті, волонтерська діяльність.

Загалом визначення сутності студентського самоврядування полягає у створенні умов для реалізації потенціалу кожного студента, його активної участі у житті університету та суспільства, а також у вихованні всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійних

рішень та відповідальних дій.

Студентське самоврядування виникло паралельно з утворенням вищої школи, а саме у часи заснування університетів середньовічної Європи. Так, в свій час, протягом розвитку освітньої системи термін «університет» мав інше значення та стосувався, майже виключно, тільки студентського колективу і не мав відношення до викладачів.

Молодіжні рухи в усьому світі маючи довготривалу історію розвитку, стали практичними засобами самореалізації для багатьох молодих людей, ставши фактично засобом, що створює канали зв'язку в межах одного покоління, і водночас, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому. Розглядаючи молодіжний рух загалом, слід вказати на те, що безумовно, його основу формує студентський рух, об'єднуючи молодь, яка завжди була однією з рушійних сил всіх соціальних перетворень та політичних рухів. У країнах Західної Європи вже в першій половині XIX ст. громадська діяльність студентів стала однієї зі складових частин суспільно-політичного життя.

Зокрема у Німеччині із початку заснування університетів студенти об'єднувалися в союзи або нації, а з часом почали виникати гуртки земляків – земляцтва. Згодом з'явилися ордени, союзи, гуртки, корпорації, конвенти. Корпорації та земляцтва стояли осторонь політики, дотримувалися принципів суворого збереження честі студента університету, регулювали стосунки між своїми членами, діяли як організована сила, використовуючи в своїй роботі особливі друковані видання.

В австрійських університетах студентські організації виникали на зразок німецьких: буршеншафти, корпорації, земляцтва, проте об'єднання їх у групи не було настільки поширеним, як у Німеччині.

В свою чергу в усіх університетах Франції студенти створювали свої товариства, так звані союзи французької молоді, що підтримували малозабезпечених студентів, шукали своїм членам роботу, створючи можливість заробити певні кошти на навчання, харчування, проживання, сприяли індивідуальному розвитку, зокрема фізичному, спілкуванню молоді різних факультетів, зближували професорів та студентів.

У Швеції з XVII ст. існували студентські нації. Усі студенти належали до якоїсь із націй, кожна з яких мала свій статут, створювали свої бібліотеки, каси, кошти яких формувалися з внесків членів. Вже у XIX ст. у шведських закладах вищої освіти з'явилася нова форма

студентського самоврядування – наукові гуртки, до яких належали студенти одного факультету або відділення.

Розвиток студентських рухів на теренах сучасної України відбувався під впливом тих суспільно-політичних трансформації, що мали місце на відповідних етапах її розвитку, перебуваючи як в статусі незалежної держави, так і будучи членом певного державного утворення.

Зі здобуттям незалежності України студентське самоврядування набуває нової форми. Закон України «Про вищу освіту» значно розширив права та повноваження студентського самоврядування, закріпивши його як невід'ємну частину системи управління ЗВО. Так у відповідності до ст. 40 даного закону «студентське самоврядування – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти».

Сьогодні студентське самоврядування в Україні є повноправним учасником освітнього процесу, впливаючи на формування освітньої політики, соціально-побутові умови та розвиток студентської культури. Це стало важливим кроком до демократизації університетського життя.

Водночас – це провідний фактор активізації навчальної діяльності, виховання лідерських та організаторських якостей, громадської активності, соціальної відповідальності та свідомості, гармонійного розвитку майбутнього фахівця, а також основа розширення демократизму та зростання ролі вищої школи в якості соціальної системи (рис. 5.1).

На сьогоднішній день, студентське самоврядування не лише репрезентує студентську громаду свого закладу вищої освіти, а й покликане охопити багатофакторний вектор втілення: від захисту прав студентства до раціональної організації їхнього навчання, наукових досліджень, побуту та дозвілля. Яскравим втіленням цього стає Всеукраїнська студентська рада – найвизначніша частина студентського самоврядування, яка переходить на новий якісний рівень самоврядування, підвищує рівень уваги до законодавчих ініціатив у сфері освіти, науки та молодіжної політики. Її метою є сприяння розвитку студентського самоврядування, налагодження співпраці органів державної влади й місцевого самоврядування та об'єднання студентів.

Незважаючи на те, що студентське самоврядування в українському варіанті має досить недовгу історію, за час його становлення вже встигли окреслитися певні спільні тенденції і, що найсуттєвіше, спільні проблеми, які потребують детальнішого вивчення і аналізу, а основне – напрацювання механізмів вирішення цих проблем на різних рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи закладами вищої освіти.

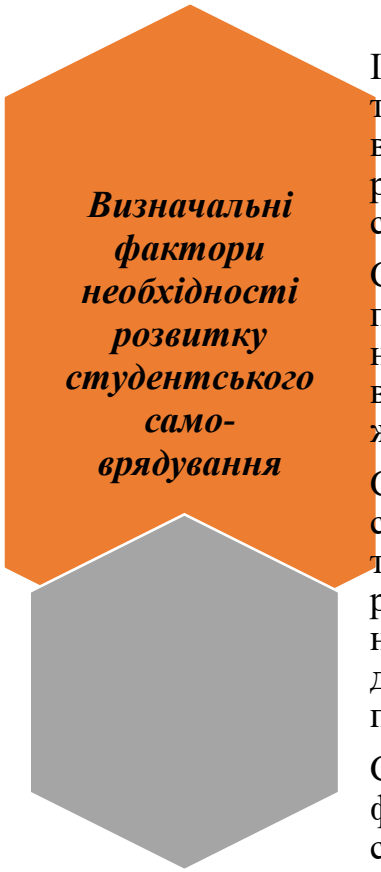

Інтеграція України у Європейське співтовариство та приєднання до Болонської угоди реформування всіх складових освітньої галузі, в якій студентство розглядається як рівноцінний партнер – перехід до студоцентрованого навчання

Студентське самоврядування, що постійно потребує подальшого роз-витку і збагачення новітніми демократичними ідеями є в авангарді ут-вердження демократичних засад в усіх секторах життєдіяльності українського суспільства.

Студентське середовище, яке і раніше, виступає своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства, чутливо реагуючи на соціальні зміни та не допускаючи негативного ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів.

Студентське самоврядування виступає важливим фактором розвитку і змін в українському суспільстві, виявлення потенційних лідерів, розвиток у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом – фактично формування майбутньої еліти нації.

Рис. 5.1. Сучасні характеристики студентського самоврядування в системі закладів вищої освіти України

Загалом, зародження та розвиток студентського самоврядування є відображенням боротьби за академічні свободи, демократизацію суспільства та прагнення студентів бути активними суб’єктами, а не лише об’єктами освітнього процесу. Це не лише елемент внутрішньої організації життя університету, а й потужний механізм формування громадянської зрілості, відповідальності та лідерського потенціалу молоді. Самоврядування в студентському середовищі постійно адаптується до змін у суспільстві, реагує на нові виклики,

модернізується разом із освітньою системою. Його ефективне функціонування є запорукою не лише якісної освіти, а й формування активного, мислячого, ініціативного покоління, здатного творити зміни як у межах університету, так і в суспільстві загалом.

2. Діяльність органів студентського самоврядування та його роль в розбудові сучасної вищої школи

Студентське самоврядування являє системне утворення, оскільки охоплює більшість сфер життєдіяльності закладу вищої освіти (навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, культурно-масову, громадську тощо) та має функціонувати на рівнях академічної групи, курсу, факультету (інституту), гуртожитку, студентського містечка, всього закладу вищої освіти.

На сьогодні система студентського самоврядування в Україні передбачає дотримання ряду певних вимог (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Систематизований перелік вимог до організацій студентського самоврядування згідно чинного законодавства

В цілому, студентське самоврядування в Україні забезпечує захист прав та інтересів осіб, які навчаються, та їхню участь в управлінні закладом вищої освіти. Воно здійснюється безпосередньо та через органи студентського самоврядування, що обираються шляхом таємного голосування. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються чинним законодавством в сфері вищої освіти, рішеннями Міністерства освіти і науки України та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходиться заклад вищої освіти, а також статутом відповідного ЗВО. Українське законодавство забезпечує обов'язкову участь студентів у прийнятті рішень на всіх рівнях у системі вищої освіти.

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів відповідного закладу вищої освіти які мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів студентів та їх участь в управлінні закладом вищої освіти і здійснюється безпосередньо через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів.

У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються не лише положеннями Закону України «Про вищу освіту», а й іншими нормативно-правовими актами, що регулюють освітню сферу, зокрема законами про освіту, про молодь, актами Міністерства освіти і науки України. Важливе значення мають статут закладу вищої освіти та положення про студентське самоврядування, які конкретизують структуру, функції та механізми реалізації повноважень на рівні конкретного університету або інституту.

Органи студентського самоврядування у своїй роботі дотримуються базових принципів, які забезпечують легітимність та ефективність їхньої діяльності: добровільність участі, виборність і звітність представників, колегіальність ухвалення рішень, відкритість і прозорість процедур, гарантії рівного доступу для всіх студентів незалежно від курсу, спеціальності, форми навчання. Водночас одним із ключових принципів є незалежність від впливу політичних партій, адміністративного тиску чи комерційних інтересів, що дозволяє зберігати автономність рішень і діяти в інтересах студентської спільноти. Таким чином, правова й ціннісна основа самоврядування створює передумови для його стійкого розвитку, самостійності й

реального впливу на життя закладу вищої освіти.

Студентське самоврядування здійснюється на рівні гуртожитку, студентської групи, курсу, відділення, факультету, інституту, закладу вищої освіти.

Органи студентського самоврядування теж можуть мати різноманітні форми: парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Повноваження органів студентського самоврядування у відповідності до Закону України «Про вищу освіту»

Одночасно за погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються наступні рішення про:

1) відрахування студентів (курсантів) з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;

2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;

3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;

4) призначення заступника декана факультету, заступника директора інституту, заступника керівника закладу вищої освіти;

5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;

6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються;

7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів, які: ухвалюють положення про студентське самоврядування закладу вищої освіти, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування; затверджують річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносять до нього зміни та доповнення, заслуховують звіт про його виконання; обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування тощо.

Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування, в той час як керівник закладу вищої освіти має забезпечувати належні умови для діяльності органів студентського самоврядування, про що укладається відповідна угода.

Фінансовою основою студентського самоврядування є: кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності та членські внески студентів, розмір яких

встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів, а самі органи студентського самоврядування публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів не рідше одного разу на рік.

3. Студентські ініціативи, лідерство, волонтерство

Студентські ініціативи, лідерство, волонтерство це взаємопов'язані аспекти студентського життя, адже вони є наріжними каменями не лише особистісного зростання, а й формування майбутнього суспільства.

Студентські ініціативи – це будь-які проєкти, заходи або діяльність, що започатковуються та реалізуються самими студентами. Це можуть бути як короткострокові акції, так і довгострокові програми, спрямовані на вирішення різноманітних проблем або задоволення потреб студентської спільноти та суспільства. Вони виникають з потреби здобувачів покращити щось навколо себе, втілити в життя нові ідеї або вирішити нагальні проблеми. Це не просто заходи, це прояви активної громадянської позиції та відповідальності.

До ключових ознак, які характеризують студентські ініціативи можна віднести наступні – табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Ключові ознаки студентських ініціатив

Ознака	Характеристика
Самоорганізація та автономія	Ініціативи реалізуються з власної ініціативи студентів, які самі формулюють цілі, обирають засоби та несуть відповідальність.
Інноваційність та креативність	В основі лежать новаторські ідеї, нестандартне мислення, бажання змінити або покращити середовище.
Різноманіття форм	Виявляються через освітні, культурні, спортивні, соціальні, екологічні, правозахисні проєкти.
Розвиток практичних навичок	Забезпечують набуття досвіду у сферах планування, комунікацій, управління, фінансів, командної роботи.

Важливість студентських ініціатив важко переоцінити, адже вони не лише відображають активну позицію молоді, а й є дієвим інструментом трансформації як університетського середовища, так і суспільства загалом. Їхній вплив проявляється у формуванні демократичної культури, посиленні громадянської участі, розвитку інноваційного потенціалу та інтеграції навчання з реальними потребами громади.

Щоб повніше висвітлити багатовимірний характер такого впливу, нижче подано табл. 5.3, яка систематизує основні напрями значущості студентських ініціатив у суспільному й академічному контексті.

Таблиця 5.3

Важливість студентських ініціатив

Напрям впливу	Суть і значення
Демократизація освітнього простору	Студенти отримують реальні механізми впливу на рішення в університеті: покращення програм, умов проживання, дозвілля.
Розвиток критичного мислення та креативності	Ініціативи стимулюють пошук проблем, їх аналіз і нестандартне вирішення, формуючи навички критичного аналізу.
Інноваційний потенціал	Нові ідеї, запропоновані студентами, можуть масштабуватись і впроваджуватись на національному рівні.
Культурне та соціальне збагачення	Створення творчих, культурних і соціальних проєктів формує спільноти за інтересами, активізує університетське середовище.
Практичне навчання	Реалізація ініціатив розвиває навички управління проєктами, бюджетування, комунікацій, що доповнює академічну підготовку.

Лідерство в студентському середовищі – це багатовимірне соціальне явище, що поєднує в собі здатність впливати на інших, ініціювати зміни, надихати однодумців і ефективно організовувати спільну діяльність. Воно не обов’язково пов’язане з наявністю формальної посади чи статусу — справжнє лідерство проявляється у вмотивованих діях, у здатності бачити перспективу, мобілізовувати ресурси й згуртовувати команду навколо спільної мети.

Студентське лідерство виконує надзвичайно важливу функцію у формуванні активної громадянської позиції, розвитку університетського середовища, створенні культури співпраці, взаємопідтримки та самореалізації. Завдяки лідерам реалізуються соціально значущі ініціативи, вирішуються проблеми академічного і

побутового характеру, зростає рівень студентського самовираження. До основних проявів студентського лідерства можна віднести наступні – табл. 5.4.

Таблиця 5.4

Прояви студентського лідерства

Прояв	Сутність
Натхнення та мотивація	Здатність захопити інших ідеєю, викликати ентузіазм, сформувати спільне бачення.
Організаційні здібності	Уміння формувати команду, координувати дії, розв'язувати конфлікти, організовувати процеси.
Прийняття рішень і відповідальність	Готовність діяти в непередбачених ситуаціях, ухвалювати обґрунтовані рішення і нести за них відповідальність.
Розвиток soft skills	Комунікація, критичне мислення, емпатія, вміння вести переговори та співпрацювати.
Формування громадянської позиції	Активна участь у житті університету та громади, прагнення до соціальних змін.

Ефективний студентський лідер вирізняється гнучкістю мислення, вмінням адаптуватися до змінних обставин і оперативно реагувати на виклики. Він не лише веде команду вперед, а й здатен створити середовище, в якому кожен учасник відчуває свою значущість, має змогу проявити ініціативу й реалізувати себе.

Справжній лідер у студентському самоврядуванні не зосереджується виключно на виконанні завдань – він будує довірливі відносини, сприяє розвитку команди, виявляє потенціал інших і допомагає їм зростати. Лідерство передбачає емоційний інтелект, здатність до співпереживання, відкритої комунікації та вирішення конфліктів на основі взаєморозуміння.

Таким чином, студентське лідерство – це не лише інструмент ефективного управління, а й потужна платформа для особистісного розвитку, соціального впливу та підготовки майбутніх агентів змін у суспільстві.

В умовах сучасного суспільного розвитку особливої значущості набуває волонтерська діяльність, яка дедалі більше інтегрується в освітній простір закладів вищої освіти. Студентське самоврядування, як інститут громадянської активності, є ключовим ініціатором, координатором та виконавцем багатьох волонтерських ініціатив, що мають соціальне, культурне, екологічне та гуманітарне спрямування.

Волонтерство – це добровільна, безоплатна та соціально значуща

діяльність, спрямована на підтримку окремих осіб, соціальних груп або суспільства в цілому. У контексті студентського самоврядування воно передбачає активну участь здобувачів вищої освіти у таких напрямах, як:

- допомога соціально вразливим категоріям населення (людям похилого віку, дітям, особам з інвалідністю);
- організація благодійних, культурних, екологічних і патріотичних заходів;
- участь у волонтерських ініціативах у сфері охорони здоров'я, підтримки Збройних Сил України, просвітницьких кампаніях.

Волонтерство виступає своєрідним інструментом формування соціальної відповідальності студентської молоді, сприяє розвитку ключових життєвих і професійних компетентностей, зміцнює внутрішньоуніверситетські зв'язки.

Роль волонтерства у становленні сучасного студента представлена в табл. 5.5.

Таблиця 5.5

Роль і значення волонтерства для здобувача вищої освіти

Ключовий аспект	Характеристика
Соціальна відповідальність	Виховання громадянської свідомості, готовності до служіння суспільним інтересам
Емпатія та толерантність	Розуміння потреб інших, розвиток чуйності та етичного мислення
Практичний досвід	Здобуття навичок командної роботи, організації заходів, роботи з громадськістю
Професійна орієнтація	Ознайомлення з новими сферами діяльності, що можуть вплинути на вибір кар'єри
Мережа соціальних зв'язків	Розширення кола спілкування, залучення до професійних і громадських спільнот
Психоемоційна стійкість	Підвищення самооцінки, відчуття значущості та користі власних дій

Окрім практичної користі, волонтерська діяльність є ефективним середовищем для виявлення, підтримки та розвитку студентського лідерства. Саме через участь у соціально орієнтованих ініціативах здобувачі вищої освіти отримують можливість проявити: ініціативність та здатність до прийняття рішень; навички стратегічного мислення та планування; організаційні здібності та уміння працювати в команді; навички публічної комунікації та міжособистісної взаємодії.

Таким чином, волонтерська активність є не лише формою

громадянського самовираження студентської молоді, а й важливою складовою її професійного та особистісного становлення. У межах студентського самоврядування вона трансформується в платформу виховання нової генерації відповідальних, ініціативних і соціально орієнтованих лідерів.

4. Міжнародні практики розвитку студентського самоврядування

Розвиток студентського руху в Україні вимагає систематизації та оцінки позитивного зарубіжного досвіду стосовно організації та функціонуваннння в закладах вищої освіти органів студентського самоврядування.

Так, майже в усіх вищих навчальних закладах Ізраїлю є студентські асоціації, які проводять різноманітні заходи для студентів і пропонують їм багато послуг. Зокрема, студентів університету ім. Д. Бен-Гуріона в Негеві об'єднує студентська асоціація, що є позаполітичною організацією, керівника якої обирають щорічно: від кожного відділення по одному представнику.

Студентська асоціація університету проводить різноманітні культурні заходи: щотижня організовує лекції, концерти, демонструє кінофільми, випускає студентську газету, допомагає студентам у працевлаштуванні, в пошуках житла тощо. Студенти мають можливість відвідувати синагогу і звертатися до рабина, відповідального за всі заходи, які стосуються досліджень єврейських традицій.

В свою чергу студенти на добровільних засадах беруть участь у різних громадських проектах. Так, частину свого часу вони присвячують наданню допомоги дітям із проблемних сімей. В університеті можна займатися різними видами спорту. Спортивний центр містить гімнастичний зал, шість тенісних кортів і два басейни. Діють клуби гандболу, волейболу, шахів, плавання. Студентські команди представляють університет на різних змаганнях.

У Великобританії студентська спілка, студентський уряд або студентська рада існують у багатьох коледжах та університетах і часто мають власні будівлі або приміщення на території університету, займаються соціальною та організаційною діяльністю студентів. У деяких закладах студентські спілки за своїми формальними ознаками нагадують спілки праці, але фактично себе профспілками не позиціонують. Багато студентських спілок є вкрай заполітизованими. Відтак вони дуже часто відіграють роль навчальних центрів, які готують політиків, а також сприяють політичній кар'єрі своїх членів.

Студентські ради виражають думки студентів щодо університету, відповідають за надання різноманітних послуг студентам. Зазначені ради керують деякими комерційними установами, що знаходяться на території університету (магазини, нічні клуби), друкують студентські газети, надають консультації щодо успішного навчання в університеті, керують спортивними клубами тощо.

Голова студентської ради обирається членами студентської ради й отримує заробітну плату. У Великобританії голова студентської ради є керівником, який працює повний робочий день і отримує заробітну плату. Всі студентські ради університетів Британії мають потужне фінансування. Матеріальну допомогу їм надають університети, державні установи, спонсори.

У Польщі студентське самоврядування на рівні академічної групи переважно відсутнє. Це зумовлено тим, що академічних груп із постійним особовим складом, за деяким винятком, просто не існує, бо студенти більшість предметів обирають за власним бажанням і через це постійно опиняються в нових групах.

Особливістю органів студентського самоврядування в Польщі є їх потужна матеріальна база і фінансово-правова незалежність від адміністрації навчального закладу. Річний бюджет органів студентського самоврядування, наприклад Варшавського університету, становить приблизно 200 тис. дол. на рік. Ці кошти обов’язково, згідно із Законом про вищу освіту, виділяють з бюджету університету на діяльність самоврядування. Кошти, які виділяють органам студентського самоврядування, витрачають на діяльність центральних органів студентського самоврядування університету, зокрема на: утримання приміщення і апарату; діяльність органів студентського самоврядування на відділеннях і факультетах, які самостійно розпоряджаються частиною виділених коштів; гранти для студентських товариств і об’єднань, які діють при університеті.

Студенти закладів вищої освіти Франції мають можливість бути представленими у різноманітних установах на всіх інституційних рівнях. Важливою формою студентської самоорганізації є асоціації. Вони можуть створюватися на різних рівнях: на рівні університету (учбово-професійні, культурні, спортивні та ін.), на регіональному або на національному рівнях.

Усі студенти університету можуть брати участь у виборах своїх представників. На університетському рівні студенти обираються до Центральних рад університету (Адміністративна рада, Наукова рада,

Рада з питань навчання та університетського життя), до студентських рад факультетів, а також до ради об’єднаних факультетів за певним напрямом підготовки та ради в гуртожитках.

Студентський уряд у США тлумачать як лабораторію для самореалізації молоді в умовах жорстких ринкових відносин та глобалізації суспільства. З огляду на це в американських університетах практикують регламентацію діяльності кожної організації власною, самостійно розробленою Конституцією та Статутом. Такий підхід сприяє вихованню поваги до законодавства, навчає студентів поважати особисті права та свободи, толерантно ставитися до свобод і прав інших громадян, відповідально виконувати обов’язки, налагоджувати стосунки на основі тактовності, справедливості та чесної конкуренції. Так, наприклад, Студентська рада Гарвардської бізнес-школи є основним посередником між адміністрацією університету і студентською громадою. Окрім цього, студентська асоціація забезпечує ефективний зв'язок між студентами університету та іншими інституціями.

Загалом, порівнюючи стан розвитку студентського самоврядування в Україні та країнах Європейського Союзу, слід відзначити набагато вищий рівень усвідомлення суспільством, державними органами влади зокрема, ролі і значущості освіти. Надзвичайно глибоким є розуміння необхідності всіляко підтримувати і розвивати різноманітні форми студентської демократії. Саме тому європейське студентське самоврядування (і освіта взагалі) мають потужні економічні можливості, що забезпечують самостійність вирішення багатьох соціально-виховних

Практичні завдання за темою 5

Навчальна мета: сформувати в здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про суть, структуру та функціонування студентського самоврядування; ознайомити з нормативною базою та формами участі студентів в управлінні ЗВО; розвинути здатність аналізувати приклади студентських ініціатив, проєктів лідерства й волонтерства; актуалізувати знання про міжнародний досвід розвитку студентського самоврядування як чинник особистісного та громадянського зростання.

Завдання 5.1. Заповніть пропуски, використовуючи ключові терміни з теми «Студентське самоврядування».

Студентське _____ – це право студентів на участь в управлінні закладом вищої освіти.

Однією з форм студентського самоврядування є _____ рада факультету.

Закон України «Про _____ освіту» регулює діяльність студентського самоврядування.

_____ – це здатність вести за собою, організовувати інших, брати відповідальність.

Волонтерство – це _____, безоплатна діяльність, спрямована на суспільне благо.

Завдання 5.2. Встановіть відповідність між аспектом і змістом, з'єднавши назву аспекту студентського самоврядування з його змістом (цифра – літера) – табл. 5.6.

Таблиця 5.6

Вихідні дані

№	Зміст
1	Захист прав студентів у навчальних, соціально-побутових питаннях
2	Проведення заходів, реалізація студентських проєктів
3	Робота студентів у вчених радах, ректораті, комісіях
4	Розвиток комунікаційних, управлінських навичок, відповідальності
5	Формування активної громадянської позиції, участь у волонтерстві

а) лідерство та особистісний розвиток; б) ініціативність та організація; в) громадянська активність; г) представництво інтересів; д) участь в управлінні ЗВО.

Завдання 5.3. Впишіть пропущені слова або словосполучення, що логічно завершують зміст аспектів – табл. 5.7.

Таблиця 5.7

Вихідні дані

Аспект	Зміст
Представництво інтересів	Захист прав студентів у _____, соціально-побутових, культурних питаннях.
Участь в управлінні ЗВО	Представники студентів беруть участь у роботі _____, ректоратів тощо.
Ініціативність та організація	Проведення заходів (наукових, _____, спортивних).
Лідерство та розвиток	Розвиток _____, управлінських навичок; формування відповідальності.
Громадянська активність	Формування _____, підготовка до участі у суспільному житті.

Завдання 5.4. Прочитайте ситуації та визначте, до якого аспекту студентського самоврядування вони належать.

Група студентів організувала благодійний концерт і зібрала кошти для дитячого будинку.

Аспект: _____

Студент подав апеляцію на рішення про зняття стипендії, яку підтримала студентська рада.

Аспект: _____

Представник студентів бере участь у засіданні стипендіальної комісії.

Аспект: _____

Після тренінгу з лідерства студент організував команду для реалізації проєкту «Зелений кампус».

Аспект: _____

Завдання 5.5. Прочитайте ситуації. Визначте, чи належить ухвалення такого рішення до повноважень органів студентського самоврядування. Обґрунтуйте відповідь з посиланням на закон або принципи самоврядування.

1. Ректор вирішив без погодження зі студентською радою виселити кількох студентів із гуртожитку за порушення правил проживання.

2. Декан призначає нового заступника без консультацій зі студентами.

3. Студенти подають ініціативу про запровадження менторської програми для першокурсників.

4. Вчена рада ЗВО затверджує річний бюджет самоврядування без

участі студентів.

Завдання 5.6. Визначте, у яких ситуаціях адміністрація ЗВО має право діяти, а в яких - має лише сприяти (табл. 5.8). Позначте:

✓ адміністрація має право приймати рішення самостійно	+ адміністрація повинна узгоджувати дію з органами студентського самоврядування	✕ адміністрація не має права втручатись

Таблиця 5.8

Вихідні дані

Ситуація	Позначка
Проведення виборів до органів студентського самоврядування без участі студентів	
Прийняття рішення про виселення студента з гуртожитку	
Участь студентів у стипендіальній комісії	
Встановлення розміру членських внесків у студентське самоврядування	
Забезпечення технічних умов для роботи студентської ради (приміщення, інтернет)	
Надання студентській раді можливості публічно звітувати	
Погодження заступника директора інституту (декана факультету)	
Ухвалення правил внутрішнього розпорядку ЗВО	
Ініціювання студентами освітнього проєкту (форум, кампанія)	
Публічне обговорення рішень щодо академічної мобільності	

Завдання 5.7. Вставте пропущені слова з наведеного списку.

Слова для довідки: ініціатива, автономія, креативність, проєкт, відповідальність, комунікація, вплив, мотивація, критичне мислення.

Студентська _____ — це форма активної участі, заснована на самостійній і добровільній діяльності.

Одна з ключових ознак — _____, тобто здатність самостійно формувати цілі і обирати засоби.

_____ — це здатність бачити проблему по-новому та шукати нестандартні рішення.

Успішний студентський _____ часто передбачає командну роботу, лідерство і стратегічне мислення.

Лідер несе _____ за ухвалені рішення та дії команди.

_____ — це здатність взаємодіяти з іншими, вести переговори, досягати згоди.

Можливість реального _____ студентів на управління університетом — одна з цінностей демократичного середовища.

_____ є внутрішньою силою, яка спонукає команду діяти в

одному напрямку.

Студентські ініціативи сприяють розвитку _____ як ключової аналітичної навички.

Завдання 5.8. З'єднайте кожен напрям впливу студентських ініціатив з його змістом – табл. 5.9.

Таблиця 5.9

Вихідні дані

Напрям впливу	Суть і значення
1. Практичне навчання	а) реальна участь студентів у прийнятті управлінських рішень
2. Демократизація освітнього простору	б) пошук нових рішень, здатність аналізувати проблеми з різних боків
3. Інноваційний потенціал	в) розвиток проєктного мислення, фінансової грамотності, лідерських навичок
4. Культурне та соціальне збагачення	г) формування спільнот за інтересами, розвиток культурного і соціального середовища
5. Критичне мислення та креативність	д) впровадження нових ідей на рівні університету чи країни

Завдання 5.9. Впишіть пропущені слова у визначення.

Волонтерство – це _____, _____ та _____ значуща діяльність, спрямована на підтримку окремих осіб, соціальних груп або _____ в цілому. У студентському середовищі воно охоплює участь у благодійних, _____, екологічних ініціативах, а також сприяє розвитку _____ відповідальності.

Завдання 5.10. З'єднайте кожен ключовий аспект волонтерства з його характеристикою - табл. 5.10.

Таблиця 5.10

Вихідні дані

Аспект	Характеристика
1. Психоемоційна стійкість	виховання готовності діяти в інтересах суспільства
2. Практичний досвід	здобуття навичок командної роботи, організації заходів
3. Емпатія та толерантність	ознайомлення з різними видами діяльності, вплив на вибір кар'єри
4. Професійна орієнтація	підвищення самооцінки, усвідомлення значущості власних дій
5. Мережа	розширення комунікаційного середовища, знайомство

Аспект	Характеристика
соціальних зв’язків	з громадськими спільнотами
6. Соціальна відповідальність	формування чуйності, етичного ставлення до інших

Завдання 5.11. Доповніть речення, використовуючи ключові поняття з теми.

Волонтерство в університеті є важливим інструментом для формування _____.

Завдяки волонтерській діяльності студент розвиває такі навички, як _____.

Під час участі у волонтерських заходах формується стійке відчуття _____.

Один із напрямів волонтерства – підтримка _____.

Через волонтерство студент може краще визначитися з _____.

Завдання 5.12. Прочитайте опис і визначте, про який прояв студентського лідерства йдеться.

Я веду команду до мети, приймаю рішення у складних умовах, беру відповідальність на себе.

Це прояв: _____

Я надихаю інших своєю ідеєю, змушую повірити, що ми можемо змінити ситуацію.

Це прояв: _____

Я спілкуюся з партнерами, шукаю ресурси, презентую проєкт на форумі.

Це прояв: _____

Я вчуся працювати з людьми, підтримую, коли хтось розгублений чи втомлений.

Це прояв: _____

Я мрію про суспільство рівних можливостей і організовую подію для дітей з інтернату.

Це прояв: _____

Завдання для самостійної роботи за темою 5

Завдання 5.13. Вам доручено реформувати або вдосконалити діяльність органів студентського самоврядування у вашому навчальному закладі. Необхідно об’єднатися у малі групи та:

1. Ознайомитись з чинною нормативною базою студентського самоврядування (ЗУ «Про вищу освіту», статути ЗВО тощо).

2. Визначити проблеми та «слабкі місця» у системі студентського самоврядування, які ви спостерігаєте або передбачаєте.

3. Запропонувати структуру студентського самоврядування (органи, напрями роботи, інструменти впливу).

4. Сформулювати 3–5 пріоритетних напрямів діяльності (напр., академічна доброчесність, захист прав студентів, культурні ініціативи, психоемоційна підтримка).

5. Підготувати коротку презентацію або постер свого бачення.

Завдання 5.14. Запропонувати власну ідею для студентської ініціативи, яка може позитивно вплинути на студентську спільноту або локальну громаду. Це може бути освітній, соціальний, екологічний, культурний або волонтерський проєкт. У межах завдання:

1. Сформулювати мету, актуальність та очікувані результати ініціативи.

2. Визначити цільову аудиторію.

3. Описати основні етапи реалізації (організація, партнери, ресурси).

4. Обґрунтувати, яку роль у цьому проєкті відіграє студентське самоврядування та лідерство.

5. Запропонувати назву проєкту, гасло, логотип або слоган.

Завдання 5.15. Нобхідно ознайомитись зі статтею 40 Закону України «Про вищу освіту» та виписати:

- основні принципи діяльності органів студентського самоврядування;
- повноваження, які вони можуть реалізовувати за погодженням із адміністрацією;
- права студентів як учасників самоврядування.

Сформулювати власний короткий висновок: чому важливо, щоб студентське самоврядування було автономним?

Завдання 5.16. Необхідно дослідити, як організоване студентське самоврядування у вашому університеті (факультеті) та описати: які органи діють (рада, сенат, старостат тощо); які напрями роботи реалізуються; як обираються представники; яким чином студенти можуть долучитись до прийняття рішень.

Завдання 5.17. Необхідно пояснити своїми словами (по 1–2

речення) суть таких понять:

1. Студентське самоврядування
2. Загальні збори студентів
3. Студентська ініціатива
4. Лідерство
5. Повноваження
6. Представництво
7. Самоорганізація
8. Автономія
9. Публічна звітність
10. Демократизація освіти

Тестовий контроль за темою 5

1. Що є найвищим органом студентського самоврядування у закладі вищої освіти?

а) студентський парламент;
б) студентська рада факультету;
в) загальні збори (конференція) студентів;
г) адміністрація університету.

2. Який нормативно-правовий акт регулює діяльність органів студентського самоврядування в Україні?

а) Кодекс академічної доброчесності;
б) Закон України «Про освіту»;
в) Закон України «Про студентське життя»;
г) Закон України «Про вищу освіту».

3. Яке з рішень має прийматись за погодженням з органом студентського самоврядування?

а) призначення викладачів кафедри;
б) розподіл стипендій на факультеті;
в) виселення студента з гуртожитку;
г) формування навчального плану.

4. Що з переліченого НЕ є формою студентського самоврядування?

а) старостат;
б) студентський деканат;
в) профспілковий комітет студентів;
г) студентський парламент.

5. Який мінімальний розмір фінансування органів студентського самоврядування визначено законом?
а) 1% усіх доходів ЗВО;
б) 0,5% власних надходжень ЗВО;
в) 5% від держзамовлення;
г) 10% від благодійних внесків.

6. Який орган обирає контрольно-ревізійну комісію студентського самоврядування?
а) студентський деканат;
б) загальні збори (конференція) студентів;
в) вчена рада;
г) деканат.

7. Яка з ознак є ключовою для студентської ініціативи?
а) виконання доручень адміністрації;
б) фінансова вигода;
в) самоорганізація та автономія;
г) ротація керівного складу.

8. Що з наведеного є проявом лідерства у студентському середовищі?
а) пасивне очікування рішень старости;
б) ведення переговорів, прийняття рішень, мотивація команди;
в) перекладання відповідальності;
г) виконання лише обов’язкових завдань.

9. Яка перевага волонтерства у контексті студентського самоврядування?
а) отримання рейтингових балів;
б) формування soft skills та соціальної відповідальності;
в) можливість не відвідувати заняття;
г) призначення на адміністративну посаду.

10. Що НЕ належить до напрямів впливу студентських ініціатив?
а) інноваційний розвиток;
б) практичне навчання;
в) організація харчування в їдальні;
г) демократизація освітнього простору.

11. Який із принципів лежить в основі студентського самоврядування?

а) примусова участь;
б) підпорядкування виключно адміністрації;
в) добровільність і автономність;
г) ротаційна система оцінювання.

12. Що з наведеного є прикладом діяльності студентського самоврядування?
а) видача дипломів;
б) призначення завідувача кафедри;
в) проведення студентського форуму;
г) формування складу вченої ради.

13. У якому випадку студентська рада має право бути залученою до прийняття рішення?
а) про зміну плану лекцій;
б) про переведення студента на контракт;
в) про оновлення сайту університету;
г) про розклад сесії.

14. Яка якість особистості важлива для ефективного студентського лідера?
а) авторитарність;
б) закритість;
в) уміння працювати в команді;
г) уникнення відповідальності.

15. Який документ затверджується вищим органом студентського самоврядування?
а) Положення про кафедру;
б) навчальний план;
в) річний кошторис студентського самоврядування;
г) Статут ЗВО.

16. Яке з прав має студент у межах самоврядування?
а) призначати викладачів;
б) брати участь у формуванні комісій стипендіальних питань;
в) визначати форму іспитів;
г) контролювати заробітну плату викладачів.

17. Яка із наведених рис НЕ характерна для студентських ініціатив?
а) креативність;

б) добровільність;
в) підпорядкованість адміністрації;
г) соціальна значущість.

18. Хто з перелічених НЕ входить до складу органів студентського самоврядування?
а) Студентський парламент;
б) Студентський деканат;
в) Вчена рада;
г) Старостат.

19. Який з елементів є прикладом публічної звітності студентського самоврядування?
а) закриті наради активу;
б) щорічне оприлюднення використання коштів;
в) особисті повідомлення лідера команди;
г) усне інформування тільки старост.

20. Що є основною функцією студентського самоврядування?
а) розподіл зарплат викладачам;
б) представництво інтересів здобувачів освіти;
в) підготовка сесійних матеріалів;
г) контроль за харчуванням у їдальні.

Питання для самоконтролю за темою 5

1. Що таке студентське самоврядування та яку роль воно виконує в закладі вищої освіти?
2. Які основні принципи та засади покладено в основу діяльності студентського самоврядування згідно із законодавством України?
3. Назвіть типові форми організації студентського самоврядування та коротко охарактеризуйте їх.
4. У яких випадках органи студентського самоврядування беруть участь у прийнятті адміністративних рішень? Наведіть приклади.
5. Що таке загальні збори студентів і які функції вони виконують як вищий орган самоврядування?
6. Як здійснюється фінансування органів студентського самоврядування та які джерела його формують?
7. Яку роль відіграють студентські ініціативи в університетському житті? Чим вони відрізняються від адміністративних заходів?
8. Які компетентності розвиває участь студента в самоврядуванні? Як

це впливає на особистісне та професійне зростання?

9. Що таке студентське лідерство і які його основні прояви у сфері самоврядування?

10. Як забезпечується прозорість і підзвітність у роботі органів студентського самоврядування? Чому це важливо?

ТЕМА 6. РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТІВ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Конспект лекції за темою 6

1. Концепція сталого розвитку: значення для освітньої політики
2. Інтеграція ЦСР у стратегії та навчальні програми ЗВО
3. Освітні, наукові та соціальні ініціативи університетів для сталого розвитку
4. Соціальна відповідальність університетської спільноти

1. Концепція сталого розвитку: значення для освітньої політики

Сталий (або стійкий) розвиток - це такий тип розвитку суспільства, за якого забезпечуються потреби нинішнього покоління без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це концепція балансу трьох взаємопов'язаних сфер: **економічної** (зростання і добробут), **соціальної** (справедливість, рівність, людський розвиток), **екологічної** (збереження природного середовища).

Сталий (стійкий) розвиток - це цілісна концепція, яка передбачає гармонійне поєднання економічного зростання, соціального добробуту та екологічної відповідальності. Уперше це визначення було формалізовано у доповіді «Наше спільне майбутнє» (1987 р., Комісія Брундтланд), де зазначено, що сталий розвиток - це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити свої потреби.

Триєдина модель сталого розвитку охоплює три взаємопов'язані складові - економічну, соціальну та екологічну, які в сукупності формують концептуальну рамку для трансформації освіти у XXI столітті (табл. 6.1). Кожен із цих напрямів вимагає адаптації освітньої політики, змісту програм, форм і методів навчання. Економічна складова зосереджена на розвитку підприємницького мислення, цифрових навичок, фінансової грамотності та підготовці фахівців для інноваційної економіки. Соціальний вимір передбачає формування цінностей солідарності, прав людини, інклюзивності, активного громадянства й відповідального лідерства. Екологічна складова спрямована на розвиток екологічної свідомості, залучення до сталих практик, управління ресурсами та адаптацію до змін клімату.

У цьому контексті освіта виступає не лише як засіб передачі знань,

а як ключовий інструмент інтеграції цінностей сталості в усі сфери суспільного життя. Вона готує майбутніх фахівців до роботи в умовах складних екологічно-соціальних викликів, формує відповідальне ставлення до ресурсів і навчає критично мислити у контексті глобальної взаємозалежності. Через оновлення змісту освітніх програм, міждисциплінарну дослідницьку діяльність, розвиток зелених кампусів і залучення студентів до соціальних ініціатив, університети поступово перетворюються на платформи для реалізації ідей сталого розвитку як на локальному, так і на глобальному рівнях.

Таблиця 6.1

Складові моделі сталого розвитку та їх інтеграція в освітню політику

Складова сталого розвитку	Сутність	Ключові принципи	Освітній контекст
1. Економічна	Стабільне зростання добробуту, зайнятість, інновації, ефективне використання ресурсів	- Економічна ефективність; - Інноваційність; - Розумне споживання; - Фінансова стійкість	- Підготовка фахівців для ринку майбутнього; - Освітні стратегії з урахуванням економіки; - Підприємництво, фінансова грамотність
2. Соціальна	Справедливість, рівність, інклюзія, гідність, участь у суспільному житті	- Гендерна рівність; - Соціальна інклюзія; - Права людини; - Якісна освіта та охорона здоров'я	- Інклюзивне середовище в ЗВО; - Доступність освіти; - Громадянська свідомість і соціальна відповідальність
3. Екологічна	Збереження ресурсів, мінімізація шкоди довкіллю, екологічна рівновага	- Зниження викидів CO_2; - Відновлювана енергія; - Захист біорізноманіття; - Кліматична адаптація	- Екологічне виховання; - «Зелені» практики в ЗВО; - Дослідження та дисципліни з екології

Таким чином, кожна зі складових моделі сталого розвитку - економічна, соціальна та екологічна - відіграє критично важливу роль у забезпеченні життєздатності суспільства, а їхня гармонійна

взаємодія є необхідною умовою для сталого майбутнього. Цю ідею наочно ілюструє рис. 6.1, який демонструє, що втрата будь-якої зі сфер унеможливлює досягнення цілісного розвитку.

Економіка	• **не буде ресурсів і стимулів для розвитку**
Соціум	• **не буде довіри, миру, згуртованості**
Екологія	• **не буде основи для життя і майбутнього**

Рис. 6.1. Три основи сталого розвитку: без жодної з них система не функціонує

Таким чином, сталий розвиток - це не компроміс, а взаємне посилення трьох систем: економіки, суспільства та природи. Освіта, як трансформуюча сила, відіграє роль у забезпеченні балансу між ними.

У 2015 році Генеральна Асамблея ООН схвалила Порядок денний сталого розвитку до 2030 року**,** який включає 17 Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals, SDGs) та 169 завдань до них. Ці цілі є універсальними - тобто стосуються усіх країн світу, незалежно від рівня економічного розвитку, і формують основу для всесвітнього переходу до стійкого майбутнього**.** Цілі охоплюють широкий спектр соціальних, економічних та екологічних проблем, і кожна з них тісно пов’язана з освітою - як інструментом їх досягнення. Приклад застосування ЦСР у політиці ЗВО представлено на рис. 6.2.

ЦСР 4	• Реформа освітніх програм, цифровізація, інклюзивність, дуальна освіта
ЦСР 5	• Гендерна експертиза політик, рівні умови для жінок і чоловіків
ЦСР 10	• Стипендії, адаптаційні програми для ВПО, пільговий доступ до освіти
ЦСР 13	• Екоініціативи, сортування відходів, енергоефективність, ековолонтерство

Рис. 6.2. Приклад інтеграції Цілей сталого розвитку (ЦСР) у політику закладів вищої освіти

Мета: забезпечення всеохоплюючої, рівноправної та якісної освіти і сприяння можливостям навчання упродовж життя є центральною у контексті університетської політики.
Вона передбачає:

- рівний доступ до вищої, професійної та технічної освіти для всіх соціальних груп;
- підвищення кваліфікації викладачів і розширення цифрових платформ;
- інтеграцію освіти з ринком праці через інновації, практикоорієнтоване навчання та розвиток soft skills;
- залучення до навчання вразливих груп: осіб з інвалідністю, переселенців, жінок, представників меншин.

Університети, як інституції формування знань і компетентностей, відіграють провідну роль у реалізації ЦСР 4, забезпечуючи: академічну доступність, студентоцентризм і якість викладання, інноваційні освітні технології, навчання протягом життя.

Мета: ліквідувати всі форми дискримінації щодо жінок і дівчат, забезпечити рівні можливості в освіті, науці, управлінні.
Для ЗВО це означає: гарантії рівного доступу до всіх рівнів освіти; підтримку жінок у STEM-галузях; формування гендерночутливого середовища; впровадження політик протидії дискримінації й сексуальним домаганням.

Мета: зменшення соціальної, економічної, освітньої нерівності як у межах країни, так і глобально.
У ЗВО це реалізується через: інклюзивну політику до вступників і студентів; соціальні стипендії, пільгові програми, підтримку ВПО; освітні проєкти для маргіналізованих груп; інституційну підтримку студентів з особливими освітніми потребами.

Мета: терміново вжити заходів для боротьби зі змінами клімату та їх наслідками.

ЗВО сприяють цій цілі через: освітні курси з кліматичної політики, екології, зеленої економіки; енергетичну ефективність і «зелені» будівлі на кампусах; наукові дослідження у сфері екологічних технологій; участь у міжнародних кліматичних ініціативах (наприклад, GreenMetric UI Ranking, UNAI, SDSN).

ЦСР не є ізольованими задачами - це взаємопов'язаний комплекс глобальних пріоритетів, у межах якого вища освіта виступає одночасно й інструментом, і рушієм змін. Університети не лише транслюють знання про сталий розвиток - вони самі стають агентами трансформації, через які змінюється культура взаємодії суспільства, економіки й довкілля. ЦСР формують нову рамку для освітньої політики у сфері вищої освіти, ставлячи перед ЗВО завдання виходити за межі традиційного академічного простору. Університети більше не можуть залишатися закритими системами - вони дедалі активніше перетворюються на відповідальних суб'єктів соціального впливу, здатних інтегрувати цінності сталості в усі сфери своєї діяльності. У цьому контексті освіта набуває статусу каталізатора системних змін, що формують нову якість мислення, поведінки й управління. Це обумовлює необхідність розгляду конкретних напрямів інтеграції принципів сталого розвитку в практику закладів вищої освіти:

1. Формування екосвідомості, соціальної відповідальності й громадянської активності. Сталий розвиток у ЗВО - це не лише зміна змісту програм, а перехід до нового стилю мислення, заснованого на: розумінні взаємозв'язків між людиною, економікою та довкіллям; усвідомленні особистої відповідальності за дії у глобальному контексті; готовності діяти - через волонтерство, громадські ініціативи, захист довкілля, цифрову етику.

Приклад: студентські ініціативи з озеленення кампусів, просвітницькі акції щодо сортування відходів, ековолонтерство.

2. Підготовка фахівців, здатних реалізовувати принципи сталого розвитку. Освітня політика має сприяти формуванню фахівців нового покоління, які: здатні застосовувати сталі практики в бізнесі, державному управлінні, ІТ, агросекторі тощо; володіють системним мисленням, навичками аналізу ризиків, управління змінами; працюють з екологічними, етичними, соціальними аспектами своєї професії. Це

означає: розробку спеціалізацій зі сталого розвитку (наприклад, «Екологічний менеджмент», «Урбаністика і сталий простір», «Зелена логістика»); включення ЦСР до профільних дисциплін - як обов'язкових, так і вибіркових.

3. Формування ціннісно-орієнтованої освітньої парадигми. Сучасна вища освіта має відповідати не лише на запити ринку праці, а й на глобальні виклики, що ставлять під сумнів сталість існуючих соціальних і економічних моделей. Війна, екологічні катастрофи, технологічна етика, нерівність - ці явища вимагають переосмислення ролі знань і способів їх передачі. Університети покликані не лише формувати компетентності, а й виховувати здатність до морального вибору, критичного мислення, поваги до культурного різноманіття та сталих цілей розвитку. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція нових цінностей у зміст освітніх програм, а також застосування методів, що стимулюють рефлексію, командну взаємодію, соціальну емпатію та дії на благо громади - зокрема, через практики Service Learning, дебати, етичні кейси, дискусійні майданчики.

4. Екологічна етика - це не просто знання про стан довкілля**,** а здатність усвідомити свою відповідальність за нього, розуміти екосистемні взаємозв'язки та робити усвідомлений вибір на користь збереження природи. У контексті ЗВО це означає: включення тем з екології, біоетики, екологічної економіки в загальноосвітні курси; впровадження практик «зеленого кампусу»: енергоощадні технології, переробка відходів, екологічна інфраструктура; формування стилю мислення, який враховує екологічні наслідки кожного управлінського або технічного рішення. Приклад: студенти-економісти вивчають не лише рентабельність, а й вуглецевий слід підприємства; студенти аграрних ЗВО досліджують вплив технологій на ґрунтові екосистеми.

5. Соціальна інклюзія в освіті передбачає визнання рівності всіх учасників освітнього процесу**,** їх унікальності та потреби у підтримці. Це не лише юридична доступність, а й практична чутливість до бар'єрів - економічних, фізичних, психологічних чи культурних**.** У ЗВО це реалізується через: створення інклюзивної інфраструктури: пандуси, адаптивні робочі місця, цифрові платформи з доступом для всіх; менторську та психоемоційну підтримку студентів з особливими потребами чи із вразливих груп; просвітницьку роботу щодо толерантності, боротьбу з булінгом, дискримінацією. Приклад: курси з медіаграмотності включають аналіз мови ворожнечі; студентські

ради розробляють політику підтримки ВПО.

6. Гендерна рівність означає усунення бар'єрів для реалізації академічного й професійного потенціалу незалежно від статі**,** запобігання стереотипам і формування рівних можливостей для всіх. ЗВО мають забезпечити: паритетність участі жінок і чоловіків у студентських та адміністративних структурах; боротьбу з гендерними стереотипами у змісті курсів (особливо в STEM і бізнес-напрямах); створення політик протидії сексуальним домаганням і дискримінації. Приклад: аудит підручників на наявність гендерних упереджень; включення модулів із гендерної рівності у навчальні програми юристів, педагогів, управлінців.

7. Енергоефективність - це не лише інженерний або управлінський інструмент, а цінність, яка формує відповідальне ставлення до природних ресурсів і майбутнього планети. У системі ЗВО це передбачає: впровадження енергоефективних технологій у будівлях, лабораторіях, гуртожитках; курси з енергоменеджменту, відновлюваних джерел енергії; формування повсякденної культури раціонального використання ресурсів. Приклад: освітні челенджі типу «Зменши свій вуглецевий слід», кампанії із збереження води та енергії в кампусі.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) не є ізольованими задачами - це взаємопов'язаний комплекс глобальних пріоритетів, у межах якого вища освіта виступає одночасно й інструментом, і рушієм змін. Університети не лише транслюють знання про сталий розвиток - вони самі стають агентами трансформації, через які змінюється культура взаємодії суспільства, економіки й довкілля.

ЦСР формують нову рамку для освітньої політики у сфері вищої освіти, ставлячи перед ЗВО завдання виходити за межі традиційного академічного простору. Університети більше не можуть залишатися закритими системами - вони дедалі активніше перетворюються на відповідальних суб'єктів соціального впливу, здатних інтегрувати цінності сталості в усі сфери своєї діяльності.

У цьому контексті освіта набуває статусу каталізатора системних змін, що формують нову якість мислення, поведінки й управління. Це обумовлює необхідність розгляду конкретних напрямів інтеграції принципів сталого розвитку в практику закладів вищої освіти.

Нова парадигма освіти передбачає виховання особистості не лише як професіонала, а як громадянина та морального суб'єкта, здатного: ухвалювати рішення з урахуванням соціальних, етичних і екологічних

наслідків; працювати не лише на індивідуальний успіх, а й на користь громади, спільноти та прийдешніх поколінь; ініціювати й підтримувати позитивні трансформації в суспільстві.

Ці орієнтири не залишаються декларативними - вони втілюються у змісті освіти, її організації та середовищі. Зокрема: фахові дисципліни інтегрують гуманітарні й етичні компоненти (право, філософію, соціологію, екологічну етику), що дозволяє студентам усвідомлювати ціннісні виміри професійної діяльності; в освітній практиці розвиваються волонтерські ініціативи, студентське самоврядування, соціальні проєкти як майданчики для реального впливу; культивується академічна доброчесність як фундамент професійної етики, що проявляється в повазі до авторства, чесності в оцінюванні та відповідальності за результати.

У сучасному ЗВО не достатньо лише передавати знання - необхідно забезпечити їх застосування, розуміння та внутрішнє прийняття. Саме тому освітній процес трансформується у багатовимірну модель – табл. 6.2, де кожен компонент відіграє критичну роль:

Комплексний підхід: знання + компетентності + цінності = готовність до майбутнього

Таблиця 6.2

Освітня трансформація у світлі ЦСР: інтеграція знань, навичок і ціннісних орієнтацій

Компонент	Що формує	Приклад результату
Знання	Теоретичну базу, розуміння контексту	Усвідомлення принципів сталого розвитку, глобальних викликів
Компетентності	Здатність діяти, вирішувати проблеми, співпрацювати	Реалізація міждисциплінарних проєктів, екологічних ініціатив
Цінності	Внутрішню мотивацію, етичну рефлексію	Соціальна активність, доброчесність, готовність до лідерства

Таким чином, інтеграція ЦСР у вищу освіту означає не лише зміну форм і змісту навчання, а й глибоку переорієнтацію на формування особистості, здатної жити, діяти й змінювати світ у відповідності до ідей сталості. Ці компетентності формують ядро нової освітньої парадигми, в якій знання є лише одним з елементів комплексної підготовки. Університет XXI століття має виступати не лише джерелом інформації, а середовищем, що сприяє формуванню

особистості з активною громадянською позицією, етичною чутливістю та здатністю до відповідального впливу на майбутнє.

2. Інтеграція Цілей сталого розвитку в освітню політику закладів вищої освіти

Роль освіти у досягненні сталого розвитку визнається глобальною спільнотою як ключовий чинник**,** що формує свідомих громадян, здатних приймати відповідальні рішення. Саме тому *ЦСР 4 – «Якісна освіта»* є не лише окремою ціллю, а й перехресною основою для реалізації всіх інших цілей: освіта впливає на *здоров'я та добробут (ЦСР 3),*сприяє *гендерній рівності (ЦСР 5), підвищує економічну мобільність і рівень працевлаштування (ЦСР 8),* розвиває *свідоме споживання та екомислення (ЦСР 12 і 13)*, зміцнює *інституції та демократичну культуру (ЦСР 16).*

Таким чином, інтеграція Цілей сталого розвитку в освітню політику - це не разове оновлення програм, а системне впровадження нової освітньої парадигми, зорієнтованої на цінності, компетентності та дієві практики.

Університети, що приймають виклики сталого розвитку, стають багатовекторними центрами змін - через освітню, наукову, управлінську та соціальну активність. Це відображено у табл. 6.3, яка демонструє ключові напрями, форми й приклади реалізації принципів ЦСР у діяльності ЗВО.

Таблиця 6.3

Університет як центр сталого розвитку: напрями, форми та приклади інтеграції ЦСР

Напрям інтеграції	Форми реалізації	Очікуваний ефект
Освітні програми	- міждисциплінарні курси з ЦСР; - введення модулів з екології, етики, інклюзії; - освітній дизайн на основі компетентностей сталого розвитку	формування фахівців з екосвідомістю та соціальною відповідальністю
Наукова діяльність	- наукові центри з клімату, інклюзії, енергоефективності; - участь у SDG-грантах; - студентські НДР з питань сталості	практична наука для вирішення локальних і глобальних викликів
Інституційна політика	- енергомоніторинг і ресурсоощадність; - цифровізація процесів; - впровадження політик	університет як зразок екологічної та управлінської відповідальності

Напрям інтеграції	Форми реалізації	Очікуваний ефект
	доброчесності, гендерної рівності	
Громадська місія	- волонтерські платформи; - партнерство з громадами; - екоініціативи студентів та викладачів	зміцнення зв'язків з громадою, підвищення якості життя в регіоні

Зазначена таблиця ілюструє цілісну модель інтеграції Цілей сталого розвитку в різні сфери діяльності закладів вищої освіти, акцентуючи на багатовимірному характері цієї трансформації. Університети виступають не лише освітніми й науковими установами, а повноцінними агентами сталих змін, здатними впливати на локальний розвиток, формувати культуру сталості й транслювати нові цінності в суспільство. Розглянемо більш детально напрямки інтеграції.

Освітні програми. Інтеграція принципів сталого розвитку в освітній процес передбачає глибоку трансформацію навчального змісту, структури програм та педагогічних стратегій. Сучасні виклики - кліматичні зміни, зростання нерівності, технологічні трансформації - вимагають підготовки фахівців, здатних діяти у складному, взаємопов'язаному світі. Саме тому все більшої ваги набувають міждисциплінарні курси, що поєднують знання з екології, економіки, соціології, права, етики. Університети запроваджують нові модулі з екологічної етики, сталого управління, ESG-менеджменту, адаптують освітній дизайн під формування компетентностей сталого розвитку. Освітні програми зорієнтовані не лише на передачу знань, а й на розвиток здатності мислити системно, діяти відповідально, приймати етично виважені рішення. Це формує майбутніх лідерів, які спроможні інтегрувати принципи сталості у свої професійні практики.

Наукова діяльність. Наука в університетах є рушієм змін, коли йдеться про пошук рішень для досягнення ЦСР. Дослідницька функція ЗВО стає дедалі більш прикладною, зорієнтованою на розв'язання глобальних і локальних проблем — від енергетичної безпеки до інклюзії, від збереження біорізноманіття до цифрової трансформації з етичним підходом. Формуються спеціалізовані наукові центри з тематики сталого розвитку, розширюється участь у міжнародних грантових програмах (зокрема Horizon Europe, Erasmus+), підтримуються студентські науково-дослідні проєкти. Залучення молодих дослідників до міждисциплінарних ініціатив дозволяє поєднати освіту і науку навколо спільної мети - формування

інноваційного потенціалу для сталого майбутнього. Така діяльність сприяє не лише генерації нових знань, але й підвищенню академічної репутації університетів, розвитку міжнародної співпраці та залученню інвестицій у науку.

Інституційна політика. Сталий розвиток - це не лише про зміст навчання, а й про організацію самого освітнього простору. Впровадження принципів екологічної та соціальної відповідальності в управлінську та інфраструктурну політику ЗВО створює умови для того, щоб університет став живим прикладом сталих практик. Це включає енергоефективність у кампусах, цифровізацію адміністративних процесів, управління відходами, доступність освітнього середовища для всіх груп населення. Важливим є також формування внутрішніх політик гендерної рівності, академічної доброчесності, етичного врядування. Такі зміни не лише підвищують ефективність функціонування університету, а й слугують моделлю поведінки для студентів, викладачів і партнерів, стимулюючи зміни в ширшому соціальному середовищі.

Громадська місія. Сталий розвиток передбачає глибоку взаємодію освіти з громадою, що виходить за межі аудиторій і лабораторій. Університет стає активним учасником трансформацій у місцевому соціумі: формує соціальний капітал, підтримує локальні ініціативи, виступає платформою для діалогу, просвіти, волонтерства та соціального підприємництва. Співпраця з громадами, школами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями дозволяє реалізовувати проєкти, які мають реальний соціальний ефект. Це можуть бути освітні хаби, менторські програми для молоді, студентські ініціативи з екологічного благоустрою, підтримка вразливих груп населення тощо. Завдяки цьому університет стає не лише носієм знань, а платформою довіри, розвитку, інновацій - осередком соціального прогресу на регіональному рівні.

Кожен із вказаних напрямів має як освітній, так і трансформаційний потенціал. Тільки їхня взаємодія дозволяє сформувати університет нового покоління - не ізольований від реальності, а інтегрований у розвиток території, відкритий до викликів і відповідальний перед майбутніми поколіннями. У цьому полягає суть університету як центру сталого розвитку: не лише формувати знання, а створювати майбутнє.

Комплексний характер участі закладів вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку проявляється у розмаїтті функцій – рис. 6.3, які

вони виконують у сучасному суспільстві. Ці функції виходять за межі традиційної ролі освітніх установ і охоплюють широке коло впливу - від формування знань до практичного втілення змін.

Рис. 6.3. Функції університету в системі сталого розвитку

Ця візуалізація наочно демонструє чотири ключові ролі, які відіграє університет: освітню - формування компетентностей, екологічної свідомості та соціальної відповідальності; наукову - провадження досліджень і розробок, спрямованих на підтримку сталого розвитку; інституційну - впровадження екологічних, етичних і гендерно чутливих управлінських практик; громадську - взаємодію з місцевими спільнотами, просвітництво, волонтерство та соціальні ініціативи.

Інтеграція принципів сталого розвитку в освітній процес потребує системного підходу, що охоплює не лише зміст навчальних курсів, а й методику викладання, дослідницьку активність, організацію кампусів та взаємодію з суспільством. У табл. 6.4 представлено узагальнені напрямки і форми реалізації таких змін.

Інтеграція принципів сталого розвитку в освітній процес є не фрагментарною ініціативою, а системною трансформацією усіх складових діяльності закладу вищої освіти. Як свідчить представлена таблиця, ключові напрямки такої інтеграції охоплюють не лише зміст навчальних програм, а й методи викладання, організацію дослідницької діяльності, позааудиторну активність та управління університетською інфраструктурою.

Таблиця 6.4

Шляхи інтеграції ЦСР в освітню політику закладів вищої освіти

Напрям	Форми реалізації
Навчальні програми	- оновлення змісту дисциплін шляхом включення тематики екології, зеленої економіки, сталого управління; - формування міждисциплінарних курсів, що відображають взаємозв'язки між соціальними, економічними й екологічними проблемами
Методика викладання	- застосування проєктно-орієнтованого та проблемно-орієнтованого підходу (PBL); - використання кейс-методів, Service Learning, навчання через дії
Дослідницька діяльність	- ініціювання студентських досліджень у сфері ЦСР; - залучення до міжнародних програм (Erasmus+, Horizon Europe), фандрейзингові проєкти на теми сталого розвитку
Позааудиторна активність	- участь у SDG-челенджах, студентські екоініціативи, волонтерські платформи; - взаємодія з громадами та НУО через просвітницькі, благодійні, соціальні проєкти
Кампус та управління	- впровадження принципів екологічного менеджменту в щоденну практику ЗВО; - політика раціонального споживання ресурсів, цифровізація документообігу, зелена інфраструктура.

Оновлення навчальних програм відображає потребу в актуалізації змісту освіти відповідно до викликів XXI століття. Включення тем з екології, зеленої економіки, кліматичних змін, соціальної відповідальності дозволяє сформувати у студентів цілісне бачення взаємозв'язку між довкіллям, економікою та суспільством. Важливою є міждисциплінарність - створення курсів, що об'єднують технічні, соціальні, природничі й управлінські компоненти.

Методика викладання набуває інноваційного характеру: акцент зміщується з репродуктивного навчання на формування практичних навичок, етичної рефлексії, системного мислення. Методи Service Learning, проєктно-орієнтоване навчання, кейси та симуляції дозволяють студентам розвивати здатність вирішувати реальні проблеми сталого розвитку в умовах невизначеності.

Дослідницька діяльність університету, орієнтована на ЦСР, сприяє формуванню прикладного наукового мислення. Залучення студентів до розробки інноваційних рішень у сфері клімату, соціальної інклюзії, цифрової екологічної трансформації сприяє розвитку креативного та аналітичного потенціалу. Участь у міжнародних програмах (як-от

Erasmus+, Horizon Europe) не лише розширює горизонти академічної мобільності, а й дозволяє інтегрувати українські ЗВО в європейський дослідницький простір.

Позааудиторна активність - ще один важливий вектор формування культури сталості. Студентські ініціативи, участь у SDG-челенджах, партнерство з громадськими організаціями формують цінності відповідального громадянства, волонтерства, екосвідомості. Освіта виходить за межі аудиторій, перетворюючись на стиль життя і мислення.

Кампус і управління - простір реалізації сталих практик у щоденному функціонуванні ЗВО. Впровадження енергоощадних рішень, цифровізація документообігу, сортування відходів, розвиток «зелених» зон - усе це сприяє перетворенню університету на зразкову модель екореспонсибільної інституції. Зміни в управлінні є не лише інструментальними, а й демонстраційними: вони формують у студентів приклад поведінки, заснований на відповідальності та сталих підходах.

Таким чином, кожен із напрямів, представлений у таблиці, виступає невід'ємною складовою нової освітньої парадигми, де знання поєднуються з цінностями, компетентностями та практиками. Університет майбутнього - це не лише академічна установа, а платформа для формування екологічно та соціально відповідального суспільства.

У межах концепції освіти для сталого розвитку ключову роль відіграє формування відповідних компетентностей, що дозволяють студентам не лише опановувати знання, а й діяти як відповідальні громадяни в умовах невизначеності, комплексності та глобальних викликів. Серед них виокремлюють такі:

- *системне мислення* - це здатність цілісно осмислювати складні явища, бачити взаємозалежність між екологічними, економічними, соціальними й культурними процесами. Такий тип мислення дозволяє аналізувати зв'язки між глобальними тенденціями (наприклад, зміна клімату чи енергетична трансформація), регіональними особливостями (наприклад, соціальна нерівність у країні) та локальними діями (наприклад, ініціативи університету щодо енергоефективності). У межах освітнього процесу системне мислення розвивається через міждисциплінарний підхід, сценарне моделювання, критичний аналіз кейсів;

- *етична відповідальність* - компетентність, що передбачає

здатність оцінювати соціальні, економічні та екологічні наслідки прийнятих рішень з позицій справедливості, прав людини, міжпоколінної солідарності. Вона включає в себе усвідомлення етичних дилем сучасного світу (наприклад, вибір між економічною вигодою і збереженням довкілля) та розвиток моральної позиції. Освіта для сталого розвитку формує цю відповідальність через аналіз реальних суспільних кейсів, проведення дебатів, етичне оцінювання проєктів;

- *ціннісна мотивація* - це орієнтація на сталий стиль життя, яка базується на внутрішньому переконанні щодо важливості охорони довкілля, соціальної рівності, відповідального споживання та збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Йдеться не лише про знання чи навички, а про глибоку особисту ідентифікацію з ідеями сталого розвитку. Формування такої мотивації відбувається через досвід участі в реальних змінах, волонтерство, залучення до екоініціатив, формування спільнот за інтересами;

- *глобальна громадянськість* - це здатність діяти у глобалізованому світі, зберігаючи при цьому чутливість до культурного різноманіття, повагу до прав і гідності інших, усвідомлення взаємозалежності всіх суспільств і країн. Вона охоплює такі компоненти, як обізнаність щодо глобальних проблем (зміна клімату, міграція, бідність), критичне осмислення глобальних структур влади та участь у транснаціональних ініціативах. Університети можуть формувати цю компетентність через міжнародні обміни, участь у глобальних платформах, викладання тематики SDGs англійською мовою, інтеграцію міжкультурного діалогу в навчальний процес.

Отже, інтеграція Цілей сталого розвитку в систему вищої освіти - це не лише відповідь на глобальні виклики, а й спосіб трансформації самих університетів. Вона змінює роль освіти - з інструмента передачі знань до інструмента формування нової культури мислення, соціальної відповідальності та сталого лідерства.

3. Освітні, наукові та соціальні ініціативи університетів для сталого розвитку

Університети дедалі активніше реалізують власні ініціативи у сфері сталого розвитку, виходячи за рамки формальних декларацій і перетворюючи ідеї Цілей сталого розвитку (ЦСР) на конкретні освітні, наукові та соціальні практики**.** Ці ініціативи охоплюють різні напрями

– від модернізації навчальних програм до екологізації кампусів і волонтерської участі в громадському житті.

Одним із найважливіших напрямів реалізації політики сталого розвитку в університетах є *трансформація освітнього процесу*, яка спрямована не лише на оновлення змісту, а й на формування ціннісно-орієнтованих компетентностей у студентів. Освітні ініціативи університетів у цьому контексті включають декілька взаємопов'язаних рівнів.

Передусім, значущою є практика введення нових дисциплін і навчальних модулів, зміст яких безпосередньо пов'язаний із тематикою сталого розвитку. До таких належать курси з зеленої економіки, екологічної етики, соціального підприємництва, сталого управління природними ресурсами, інклюзивної політики, гендерної рівності тощо. Ці навчальні компоненти дають змогу студентам осмислити глобальні виклики сучасності та оволодіти інструментами їх вирішення на локальному та професійному рівні.

Водночас, університети все частіше впроваджують *міждисциплінарні освітні програми*, які поєднують технічні, природничі та соціогуманітарні компоненти. Наприклад, програма з урбаністики може включати елементи екологічного аналізу, соціального планування та енергоефективного проєктування. Таке поєднання дозволяє майбутнім фахівцям бачити проблему в цілісності – не лише як інженери, економісти чи правники, а як відповідальні громадяни, здатні працювати в команді, аналізувати соціальні наслідки рішень і застосовувати етичні критерії у своїй професійній діяльності.

Окремої уваги заслуговує *впровадження сучасних навчальних методів, орієнтованих на практику, участь та реальну дію*. Серед них особливо ефективними є: кейс-стаді (case study) – аналіз реальних ситуацій, пов'язаних з екологічними, соціальними або економічними викликами; Service Learning – навчання через участь у суспільно значущих ініціативах, що поєднують академічне навчання з волонтерською або громадською діяльністю; PBL (problem-based learning) – навчання на основі проблем, що потребують міждисциплінарного підходу та креативного мислення. Ці методики змінюють логіку освітнього процесу: від пасивного засвоєння знань – до активного їх використання для вирішення складних завдань у контексті сталого розвитку. Здобувачі не лише здобувають знання, а й розвивають критичне мислення, комунікативні навички, етичну

рефлексію та здатність працювати над складними системними проблемами.

Університети відіграють ключову роль не лише у формуванні освітніх траєкторій, а й у генерації нових знань, технологій та рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку. Наукова діяльність у закладах вищої освіти стає одним із провідних інструментів впливу на трансформацію економіки, соціальних інститутів і управлінських моделей у відповідь на глобальні виклики.

Сучасною тенденцією є створення *міждисциплінарних дослідницьких груп,* які працюють на перетині різних наук – природничих, технічних, соціогуманітарних. Тематика таких досліджень охоплює актуальні напрями: зміни клімату, біоекономіка, енергетичний перехід, соціальна справедливість, адаптація до екологічних ризиків, цифрова інклюзія, екологічна поведінка споживачів. Міждисциплінарність дозволяє формулювати більш комплексні дослідницькі запитання та знаходити інноваційні міжгалузеві відповіді, що відповідають реаліям сталого розвитку.

Одним із ключових напрямів наукової активності ЗВО стає участь у міжнародних програмах, що підтримують дослідження у сфері Цілей сталого розвитку. Це, зокрема: Horizon Europe – програма ЄС, яка фінансує проєкти з інновацій, клімату, цифровізації, соціальних трансформацій; Green Deal – ініціатива Євросоюзу щодо екологічного переходу, яка активно залучає наукову спільноту; Erasmus+ SDG Labs – програми співпраці між університетами, студентами, бізнесом і громадами для створення рішень на основі SDG-орієнтованого підходу.

Співпраця в межах цих програм дає можливість ЗВО не лише отримувати фінансування, а й інтегруватися у глобальні наукові мережі, залучати здобувачів до реальних проєктів, впливати на формування публічної політики та реалізовувати наукову дипломатію.

Ще одним важливим аспектом є організація публічних наукових заходів, що формують відкриту платформу для дискусій, обміну досвідом та пошуку спільних рішень. Це можуть бути: міжнародні та всеукраїнські конференції з питань сталого розвитку, енергетики, міської екології; круглі столи за участі представників громадськості, науки, влади і бізнесу; науково-практичні воркшопи для здобувачів і викладачів, орієнтовані на розв’язання прикладних проблем (наприклад, «Zero Waste Strategy for Campus» або «Green Innovation Challenge»).

Такі ініціативи сприяють не лише академічному зростанню, а й поширенню культури сталого розвитку як базової цінності університетського середовища.

Сталий розвиток неможливо реалізувати без активної участі громади, а університет – як провідний інтелектуальний та соціальний центр регіону – відіграє важливу роль у формуванні культури відповідальності, солідарності та суспільної залученості. Саме тому соціальні ініціативи університетів є одним із ключових інструментів реалізації Цілей сталого розвитку, зокрема в площині соціального згуртування, інклюзії, гендерної рівності, боротьби з бідністю та розширення прав і можливостей громад.

Однією з найпоширеніших форм такої діяльності є *створення і підтримка студентських об'єднань,* зокрема екологічних клубів, волонтерських центрів, соціально орієнтованих проєктних груп. Такі ініціативи об'єднують молодь навколо спільних цінностей і спонукають до практичних дій: прибирання та озеленення територій, захист безпритульних тварин, благодійні збори для дітей, внутрішньо переміщених осіб або людей з інвалідністю. Через ці активності студенти не лише застосовують свої знання на практиці, а й набувають емоційного інтелекту, комунікаційних навичок і лідерського досвіду.

Другим важливим напрямом є *налагодження партнерства університетів із місцевими громадами, органами самоврядування, закладами освіти та охорони здоров'я, а також громадськими організаціями.* У рамках таких партнерств реалізуються проєкти соціального значення: цифрова інклюзія для літніх людей, курси фінансової та медіаграмотності, консультації для малого бізнесу, проєкти з покращення міського середовища. Участь у таких ініціативах дає можливість університетам виконувати свою третю місію – слугувати суспільству, забезпечуючи не лише освіту і науку, а й активний соціальний вплив.

Окрему групу становлять *кампанії соціальної дії,* які об'єднують студентів, викладачів та партнерів навколо актуальних суспільних викликів. Такі заходи можуть мати щорічний або ситуативний характер і супроводжуватись широким інформуванням та залученням громадськості. Серед прикладів – ініціативи типу «Зелений тиждень», «Цифрова грамотність для літніх», «Екоосвіта в громадах», «Безпечна громада», «Кліматичний марш студентів», «Екодизайн міського простору» тощо. Вони спрямовані на зміну мислення, поведінки і культурних норм, і саме тому мають довготривалий виховний ефект.

Таким чином, соціальні ініціативи університетів формують новий тип соціального лідерства – табл. 6.5, заснованого на солідарності, дієвості, відповідальності та глибокому розумінні потреб суспільства. Вони не лише підсилюють вплив закладів вищої освіти у громаді, а й сприяють підготовці громадян, які є готовими діяти заради суспільного блага.

Таблиця 6.5

Соціальний вплив університету: цілі – дії – результати

Ціль	Дія (ініціатива)	Очікуваний результат
Підвищення соціальної інклюзії	Проведення курсів цифрової грамотності для літніх людей, ВПО та осіб із вразливих груп	Зменшення цифрової нерівності, підвищення рівня соціальної адаптації
Формування громадянської активності	Студентське волонтерство, участь у благодійних та екоініціативах	Розвиток лідерських якостей, зміцнення культури соціального служіння
Розширення доступу до знань	Освітні хаби, публічні лекції, менторські програми, консультації для громад	Підвищення освітнього рівня громадян, зростання довіри до науки й освіти
Підтримка місцевих громад	Спільні проєкти з модернізації міського середовища, енергозбереження, екопросвіта	Зміцнення зв’язків університету з громадою, покращення якості життя на місцевому рівні

4. Соціальна відповідальність університетської спільноти

Університетська спільнота – це не лише сукупність студентів, викладачів та адміністративного персоналу, а повноцінний соціальний інститут, що здійснює багатовимірний вплив на розвиток суспільства, економіки та культури. У сучасному світі, що характеризується глобальними викликами та невизначеністю, соціальна відповідальність університетської спільноти набуває особливого значення як чинник забезпечення сталого розвитку на локальному, національному й глобальному рівнях.

Соціальна відповідальність університету – це сукупність дій, рішень, практик і стратегій, що спрямовані на формування справедливого, інклюзивного, етичного та екологічно безпечного суспільства. Вона охоплює як інституційний рівень (політики і стратегічні рішення закладу), так і рівень особистої поведінки кожного члена університетської спільноти.

Основні напрями реалізації соціальної відповідальності включають:

1. *Через освітній процес.* Формування етичних, громадянських і соціальних компетентностей є ключовим завданням сучасної освіти. Навчальні програми все частіше включають тематику прав людини, екологічної етики, соціального підприємництва, інклюзії, академічної доброчесності, а також орієнтовані на розвиток критичного мислення, міжкультурного діалогу та здатності до суспільного служіння.

2. *Через внутрішню культуру і управління.* Університетська спільнота має реалізовувати принципи відкритості, підзвітності, участі, поваги до гідності кожного. Це стосується не лише викладання, а й стилю комунікації, внутрішніх процедур прийняття рішень, недискримінаційної політики, доброчесного оцінювання, прозорого розподілу ресурсів і можливостей.

3. *Через взаємодію з громадою та суспільством.* ЗВО активно реалізують соціальні, екологічні, культурно-просвітницькі проєкти у співпраці з органами місцевого самоврядування, школами, громадськими організаціями, бізнесом. Це може включати волонтерські ініціативи, освітні хаби для громад, участь у процесах місцевого розвитку та допомогу вразливим категоріям населення.

4. *Через особисту позицію членів спільноти.* Викладач як носій етичних орієнтирів і приклад лідерства; студент як активний учасник демократичних процесів і волонтерських ініціатив; керівник як провідник ціннісних стратегій – усі вони формують імідж університету як соціально відповідального актора.

Таким чином, соціальна відповідальність університету не обмежується декларативними принципами або окремими проєктами – вона формує багатовимірну систему взаємозв’язків між освітою, управлінням, суспільством та особистістю. Ця система функціонує водночас як внутрішній стандарт якості освітньої інституції і як інструмент впливу на соціальну динаміку в регіоні та країні загалом. Реалізація соціальної відповідальності у вищій освіті набуває ієрархічної структури, де кожен рівень – від індивідуального до інституційного – є важливою складовою цілісної моделі сталого розвитку.

Університет у такому контексті виступає не лише місцем знань, а центром ціннісного виховання, соціального діалогу та громадянської активності. Для кращого розуміння логіки реалізації принципів соціальної відповідальності доцільно систематизувати відповідні напрями і форми взаємодії у структурованій формі, що представлена в табл. 6.6. Вона демонструє, як університет виконує свою соціальну

місію через різні рівні діяльності та механізми інтеграції у суспільне середовище.

Таблиця 6.6

Рівні соціальної відповідальності університету

Рівень	Форми прояву	Очікуваний ефект
Індивідуальний рівень	Особиста етична позиція студентів і викладачів, участь у волонтерських і громадських ініціативах	Формування соціально активної, етично вмотивованої особистості
Академічний рівень	Інтеграція етики, прав людини, сталого розвитку у зміст освітніх програм, розвиток громадянських компетентностей	Зміцнення ціннісного підґрунтя освіти, підготовка етично орієнтованих фахівців
Інституційний рівень	Політики доброчесності, гендерної рівності, екологічна трансформація кампусу, прозорість управління	Формування культури відповідальності, довіри, інклюзивності в межах ЗВО
Громадський рівень	Партнерство з громадами, реалізація соціальних і просвітницьких проєктів, публічна експертиза	Підвищення авторитету університету, сталий розвиток регіонального середовища

Реалізація соціальної відповідальності університетської спільноти має такі результати: підвищення довіри до вищої освіти як суспільного інституту; посилення соціальної згуртованості на регіональному рівні; підготовка фахівців, здатних мислити системно, діяти відповідально, об’єднувати знання з етикою; розвиток культури служіння, солідарності, відповідальності та дій.

Таким чином, соціальна відповідальність університету – це не периферійна функція, а базова характеристика його існування у відкритому демократичному суспільстві. Вона пронизує всі рівні: від змісту освіти до організації студентського життя, від управлінських стратегій до академічної культури. Університет, що усвідомлює свою соціальну місію, формує не лише професіоналів, а громадян, які здатні змінювати світ на краще.

Практичні завдання за темою 6

Навчальна мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про роль університетів як агентів змін у реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР), навчити аналізувати освітні, наукові, управлінські та соціальні практики ЗВО з погляду їх відповідності принципам сталості, а також розвивати вміння пропонувати конкретні інструменти інтеграції ЦСР у діяльність університетів.

Завдання 6.1. Оберіть свій або інший заклад вищої освіти. На підставі публічної інформації:

1. Проаналізуйте офіційні документи (стратегія, політики, кодекси, проєкти) та публічну активність.
2. Оцініть наявність таких елементів: політика академічної доброчесності; ініціативи з екологізації; програми соціальної підтримки студентів; співпраця з громадою; участь у Цілях сталого розвитку.
3. Підготуйте короткий аналітичний звіт (2–3 сторінки або презентацію) з висновками та рекомендаціями.

Завдання 6.2. Заповніть табл. 6.7, встановивши логічні зв’язки між ключовими поняттями соціальної відповідальності університетів, прикладами їх реалізації та очікуваними ефектами. Використовуйте факти, власний досвід або гіпотетичні ситуації.

Таблиця 6.7

Ключові поняття соціальної відповідальності університетів

Поняття	Приклад у діяльності ЗВО	Очікуваний вплив / результат
Академічна доброчесність		
Екологічна ініціатива		
Соціальна інклюзія		
Гендерна чутливість		
Студентське волонтерство		

Завдання 6.3. Виберіть один із реальних кейсів або використайте умовний:

- університет допомагає переселенцям;
- студентський волонтерський рух модернізує громадські простори;
- викладачі проводять курси цифрової грамотності для літніх

людей.

Визначте: цілі й мотивацію університету; роль кожного учасника спільноти; ризики та виклики; ефективність і вплив.

Підготуйте висновки й пропозиції щодо удосконалення співпраці ЗВО з громадою.

Завдання 6.4. Для кожної ситуації визначте, до якої Цілі сталого розвитку вона найбільше відноситься, а також якою може бути роль університету в її досягненні – табл. 6.8.

Таблиця 6.8

Вихідні дані

Ситуація	Відповідна ЦСР	Роль університету
Запуск студентського проєкту «Цифрова грамотність для літніх людей»		
Енергомодернізація корпусів і гуртожитків університету		
Проведення курсу «Соціальне підприємництво»		
Партнерство університету з місцевою громадою щодо облаштування еко-простору		

Завдання 6.5. Зіставте поняття з правого стовпчика з їхнім змістом у лівому. Напишіть коротке пояснення (1–2 речення), як ці поняття реалізуються в освітньому середовищі.

Таблиця 6.9

Вихідні дані

Пояснення (визначення/ідея)	Поняття (зіставити)
1. Рівний доступ до ресурсів, участі, рішень незалежно від статі	
2. Вивчення соціально-економічних процесів через практичну взаємодію з громадою	
3. Дотримання етичних норм у навчанні, виконанні письмових робіт та наукових дослідженнях	
4. Формування відповідального ставлення до довкілля через участь у проєктах, дослідженнях	
5. Сприяння розвитку громадянських компетентностей через участь у волонтерстві або дебатах	
6. Залучення всіх студентів до прийняття рішень і вільного висловлення думок	
7. Інтеграція цифрових технологій з дотриманням етичних норм і цифрової безпеки	
8. Спроможність мислити критично, оцінювати	

Пояснення (визначення/ідея)	Поняття (зіставити)
інформацію, виявляти хибні аргументи й маніпуляції	
9. Врахування прав людини, культурної різноманітності та справедливості в освітньому процесі	
10. Підтримка емоційного благополуччя, формування безпечного і дружнього навчального середовища	

Табиця 6.10

Список варіантів для вибору

Service Learning (навчання через службу громаді)	Інклюзивність
Академічна доброчесність	Критичне мислення
Гендерна рівність	Психоемоційна безпека
Громадянська активність	Соціальна справедливість
Екологічна свідомість	Цифрова етика

Завдання 6.6. Проаналізуйте 10 ситуацій та визначте, які Цілі сталого розвитку (одна або кілька) реалізуються в кожному прикладі – табл. 6.11. Обґрунтуйте свій вибір.

Таблиця 6.11

Вихідні дані

Ситуація	ЦСР
Університет започаткував стипендіальну програму для студентів із вразливих груп (ВПО, особи з інвалідністю).	
Кампус переходить на відновлювані джерела енергії: встановлено сонячні панелі, впроваджено енергоощадні системи освітлення.	
У навчальний план включено курс «Гендерна рівність у сучасному суспільстві».	
Університет організовує щорічний екофестиваль, під час якого студенти сортують відходи, висаджують дерева та проводять просвітницькі заходи.	
Платформа "Mentoring Lab" об’єднує студентів і школярів із малих громад для розвитку soft skills і кар’єрного орієнтування.	
Факультет ІТ реалізує стартап, який допомагає громадам моніторити якість води у водоймах.	
На базі ЗВО працює центр юридичної допомоги для малозабезпечених громадян.	
Кафедра економіки проводить дослідження з оцінки впливу кліматичних змін на сільське господарство України.	
Університет укладає меморандум про співпрацю з міською радою для спільної розробки політик енергоефективності.	
В межах дуальної освіти університет співпрацює з компаніями, що впроваджують принципи зеленої логістики та етичного виробництва.	

Завдання 6.7. Прочитайте текст і заповніть пропущені слова із поданого списку. У деяких реченнях можливі декілька варіантів - оберіть найбільш логічний. Завдання спрямоване на узагальнення знань про концепцію сталого розвитку в діяльності закладів вищої освіти.

У сучасному світі університети дедалі більше усвідомлюють свою **(1) _____** у формуванні майбутнього, орієнтованого на принципи сталого розвитку. Вони перестають бути лише освітніми установами, зосередженими на передачі знань, і трансформуються в **(2) _____**, які продукують соціальний, культурний та екологічний капітал.

Одним із ключових аспектів є інтеграція **(3) _____** у всі сфери діяльності ЗВО — від навчальних програм до управлінських стратегій. Це означає, що освіта повинна не тільки готувати фахівців певного профілю, а й формувати **(4) _____**, здатних діяти в умовах глобальних викликів: зміни клімату, соціальної нерівності, ресурсної нестабільності.

У межах нової освітньої парадигми важливо виховувати не лише **(5) _____**, а й відповідальних громадян, здатних до **(6) _____**, етичної рефлексії та прийняття рішень із урахуванням довгострокових наслідків. Саме тому в навчальні програми все частіше інтегруються дисципліни з **(7) _____**, сталого менеджменту, енергетичної безпеки, урбаністики, кліматичного права тощо.

Особливе місце належить **(8) _____** компоненту: навчання виходить за межі аудиторії та формує культуру залучення студентів до реальних змін — через волонтерські ініціативи, участь у SDG-хакатонах, розробку екостратегій кампусу, співпрацю з громадами. ЗВО перетворюються на **(9) _____**, які забезпечують не лише освітню, а й соціальну, інституційну та наукову відповідальність.

Така трансформація освіти вимагає переосмислення самого поняття якості: від кількості годин до **(10) _____**, що поєднують знання, навички, цінності та здатність діяти в інтересах сталого розвитку.

Варіанти для заповнення: фінансової стабільності; соціальні платформи; системного мислення; місія; екологічної етики; цифрових інструментів; мислячих практиків; професіоналів вузького профілю; Цілей сталого розвитку (ЦСР); центри змін; практичному; навчальних результатів (learning outcomes); академічної мобільності

Завдання для самостійної роботи за темою 6

Завдання 6.8. Напишіть коротке есе (1,5-2 сторінки), в якому: дайте власне визначення соціальної відповідальності ЗВО; опишіть приклади, які ви спостерігали (волонтерство, доброчесність, екопроєкти тощо); оцініть, як університет впливає на громаду та особистісний розвиток студента; запропонуйте, як університет може посилити свою соціальну місію.

Завдання 6.9. Оберіть одну зі своєї освітньої програми (наприклад, «Фінанси, банківська справа та страхування», «Облік і оподаткування», «Філологія», «Туризм», «Політологія» тощо). Проаналізуйте, які Цілі сталого розвитку (ЦСР) можуть бути пов'язані з цією спеціальністю. Визначте, чи інтегровані ці цілі в дисципліни, практики, проєкти. Оформіть це у вигляді таблиці 6.12.

Таблиця 6.12

Інтеграція Цілей сталого розвитку у ОПП

ЦСР	Дотичні дисципліни	Потенціал реалізації

Завдання 6.10. Прочитайте кожну ситуацію та визначте, які Цілі сталого розвитку (одна або декілька) вона реалізує. Обґрунтуйте свій вибір.

Ситуації:

1. Університет проводить тренінги з медіаграмотності, цифрової безпеки та протидії дезінформації для студентів та викладачів.
2. На кафедрі біотехнологій створено лабораторію з розробки біорозкладаної упаковки.
3. Заклад вищої освіти впроваджує політику «Нульової толерантності до дискримінації» та проводить інклюзивні практики у навчанні.
4. В університетській їдальні впроваджено систему безвідходного виробництва та місцеве органічне меню.
5. Група студентів реалізує соціальний проєкт із популяризації прав людини серед школярів у сільських громадах.
6. ЗВО бере участь у міжнародному дослідженні впливу мікропластику на здоров'я людини.
7. Викладачі економічного факультету розробляють аналітичні моделі сталого фінансування для місцевих органів влади.

8. В університеті створено Центр підтримки студентських ініціатив з питань гендерної рівності, інклюзії та ментального здоров’я.

9. На факультеті будівництва студенти вивчають принципи проектування енергоефективного житла з використанням відновлюваних матеріалів.

10. Студенти проходять практику в екологічному заповіднику, де беруть участь у дослідженні біорізноманіття та його збереженні.

Завдання 6.11. Проаналізуйте 10 ситуацій (табл. 6.13), у яких університет або партнери здійснюють певні дії. Визначте, які Цілі сталого розвитку (одна або кілька) реалізуються в кожному прикладі. Обґрунтуйте свій вибір.

Таблиця 6.13

Вихідні дані

Ситуація	ЦСР	Обґрунтування
Університет запровадив безкоштовний курс з фінансової грамотності для студентів усіх спеціальностей.		
Під час будівництва нових корпусів ЗВО передбачено безбар’єрність і доступність для маломобільних осіб.		
Науковці факультету біології ініціювали проект відновлення місцевих екосистем у прибережній зоні.		
Університет започаткував програму з психологічної підтримки студентів і працівників.		
Студенти-волонтери створили навчальну програму для дітей у громадах, що постраждали від воєнних дій.		
Партнерство з агрокомпанією: спільна освітня програма з регенеративного землеробства.		
Університет забезпечує відкритий доступ до своїх наукових публікацій та електронних курсів.		
У рамках курсів зі сталого розвитку студенти проводять дослідження ефективності систем сортування сміття на кампусі.		
Університет ініціює кампанію проти харчових відходів у їдальнях: аналіз меню, повторне використання.		
Випускники-ІТшники створили додаток, що відстежує викиди CO_2 від транспорту та дає поради з їх зниження.		

Тестовий контроль за темою 6

1. Що є визначальною ознакою сталого розвитку?
а) Безперервне економічне зростання;
б) орієнтація на технології майбутнього;
в) задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для майбутнього;
г) максимізація прибутку в короткостроковій перспективі.

2. Які три сфери охоплює концепція сталого розвитку?
а) освітня, управлінська, політична;
б) економічна, соціальна, екологічна;
в) культурна, духовна, регіональна;
г) наукова, цифрова, технічна.

3. Яка ЦСР є наскрізною і має вплив на досягнення всіх інших?
а) ЦСР 7 – доступна та чиста енергія;
б) ЦСР 4 – якісна освіта;
в) ЦСР 16 – мир і справедливість;
г) ЦСР 12 – відповідальне споживання.

4. Що з наведеного найкраще характеризує ціннісно-орієнтоване навчання?
а) зосередженість на контрольних роботах;
б) вивчення стандартних дисциплін;
в) виховання соціальної відповідальності та екологічної етики;
г) мотивація до участі в олімпіадах.

5. Що передбачає освітній підхід PBL (Problem-Based Learning)?
а) вивчення теорії за підручниками;
б) навчання через розв’язання реальних проблем;
в) індивідуальну підготовку до лекцій;
г) меморандум про етику навчання

6. Що з наведеного є прикладом міждисциплінарної програми?
а) курс з бухгалтерського обліку;
б) програма «Зелена економіка: екологія + менеджмент»;
в) окрема дисципліна з права;
г) семінар із граматики

7. Що входить до навичок XXI століття у контексті сталого розвитку?
а) знання базових формул з математики;

б) критичне мислення, командна робота, цифрова грамотність;
в) використання енциклопедичних знань;
г) підготовка до стандартизованих тестів

8. Що з наведеного НЕ є характеристикою ЗВО як суб'єкта сталого розвитку?
а) участь у міжнародних дослідницьких грантах;
б) проведення енергомодернізації будівель;
в) соціальна підтримка громад;
г) ізоляція від суспільних процесів.

9. Що означає термін «екологізація освітнього процесу»?
а) вивчення природничих наук;
б) включення екологічних принципів у зміст і практики навчання;
в) розвиток сільського господарства;
г) сортування сміття виключно адміністрацією.

10. Що з наведеного є ціллю освітньої політики в контексті ЦСР?
а) скорочення кількості спеціальностей;
б) формування громадян, здатних діяти відповідально і сталим чином;
в) уніфікація навчальних планів;
г) пріоритетність лише природничих дисциплін.

11. Яка з наведених Цілей сталого розвитку (ЦСР) безпосередньо стосується освіти?
а) ЦСР 5 - Гендерна рівність;
б) ЦСР 13 – Кліматичні дії;
в) ЦСР 4 – якісна освіта;
г) ЦСР 9 – індустріалізація та інновації.

12. Що означає поняття «ціннісно-компетентнісна парадигма» в освіті?
а) орієнтація лише на академічну успішність;
б) формування ключових компетентностей на основі цінностей;
в) підготовка до тестування та НМТ;
г) зосередженість виключно на цифровій грамотності.

13. Яке з наведених тверджень найкраще ілюструє академічну доброчесність?
а) доступ до ресурсів для всіх здобувачів;
б) використання сучасних технологій у навчанні;
в) дотримання етичних норм у написанні наукових і навчальних робіт;

г) участь у соціальних проєктах.

14. До яких компетентностей відноситься «уміння працювати в команді»?
а) технічні;
б) соціальні (soft skills);
в) цифрові;
г) екологічні.

15. Що є прикладом інституційного рівня соціальної відповідальності університету?
а) волонтерство здобувачів;
б) проведення тренінгів з інклюзії;
в) політика екологізації кампусу та прозоре управління;
г) проведення лекцій у громадах.

16. Який підхід найкраще відповідає методиці «Service Learning»?
а) мотиваційна оцінка успішності;
б) робота над онлайн-тестами;
в) виконання лабораторних робіт;
г) навчання через залучення до реального соціального проєкту.

17. Який документ визначив 17 Цілей сталого розвитку на період до 2030 року?
а) статут ЮНЕСКО;
б) порядок денний ООН у сфері сталого розвитку (2015);
в) Болонська декларація;
г) Паризька угода з питань клімату

18. Що з наведеного є проявом гендерної рівності в університеті?
а) проведення загальних інструктажів;
б) обмеження доступу до окремих дисциплін;
в) забезпечення рівних можливостей участі для жінок і чоловіків у навчанні й управлінні;
г) використання лише технічних підходів до навчання.

19. Що з наведеного НЕ є прикладом соціальної відповідальності ЗВО?
а) організація екологічної ініціативи;
б) проведення тренінгів з цифрової грамотності для громади;
в) ігнорування порушень академічної доброчесності;
г) підтримка волонтерських рухів.

20. Яка з форм навчання найкраще сприяє реалізації принципів сталого розвитку?

а) лекційне навчання у великих аудиторіях;
б) міждисциплінарне, проєктно-орієнтоване навчання;
в) індивідуальна самопідготовка за підручником;
г) вивчення лише обов’язкових дисциплін.

Питання для самоконтролю за темою 6

1. Що таке сталий розвиток і які його три ключові складові?
2. У чому полягає значення Цілі сталого розвитку 4 «Якісна освіта» для вищої школи?
3. Яким чином університети можуть сприяти досягненню ЦСР через освітню діяльність?
4. Що таке ціннісно-компетентнісна освітня парадигма і чим вона відрізняється від традиційної знаннєвої моделі?
5. Які компетентності є критично важливими для формування культури сталого розвитку серед студентів?
6. Які форми прояву соціальної відповідальності можуть реалізовуватися в межах університетської спільноти?
7. Як ви розумієте поняття «екологізація освітнього середовища»?
8. У чому полягає важливість міждисциплінарного підходу для реалізації цілей сталого розвитку у ЗВО?
9. Яка роль студентського самоврядування у просуванні ініціатив сталого розвитку?
10. Які виклики та перспективи постають перед українськими ЗВО у впровадженні принципів сталого розвитку?

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Ciraso-Calí A, Martínez-Fernández JR, París-Mañas G, Sánchez-Martí A and García-Ravidá LB (2022) The Research Competence: Acquisition and Development Among Undergraduates in Education Sciences. Front. Educ. 7:836165. DOI: 10.3389/feduc.2022.836165

Petrella JK, Jung AP. Undergraduate Research: Importance, Benefits, and Challenges. Int J Exerc Sci. 2008 Jul 15;1(3):91-95. DOI: 10.70252/MXRI7483. PMID: 27182299; PMCID: PMC4739295.

Wang, J. (2025). Investigating the impact of doctoral student competency on research performance: a comprehensive analysis. *Studies in Higher Education*, 1–14. https://doi.org/10.1080/03075079.2025.2490138

Астахова К. В. Автономія університетів у світлі європейських тенденцій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право.* 2018. № 52. С. 48-52.

Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи. Огляд URL : https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf

Ванькович У. Український досвід студентського самоврядування: тенденції, проблеми. Студентське самоврядування в Україні. Київ : «Молодіжна альтернатива», 2014. С. 11-18.

Гаврилюк І. І. Організаційно-педагогічні умови розвитку лідерських якостей студентів у процесі студентського самоврядування. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2018. № 1. С. 54-56

Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-2021-п#n10.

Дорогань-Писаренко Л., Безкровний О., Лега О., Песцова-Світалка О. Університетська освіта: навч. посіб. Полтава: ПДАА, 2020. 142 с.

Дороніна О.А. Роль наукової діяльності студента у формуванні компетенцій сучасного фахівця в сфері економіки та управління. *Економіка і організація управління*. 2017. № 4. С. 207-215.

Етичний кодекс ученого України : Кодекс Національної академії наук України від 15.04.2009 № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text.

Європейська практика студентського самоврядування в університетах України. Методичні матеріали / Під ред. проф. Буяльської Т.Б. Вінниця, 2015. 82 с.

Калашнікова С. Якість вищої освіти: європейський досвід та українські реалії. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2019. № 2. С. 24-30.

Лук'яненко І. І. Університет 4.0: концептуальні засади та інструменти трансформації. *Економіка та управління національним господарством*. 2021. № 1. С. 77-83.

Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2017 р., № 600 / Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf

Національна рамка кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р., № 1341 / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text.

Національний класифікатор України: Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р., № 457 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text

Національний класифікатор України: Класифікатор професій ДК 003:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р., № 327) / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text

Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.

Офіційний веб-сайт Європейського простору вищої освіти (EHEA). URL : www.ehea.info.

Офіційний веб-сайт Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA). URL : www.enqa.eu.

Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL : www.mon.gov.ua.

Офіційний веб-сайт Національного агентства із забезпечення

якості вищої освіти. URL : www.naqa.gov.ua.

Офіційний веб-сайт програми Erasmus+: URL : erasmusplus.org.ua.

Петровська Ю. Методика наукових досліджень студентів вищих навчальних закладів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». 2022. № 1 (7). С. 119-127 https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/may/27964/15.pdf?utm_source=chatgpt.com

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 1 черв. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р., № 1187 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text

Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-п#n9.

Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 7 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) : Лист Міністерства освіти і науки України від 15.08.2018 № 1/11-8681. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18#n11.

Романик А. Роль студентського самоврядування в Україні та в країнах Західної Європи. Студентське самоврядування в Україні. Київ : «Молодіжна альтернатива», 2014. С. 6-10.

Слодиницька Ю. Р. Формування науково-дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти в умовах інноваційного університетського середовища. *Академічні Візії*. 2025. Випуск 42. DOI:

https://doi.org/10.5281/zenodo.15395564 -1-11

Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти. URL : http://www.mon. gov.ua/images/education/higher/ bolpr/strateg.doc.

Таланова Ж. В. Болонський процес та його вплив на розвиток вищої освіти в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 3. С. 105-110.

Толок О. М. Глобальні виклики розвитку вищої освіти та їх вплив на формування стратегії розвитку університетів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Право*. 2020. № 9. С. 127-133.

Термінологічний словник (відповідно до нормативно-правових актів)

А

Автономія - право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності.

Автономія закладу вищої освіти - самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів.

Академічна доброчесність - сукупність етичних принципів та визначених ЗУ «Про освіту», «Про вищу освіту» та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічна мобільність - можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Академічна свобода - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законодавством.

Академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Акредитаційна експертиза - частина процесу акредитації, що передбачає експертне оцінювання освітньої програми експертною

групою, підготовку та затвердження експертного висновку галузевої експертної ради.

Акредитаційна справа - це сукупність документів, наданих для здійснення процедури акредитації освітньої програми (документи, подані закладом вищої освіти, звіт експертної групи, експертний висновок галузевої експертної ради, рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та супровідні матеріали до них)

Акредитація освітньої програми - оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти.

Аспірант - вчений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в аспірантурі у закладі вищої освіти/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії.

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам освітньої програми

Атестація здобувача наукового ступеня доктора наук - комплекс послідовних експертних дій щодо оцінки наукового рівня докторської дисертації та зарахованих за її темою наукових публікацій здобувача, встановлення рівня набуття здобувачем найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, що забезпечують розв’язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення з метою державного визнання рівня наукової кваліфікації здобувача шляхом присудження йому наукового ступеня доктора наук

Атестація здобувача ступеня доктора філософії - встановлення разовою спеціалізованою вченою радою у результаті успішного виконання здобувачем ступеня доктора філософії освітньо-наукової програми та публічного захисту ним дисертації відповідності результатів його наукової роботи вимогам освітньо-наукової програми.

Б

Безоплатна освіта - освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Безпечне освітнє середовище - сукупність умов у закладі освіти, що унеможливлюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливлюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

В

Викладацька діяльність - діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Виробничо-орієнтована (галузева) наукова установа - наукова установа, науково-технічний результат діяльності якої призначений для безпосереднього впровадження у виробництво та/або практичного використання на підприємствах і в установах.

Вища освіта - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і

громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Вищий військовий навчальний заклад - заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського і старшинського) складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, інших розвідувальних органів України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

Відповідальність і автономія - здатність особи застосовувати знання та навички самостійно та відповідально

Візит експертів - робота експертної групи у закладі вищої освіти з метою експертного оцінювання та уточнення інформації, вказаної у відомостях про самооцінювання, інтерв'ювання заінтересованих сторін про освітню програму та діяльність закладу вищої освіти за цією програмою, формування рекомендацій щодо вдосконалення якості освітньої діяльності за освітньою програмою.

Вчений - фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати.

Г

Галузь знань - гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти широка предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей.

Галузь знань – основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка.

Голова разової спеціалізованої вченої ради - особа, яка за

основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь доктора наук та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача ступеня доктора філософії.

Грант - фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямами і на умовах, визначених надавачами гранту.

Д

Державна дослідницька інфраструктура - об’єднання наукових установ та (або) закладів вищої освіти державної форми власності, що створюється з метою оптимального використання їхніх ресурсів (кадрів, матеріалів, устаткування, обчислювальних ресурсів та зберігання банків даних і знань) та координації їх ефективного використання для проведення наукових, науково-технічних досліджень і науково-технічних розробок на найвищому рівні, а також забезпечення спільного проведення заходів щодо якісної підготовки фахівців у відповідних галузях знань.

Дескриптори Національної рамки кваліфікацій - автономність і відповідальність – здатність самостійно виконувати завдання, розв’язувати задачі і проблеми та відповідати за результати своєї діяльності

Дисертація здобувача ступеня доктора філософії - кваліфікаційна наукова робота, яка виконана здобувачем ступеня доктора філософії особисто, містить наукові результати проведених ним досліджень та подана з метою присудження йому ступеня доктора філософії.

Докторант - вчений, який проходить підготовку в докторантурі наукової установи (закладу вищої освіти) для здобуття наукового ступеня доктора наук

Докторська дисертація - кваліфікаційна наукова праця,

підготовлена на здобуття наукового ступеня доктора наук обсягом основного тексту не менше 10 авторських аркушів на правах рукопису або обсягом основного тексту не менше трьох авторських аркушів у вигляді наукової доповіді у разі захисту наукових досягнень, опублікованих у вигляді монографії або сукупності статей, яка містить нові науково обґрунтовані результати.

Дослідне виробництво - структурний підрозділ наукової установи, університету, академії, інституту або юридична особа, основною діяльністю якого є виготовлення та апробація дослідних зразків, корисних моделей, нових продуктів, технологічних процесів, надання відповідних послуг, пов'язаних з цією діяльністю, тощо.

Дослідницька інфраструктура - сукупність засобів, ресурсів та пов'язаних з ними послуг, які використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні, що охоплює найважливіші об'єкти наукового устаткування та обладнання або набори приладів, ресурси, що базуються на знаннях (колекції, архіви, депозитарії або банки даних наукової інформації), інфраструктуру, засновану на технології комунікацій (грід, комп'ютери, програмне забезпечення і мережевий зв'язок), та інші структури унікального характеру. Дослідницькі інфраструктури можуть бути локально розташованими, віртуальними або розподіленими (організована мережа ресурсів), державними або приватними.

Е

Експерт - особа, залучена до акредитаційної експертизи, яка володіє необхідними знаннями та навичками, зокрема у сфері забезпечення якості вищої освіти, що дають їй змогу ефективно здійснювати оцінювання якості освітніх програм та освітньої діяльності закладів вищої освіти за цими програмами та розробляти рекомендації щодо покращення якості вищої освіти.

Експертний висновок галузевої експертної ради - документ, укладений за результатами розгляду ГЕР акредитаційної справи, який містить обґрунтовані пропозиції Національному агентству щодо відповідності освітньої програми відповідним критеріям.

Електронний підручник (посібник) - електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що

відповідає освітній програмі, містить цифрові об’єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Є

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) - система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС.

Європейський дослідницький простір - система програм та політичних інструментів, що об’єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав - учасниць Європейського Союзу та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників.

З

Загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку.

Заклад вищої освіти - окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання - заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад’юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою

задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

Засновник закладу вищої освіти - органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти.

Засновник закладу освіти - орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника.

Звіт експертної групи - підсумковий документ експертного оцінювання, у якому експертна група обґрунтовує відповідність освітньої програми критеріям, визначеним додатком 1 Положення, визначає сильні і слабкі сторони за кожним критерієм, та містить обґрунтовані пропозиції щодо рівня відповідності за кожним критерієм і покращення якості освітньої програми.

Здобувач наукового ступеня доктора наук - особа, яка проходить (проходила) підготовку у докторантурі закладу вищої освіти (наукової установи) або яка самостійно підготувала до захисту докторську дисертацію з метою здобуття наукового ступеня доктора наук з наукової спеціальності за галуззю науки.

Здобувач ступеня доктора філософії - особа, яка виконує у закладі освітньо-наукову програму на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії.

Здобувачі вищої освіти - особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Здобувачі освіти - вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Здорове освітнє середовище - сукупність умов, заходів і правил у закладі освіти, що спрямовані на формування культури здорового способу життя (знань, навичок, здатності та усвідомленої потреби) в

усіх учасників освітнього процесу і зміцнення здоров'я здобувачів освіти у безпечному освітньому середовищі, зокрема шляхом організації оптимального розподілу рухової активності, фізичних та інтелектуальних навантажень і відпочинку, психологічного та/або психолого-педагогічного супроводу, формування культури особистої гігієни, здорового харчування, безпекового, екологічного мислення та поведінки, у тому числі в інформаційному (зокрема цифровому) середовищі, культури діалогу та ненасильницької, безконфліктної комунікації, проведення профілактичних і просвітницьких заходів, застосування ергономічних підходів у створенні освітнього середовища.

Знання - осмислена та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання поділяються на емпіричні (знання фактів та уявлення) і теоретичні (концептуальні, методологічні).

І

Індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія формується з урахуванням здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду здобувача освіти, а також з урахуванням спеціальних законів.

Індивідуальна освітня траєкторія здобувача вищої освіти - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача вищої освіти, що ґрунтується на виборі здобувачем вищої освіти освітніх програм, суб'єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, форм і строку здобуття освіти, освітніх компонентів. У вищій освіті індивідуальна освітня траєкторія включає, зокрема, послідовність здобуття освітніх кваліфікацій, академічну мобільність, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти тощо. Індивідуальна освітня траєкторія формується здобувачем вищої освіти з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду.

Індивідуальна програма розвитку - документ, що забезпечує

індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальний навчальний план - документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Інклюзивне навчання - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Іноземні акредитаційні агентства - іноземні акредитаційні агентства чи агентства забезпечення якості вищої освіти, сертифікати (офіційні рішення) про акредитацію яких визнаються в Україні.

Інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентністні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності.

Інформаційна система Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти - електронна інформаційно-комунікаційна система, що адмініструється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти та дає змогу створювати, переглядати, обмінюватися інформацією в електронній формі щодо утворення разових спеціалізованих вчених рад, присудження ними ступеня доктора філософії та скасування рішень разових спеціалізованих вчених рад про присудження зазначеного ступеня. Національне агентство встановлює порядок функціонування інформаційної системи, який повинен передбачати функціональні можливості інформаційної системи, компоненти інформаційної системи та механізм їх функціонування, перелік відомостей, які вносяться до інформаційної системи, порядок автентифікації.

Інформаційно-комунікаційна система Національного агентства - це сукупність інформаційних та електронних комунікаційних систем, що забезпечують автоматизацію процесу акредитації освітніх програм у сфері вищої освіти. ІКС адмініструється Національним агентством та передбачає інформаційну взаємодію між Національним агентством, закладами фахової передвищої, вищої освіти (науковими установами), експертними групами та ГЕР. У процесі взаємодії в межах ІКС відбувається обмін інформацією та документами за визначеними формами та у визначеній послідовності, а також зберігання такої інформації.

К

Кваліфікаційна робота – це вид підсумкової атестації, що може передбачатись на завершальному етапі здобуття певного рівня вищої освіти для встановлення відповідності набутих здобувачами результатів навчання (компетентностей) вимогам стандартів вищої освіти. Форми кваліфікаційної роботи включають (не обмежуючись зазначеним): дипломну роботу, дисертаційне дослідження, публічну демонстрацію (захист), сукупність наукових статей, комбінацію різних форм вище зазначеного тощо.

Кваліфікаційний рівень – структурна одиниця Національної рамки кваліфікацій, що визначається певною сукупністю компетентностей, які є типовими для кваліфікацій даного рівня.

Кваліфікація - визнана закладом вищої освіти або іншим суб’єктом освітньої діяльності у сфері вищої освіти та засвідчена документом про вищу освіту сукупність визначених освітньою програмою та здобутих особою компетентностей (результатів навчання). Кваліфікації за обсягом класифікуються на повні та часткові, за змістом - на освітні та професійні. Кваліфікація вважається повною в разі здобуття особою повного переліку компетентностей відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені відповідним стандартом. Кваліфікація вважається частковою в разі здобуття особою частини компетентностей відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені відповідним стандартом.

Кваліфікація - визнана уповноваженим суб’єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих

особою компетентностей (результатів навчання)

Кваліфікація освітня – це визнана закладом вищої освіти та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом вищої освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей).

Кваліфікація професійна – це визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності (зокрема, закладом вищої освіти), іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність.

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Компетентність - здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей.

Комунікація - взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) - комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи - одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Обсяг навчальних занять в одному кредиті ЄКТС навчальної дисципліни становить не менше 10 годин для початкового рівня (короткого циклу) та першого (бакалаврського) рівня, не менше 8 годин для другого (магістерського) рівня та третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня вищої освіти за денною або дуальною формою здобуття вищої освіти. Розрахункове навчальне навантаження здобувача вищої освіти протягом одного навчального

року за денною або дуальною формою здобуття вищої освіти становить 60 кредитів ЄКТС.

Л

Ліцензований обсяг на рівні професійної (професійно-технічної) освіти - визначена ліцензією максимальна кількість осіб, яким заклад освіти може одночасно забезпечити здобуття професійної (професійно-технічної) освіти за певною професією (групою професій) на кожному курсі навчання або класом класифікаційного угруповання національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій», (у разі ліцензування освітньої діяльності, що провадиться на виробництві) відповідного виду підготовки на усіх рівнях професійної (професійно-технічної) освіти.

Ліцензований обсяг на рівні фахової передвищої освіти - визначена ліцензією максимальна кількість здобувачів фахової передвищої освіти на одному курсі (році навчання), яким заклад освіти може одночасно забезпечити здобуття фахової передвищої освіти за відповідною спеціальністю.

Ліцензований обсяг на рівнях вищої освіти - визначена ліцензією максимальна сумарна кількість здобувачів вищої освіти на певному рівні вищої освіти або для певної освітньої програми, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, на відповідному рівні вищої освіти, які можуть протягом одного календарного року вступити на навчання до закладу вищої освіти, бути поновлені у ньому або переведені до нього з інших закладів вищої освіти для здобуття вищої освіти відповідного рівня, або за відповідною освітньою програмою на певному рівні вищої освіти.

Ліцензований обсяг у сфері післядипломної освіти - визначена ліцензією максимальна кількість здобувачів післядипломної освіти, яким заклад освіти може одночасно забезпечити підвищення кваліфікації або підготовку в інтернатурі за відповідною спеціальністю.

Ліцензування - процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності.

М

Міждисциплінарна предметна область - предметна область, яка повністю або частково охоплює предметні області двох чи більше спеціальностей однієї або декількох галузей знань.

Місце провадження освітньої діяльності - об’єкт (приміщення, будівля, земельна ділянка та/або територія, та/або їх сукупність), що розташований (розташовані) за певною (певними) адресою (адресами), у межах якого (якої/яких) провадиться освітня діяльність, що підлягає ліцензуванню, за відповідним рівнем вищої освіти, освітньою програмою, спеціальністю, професією та/або класом класифікаційного угруповання Національного класифікатора професій ДК 003:2010, на певному рівні (рівнях) вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти (крім місць проведення практичної підготовки, у тому числі при дуальному навчанні) та у сфері післядипломної освіти (крім підвищення кваліфікації працівника за місцем його роботи), на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти, діяльність на рівні дошкільної освіти (крім провадження освітньої діяльності за місцем проживання дитини), у сфері позашкільної освіти (крім провадження освітньої діяльності за місцем проживання дитини, провадження освітньої діяльності за місцем, наданим замовником для отримання короткострокових освітніх послуг у сфері позашкільної освіти (семінару, лекції, тренінгу, вебінару тощо).

Молодий вчений - вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук.

Мотиваційний лист - викладена вступником письмово (відповідно до визначених закладом вищої освіти вимог до структури та змісту мотиваційного листа) інформація про його особисту зацікавленість у вступі на певну освітню програму закладу вищої освіти, досягнення у навчанні, громадській, волонтерській та інших видах діяльності.

Н

Навчальна література - електронні та паперові видання, що створені для забезпечення освітнього процесу та містять наукову,

навчальну, методичну та/або практичну інформацію, спрямовану на досягнення здобувачами освіти визначених результатів навчання

Наукова (науково-технічна) продукція - науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації.

Наукова (науково-технічна) робота - наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов’язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання, керівництво науковою роботою/наукове консультування аспірантів (ад’юнктів), докторантів.

Наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Наукова експедиція - організаційна форма наукових досліджень, що передбачає подорож, поїздку, відрядження наукового працівника (групи наукових працівників) з метою здобуття емпіричних відомостей для отримання практичного досвіду та подальших теоретичних узагальнень у відповідній галузі наук.

Наукове видавництво - видавництво - юридична особа, основним видом діяльності якої є видавнича діяльність, спрямована на висвітлення результатів наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, оприлюднення наукових результатів, представлення наукової (науково-технічної) продукції, а також досліджень у галузі теорії та методики науково-видавничої справи.

Наукове видання - твір (узагальнююча наукова праця, монографія, збірник наукових праць, збірник документів і матеріалів, тези та матеріали наукових конференцій, автореферат дисертації, препринт, словник, енциклопедія, науковий довідник або покажчик, наукове періодичне видання тощо) наукового характеру, що пройшов

процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить інформацію про результати наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, теоретичних чи експериментальних досліджень (науково-дослідне видання); підготовлені науковцями до публікації тексти пам'яток культури, історичних документів чи літературних текстів (археографічне або джерелознавче видання); науково систематизовані дані чи матеріали, що відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення.

Наукове періодичне видання - фахове видання, що виходить через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипно оформлених випусків, які не повторюються за змістом, мають однакову назву, ISSN-номер, який підтверджений на веб-сайті Міжнародного центру реєстрації періодичних видань, не є тезами та матеріалами наукових конференцій, конгресів, симпозіумів тощо.

Науковий (науково-технічний) проект - комплекс заходів, пов'язаних із забезпеченням виконання та безпосереднім проведенням наукових досліджень та (або) науково-технічних розробок з метою досягнення конкретного наукового або науково-технічного (прикладного) результату.

Науковий підрозділ - структурний підрозділ юридичної особи, основним завданням якого є провадження наукової, науково-технічної або науково-організаційної діяльності, у штаті якого посади наукових працівників становлять не менш як 50 відсотків. Типами наукового підрозділу є інститут, науково-дослідна частина, управління, відділення, комплекс, центр, відділ, лабораторія, секція, сектор, бюро, група, філіал, дослідна станція, дослідне поле, ботанічний сад, дендропарк, обсерваторія, наукова (науково-технічна) бібліотека, науковий (науково-технічний) музей.

Науковий працівник - вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має

відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Науковий результат - нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо.

Науково-організаційна діяльність - діяльність, спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

Науково-педагогічна діяльність - педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов’язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю.

Науково-педагогічний працівник - вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Науково-технічна діяльність - наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв’язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки.

Науково-технічна інформація - будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Науково-технічний (прикладний) результат - одержані під час проведення прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, нові або істотно вдосконалені послуги, введені в дію нові конструктивні чи технологічні рішення, завершені випробування, розробки, що впроваджені або можуть бути впроваджені в суспільну практику. Науково-технічний (прикладний) результат може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо.

Науково-технічні (експериментальні) розробки - науково-технічна діяльність, що базується на наукових знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень чи практичного досвіду, та провадиться з метою доведення таких знань до стадії практичного використання. Результатом науково-технічних (експериментальних) розробок є нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, об’єкти права інтелектуальної власності, нові або істотно вдосконалені послуги.

Національна рамка кваліфікацій – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти. Кожен рівень - це завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей особистості, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій.

О

Опонент - доктор наук, який має науковий ступінь з відповідної галузі науки та/або спеціальності або вчене звання за відповідною кафедрою (спеціальністю), та/або наукові публікації з наукового напряму, за яким підготовлено дисертацію здобувача.

Освітній процес - система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-

творча) програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою цілей та результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій).

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Освітня діяльність - діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Освітня кваліфікація - визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання та компетентностей.

Освітня послуга - комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів.

Освітня програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Основна діяльність наукових установ - проведення фундаментальних досліджень, прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, надання науково-технічних послуг, проведення наукової і науково-технічної експертизи, підготовка наукових кадрів, розвиток і збереження наукової інфраструктури.

Особа з особливими освітніми потребами - особа з інвалідністю,

яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти.

Офіційний опонент - особа, яка є науково-педагогічним або науковим працівником і не працює у закладі, в якому утворена разова спеціалізована вчена рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача.

П

Педагогічна діяльність - інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Підручник - вид навчальної літератури, що містить систематизований виклад навчального матеріалу та завдання для досягнення певних результатів навчання відповідно до модельної та/або навчальної програми (для повної загальної середньої освіти), складовою якого є інтерактивний електронний додаток, вимоги до якого встановлює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Плагіат - оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Постакредитаційний моніторинг - оцінювання органом, що прийняв рішення про акредитацію, виконання наданих за результатами акредитації рекомендацій та/або відповідності критеріям акредитації.

Предметна область - частина наявних знань людства, що виокремлюється за ознакою спорідненого змісту. Предметні області поділяються на широкі (галузі знань), деталізовані (спеціальності, предметні спеціальності, спеціалізації), міждисциплінарні (на перетині предметних областей кількох спеціальностей чи галузей знань).

Предметна спеціальність - частина предметної області спеціальності, що охоплює освітні програми, спрямовані на підготовку педагогічних працівників, які здійснюють підготовку за одним або декількома предметами (інтегрованими курсами), передбаченими законодавством у сфері повної загальної середньої освіти.

Прикладні наукові дослідження - теоретичні та

експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань.

Принцип відповідності міри впливу - принцип взаємодії між різними рівнями в ієрархічній системі управління, який визначає, що на вищому рівні мають прийматися такі рішення, що залишають нижчому рівню найбільшу свободу у процесі їх реалізації

Принцип субсидіарності - принцип взаємодії між різними рівнями в ієрархічній системі управління, за якої вищий рівень приймає нові рішення (правила та процедури) тільки за умови їх вищої ефективності, ніж відповідні рішення нижчого рівня

Професійна кваліфікація - визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою результатів навчання та компетентностей, що дають змогу виконувати певний вид роботи або провадити професійну діяльність

Професія, для якої запроваджене додаткове регулювання, - вид професійної діяльності, доступ до якого, крім наявності освіти відповідного рівня та спеціальності, визначається законом або міжнародним договором

Профіль ради - перелік наукових спеціальностей за галузями науки, за якими діє спеціалізована вчена рада з присудження наукового ступеня доктора наук закладу вищої освіти (наукової установи).

Психолого-педагогічний супровід - комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку

Психолого-педагогічні послуги - комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями.

Р

Разова спеціалізована вчена рада - спеціалізована вчена рада, яка утворюється закладом з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача з метою присудження йому ступеня доктора філософії.

Регіональне замовлення у сфері вищої освіти - засіб задоволення потреб економіки держави, регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах, забезпечення конституційного права громадян на вищу освіту шляхом укладання регіональним замовником (Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями) із закладом вищої освіти регіонального контракту на підготовку фахівців з вищою освітою.

Регульована професія – професія (вид професійної діяльності), допуск до якого та/або діяльність у межах якої певним чином регулюється спеціальним законом або спеціальними правилами, які встановлені або визнані законодавством і можуть висувати вимоги до освітньої кваліфікації, компетентностей, змісту освіти, організації освітнього процесу тощо.

Результати навчання - знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, що набуваються у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти.

Результати навчання - знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів.

Рецензент - доктор наук, який має науковий ступінь з відповідної галузі науки та/або спеціальності або вчене звання за відповідною кафедрою (спеціальністю), та/або наукові публікації з наукового напряму, за яким підготовлено докторську дисертацію здобувача, і за основним місцем роботи займає посаду наукового або науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти (наукової установи), в якому (якій) проводиться попередня експертиза докторської дисертації.

Рецензент - особа, яка за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова рада, має науковий ступінь та є компетентним вченим за тематикою дослідження здобувача.

Рівень - структурна одиниця Національної рамки кваліфікацій, що визначається певною сукупністю результатів навчання, які є характерними для кваліфікацій відповідного рівня.

Рівень освіти - завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій.

Розумне пристосування - запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

С

Силабус - документ, який надає основну інформацію про освітній компонент у стислій формі, зокрема може включати тематику, види завдань, критерії оцінювання тощо. Наявність, форма та зміст силабуса визначається закладом вищої освіти/

Система освіти - сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб’єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними.

Спеціалізація – складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

Спеціалізація - частина предметної області спеціальності, яка може визначатися закладом вищої освіти та передбачає одну або декілька профільних спеціалізованих освітніх програм.

Спеціалізована вчена рада з присудження наукового ступеня доктора наук закладу вищої освіти (наукової установи) - спеціалізована вчена рада, яка утворюється МОН з правом прийняття

до розгляду та проведення захисту докторської дисертації особи, яка здобуває науковий ступінь доктора наук, з метою присудження їй зазначеного ступеня.

Спеціальне освітнє середовище - сукупність спеціальних умов, форм, методів і засобів навчання та виховання (спеціального кадрового забезпечення та спеціальних дизайну, обладнання, допоміжного устаткування, програмного забезпечення, електронних додатків, техніки, літератури тощо), що створюються у спеціальних закладах освіти (спеціальних класах, групах) для уможливлення та/або полегшення здобуття освіти певними категоріями осіб з особливими освітніми потребами та спрямовані на забезпечення їхнього подальшого розвитку, навчання, соціалізації, самореалізації, праці та життя в інклюзивному (безбар'єрному) суспільстві.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності – компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю.

Спеціальність - гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти частина предметної області галузі освіти і науки.

Сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти - сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою.

Суб'єкт освітньої діяльності - фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація, громадське об'єднання), що провадить освітню діяльність.

Т

Тематика дослідження - частина предметної (дисциплінарної) області спеціальності (спеціальностей), у межах якої (яких) провадиться інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань та за якою публікуються наукові результати.

Тимчасово переміщений заклад вищої освіти (наукова установа) - заклад вищої освіти (наукова установа), який у період

тимчасової окупації або антитерористичної операції у період її проведення, під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях за рішенням засновника (засновників) змінив своє місцезнаходження шляхом переміщення з тимчасово окупованої території до населеного пункту на підконтрольній українській владі території.

У

Узгоджена освітня програма - освітня програма, що передбачає спільне провадження освітньої діяльності та реалізується між закладами вищої освіти (науковими установами), у тому числі іноземними.

Уміння – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуальнотворчі) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів).

Уміння/навички - здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння/навички поділяються на когнітивні (що включають логічне, інтуїтивне та творче мислення) і практичні (що включають ручну вправність, застосування практичних способів (методів), матеріалів, знарядь та інструментів, комунікацію).

Універсальний дизайн у сфері освіти - дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Ф

Фундаментальні наукові дослідження - теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері

економіки.

Я

Якість вищої освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Якість вищої освіти - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

Якість освітньої діяльності - рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Картка правильних відповідей

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Тема 1	б)	в)	б)	в)	б)	в)	б)	в)	б)	б)
	в)	в)	в)	в)	б)	б)	в)	в)	б)	г)
Тема 2	в)	г)	б)	г)	в)	в)	б)	в)	б)	в)
	в)	в)	б)	в)	б)	б)	в)	в)	б)	б)
Тема 3	б)	а)	а)	б)	б)	а)	б)	б)	б)	а)
	б)	б)	в)	б)	а)	г)	в)	г)	б)	в)
Тема 4	б)	б)	б)	б)	б)	в)	б)	а)	а)	а)
	в)	б)	а)	б)	в)	б)	б)	б)	б)	б)
Тема 5	в)	г)	в)	в)	б)	б)	в)	б)	б)	в)
	в)	в)	б)	в)	в)	б)	в)	в)	б)	б)
Тема 6	в)	б)	б)	в)	б)	б)	б)	г)	б)	б)
	в)	б)	в)	б)	в)	г)	б)	в)	в)	б)